

KON. MIL.ACADEMIE
BIBLIOTHEEK
Postbus 90.154
4800 RG. BREDA

militaire spectator

WAARIN OPGENOMEN
DE OFFICIELE
MEDEDELINGEN VAN
DE KONINKLIJKE
LANDMACHT EN DE
KONINKLIJKE
LUCHTMACHT

GMG vrachtauto's
1.350 ton
(Amerikaans
fabrikaat) in
1914-18 in
gebruik bij het
Nederlandse leger
(zie biz. 218)

militaire spectator

MAANDBLAD

waarin opgenomen de officiële mededelingen van de Koninklijke landmacht en de Koninklijke luchtmacht

UITGAVE:

Koninklijke Vereniging ter beoefening van de Krijgswetenschap

HOOFDREDACTEUR:

W. Walthuis
brigade-generaal der infanterie b.d.

ADJ.-HOOFDREDACTEUR:

H. A. Baaij
kolonel van de Koninklijke luchtmacht

REDACTEUREN:

P. Huysman
majoor der infanterie

ir. H. Lankhorst
kolonel van de technische staf

W. C. Louwerse
luitenant-kolonel van de Koninklijke luchtmacht

drs. J. W. M. Schulten
majoor van de verbindingdienst

CORRESPONDENTIE:

Grote Marktstraat 40, 2511 BJ
Den Haag. Tel. (070) 72 13 68

ABONNEMENTEN:

f 25,—, buitenland f 30,— per jaar, losse nummers f 2,50

ADVERTENTIES:

Postbus 139, 2170 AC Sassenheim. Tel. (02522) 1 06 46
Contractprijzen op aanvraag

NADRUK VERBODEN

inhoud

- 190 Officiële mededelingen van de Koninklijke landmacht en de Koninklijke luchtmacht
-
- 191 Israël en de Hoorn van Afrika
-
- 195 Het 110-jarig bestaan van de Hogere Krijgsschool, door J. J. M. Antoniotti, brigade-generaal der infanterie, directeur van de Hogere Krijgsschool
-
- 196 Luchtverdediging — De gordel en Patriot, door H. A. Kamman en E. H. J. Poels, majoors van de Koninklijke luchtmacht
-
- 203 Generalfeldmarschall Colmar Freiherr van der Goltz, de „Pasja” — De carrière van een enfant terrible, door prof. ir. J. W. Bonebakker
-
- 218 De eerste auto's in het Nederlandse leger, door dr. C. M. Schulten, hoofd Sectie Krijgsgeschiedenis
-
- 222 150 jaar Koninklijke Militaire Academie
-
- 223 De Turks-Italiaanse oorlog en de opkomst van het Italiaanse imperium, door H. Toorenvliet, publicist
-
- 228 Meningen van anderen: The emergence of the new situation: the Japanese army on Java after the surrender — Een lastige manoeuvre
-
- 230 Antwoord op meningen van anderen: Een lastige manoeuvre
-
- 231 Uit de vakpers: Euro-Training, wondermiddel of waarschijnlijkheid?
-
- 232 Nieuwe uitgaven

OFFICIELE MEDEDELINGEN

KONINKLIJKE LANDMACHT - KONINKLIJKE LUCHTMACHT

Uit de landmacht- en luchtmachtorders

LaO 77029 (51.15/106) / LuO 77519 (51.15/99). Buitengewoon verlof ten behoeve van adoptie.

LaO 77030 (09/12a). Gedragswetenschappelijk onderzoek in de KL.

LaO 70023 (55.5/74) / LuO 70515 (55.5/71). Toepassing Ziekenfondswet (militairen) (herdruk, december 1977).

LaO 77031 (51.2/112a) / LuO 77520 (51.2/86a). Eerste wijziging districtsbeschikking 1977.

LaO 77032 (51.15/107) / LuO 77521 (51.15/100). Buitengewoon verlof voor dienstplichtige gebrevetteerde verkeersvliegers.

LaO 77033 (86/13) / LuO 77523 (86/12). Regeling vergoeding telefoonkosten.

LaO 78001 (51.16/29) / LuO 78501 (51.16/30). Meldingsplicht ter zake van verrichten van nevenwerkzaamheden enz.

LuO 77522 (78/50r). Commissie hogere technische vorming KLu.

LaO 78002 (78/427a). Examenregeling schakelklas Koninklijke Militaire School.

LaO 78003 (91.1/33). Aanvullingen van opschriften op vaandels en standaarden van regimenten van de KL voor krijgsverrichtingen in het voormalige Nederlands-Indië gedurende de jaren 1945—1949.

LaO 74008 (55.3/166). Speelautomaten (herdruk, februari 1978).

LaO 78004 (55.17/88) / LuO 78503 (55.17/85). Regeling financiële voorzieningen en verplaatsing militairen land- en luchtmacht 1977.

LaO 78005 (23.1/82) / LuO 78504 (23.1/82). Taakomschrijving staatssecretarissen van defensie.

LuO 78502 (15/14). Regeling gebruik van terreinen en wegen voor oefeningen alsmede schademeldingen.

Lamed 010-72 (02/33) / Lumed 513-72 (02/33). Aanwijzing tot straffen bevoegde commandanten (herdruk, januari 1978).

Lamed 002-78 (21.2/26) / Lumed 503-78 (21.2/25). Administratieve aanwijzingen t.b.v. in Nederland gelegerde onderdelen die deelnemen aan oefeningen in het buitenland.

Lumed 502-78 (51.13/18). Benoeming tot officier bij de dienstgroep van de officieren van de Koninklijke luchtmacht.

Lacirc 004/77 (86.41.2). Gebruik van bureau-netaansluitingen op ontsperde aansluitingen op militaire telefooncentrales.

Lamed 003-78 (51.14/33a). Opleiding tot sergeant-administrateur.

Mededelingen van het Commando Opleidingen Koninklijke landmacht

VS 2-1361 (Handleiding voor de rijopleiding wielvoertuigen, 3e druk). Dit voorschrift is aangepast aan de wijzigingen op de weg- en verkeerswetgeving en de herziene visie t.a.v. de rijopleiding. Hiermee vervallen de 1e en 2e druk.

VS 9-571/3/4 (Mortier 4.2 inch M30 cavalerie). Dit voorschrift behandelt de wapen- en schiettechnische opleiding voor de stukscommandant en bediening voor de mortier 4.2 inch geplaatst in het pantserrupsvoertuig M106A1 die in gebruik is bij de cavalerie-verkenningseenheden.

4e opgave van wijzigingen op VS 9-512 (Het antitankraketstelsel 66 mm Law, 1e druk). Deze wijziging is noodzakelijk i.v.m. de invoering van de gewijzigde raketwerper 66 mm.

1e opgave van wijzigingen op VS 17-227/4 (Handboek schutter/lader Leopardtank). Deze wijziging heeft betrekking op het vastzetten van de afstandmeter TEM & A bij het justeren.

De aandacht wordt erop gevestigd, dat officieren, die maandelijks van Rijksweg de „Militaire Spectator” ontvangen, bij wijziging van hun adres, dit schriftelijk kenbaar dienen te maken bij het Ministerie van Defensie, Afdeling CPD, Bagijnestraat 36, Den Haag.

Israël en de Hoorn van Afrika

* * De vraag, wat Israël wel ertoe mag hebben

* bewogen op het terrein van zijn buitenlandse politiek partij te kiezen in de gewapende krachtmeting tussen twee landen die redelijk ver verwijderd liggen van zijn eigen nog steeds omstreden grenzen, heeft menigeen de wenkbrauwen doen fronsen. De aan Ethiopië geleverde hulp ten behoeve van de strijd tegen Somalië moge dan betrekkelijk gering van omvang zijn gebleven, het leveren van wapens aan en het opleiden van specialisten voor een volksdemocratie die eveneens wordt terzijde gestaan door de Sovjet-Unie en „andere socialistische landen” — met name Oost-Duitsland en Cuba — lijkt niet precies het beste argument om de wereld te overtuigen van een onwankelbare pro-Westerse houding. En dat, nu het Israëlische militaire aanschaffingsprogramma ernstige stagnaties riskeert als gevolg van de zwenking in het Amerikaanse beleid inzake het Midden-Oosten. Het moeten dan ook zwaarwegende redenen zijn geweest die de Israëlische autoriteiten hebben doen besluiten de voorkeur te geven aan het door de Sovjet-Unie gesponsorde regime van luitenant-kolonel Mengistoe Haile Mariam in Ethiopië boven dat van de in Westelijke kringen geprefereerde Somalische president, maarschalk Mohammed Siyad Barre.

In de arena van de internationale politiek wordt een opportunistische positiekeuze niet zozeer als iets ongewoons beschouwd, al zullen zij die de buit kunnen binnenhalen dat liever toeschrijven aan „het welslagen van een slagvaardig beleid”. Het is immers de taak van de overheid te zorgen voor een optimale behartiging van de nationale belangen en in dat streven desnoods te accepteren dat daartoe tijdelijk een zeker samenwerkingsverband wordt aangegaan met een natie of groep van naties welke belangen in de betrokken sector geheel of nagenoeg parallel lopen aan die van het eigen land, terwijl op andere terreinen van gelijkgerichtheid geen sprake is, ja, soms zelfs onmiskenbare tegenstellingen zich kunnen manifesteren. Daarom is het zaak, ter beantwoording van vragen als in de

aanhef dezes gesteld, na te gaan welke belangen het kunnen zijn geweest die de overheid in een zeker geval heeft gepoogd te beveiligen; belangen die klaarblijkelijk het beste konden worden behartigd door vriendschappelijke betrekkingen te (blijven) onderhouden met de partij die de sterkste troeven in handen leek te houden en daardoor de dienst kon uitmaken in het gebied dat bekend staat als de *Hoorn van Afrika*.

De recente ontwikkelingen in dat gebied en in het bijzonder de inmenging van niet-Afrikaanse mogendheden in de strijd tussen Ethiopië en Somalië hebben de werkelijke oorzaken van het geschil enigszins naar de achtergrond gedrongen. De Somalische aanspraken op de Ogadenwoestijn maken slechts een betrekkelijk deel uit van het aanzienlijk grotere pakket territoriale eisen dat de vorming zou moeten mogelijk maken van een Groot-Somalië waartoe — althans volgens het programma van het FLCS (d.i. het Bevrijdingsfront voor de Somalische Kust) — behalve het huidige Somalië ook zouden moeten behoren Afar- en Issaland (met de belangrijke havenstad Djiboeti), een deel van de Rode-Zeekust in de reeds vijftien jaar rebellerende, door Libië gesteunde, Ethiopische provincie Eritrea alsmede een door Somaliërs bewoonde streek in het noordoosten van Kenia die ook al sinds jaar en dag onderwerp is van een zich voort-slepend grensgeschil.

De Israëlische interesse nu sproot voornamelijk hieruit voort dat een eventuele machtswisseling in gebieden welke de toegangen tot de Rode Zee beheersen een ernstige bedreiging zou kunnen inhouden voor de vitale belangen van de Joodse staat. Indien namelijk een Israël vijandig gezinde natie of alliantie zich zou meester maken van die strategische posities, zou daarmee de mogelijkheid worden geschapen de Rode Zee te maken tot een „mare clausum” — een zee welke door de beheersende partij wordt beschouwd als behorende tot haar soevereiniteitsgebied, op grond waarvan zij zich gerechtigd acht anderen de vaart daarin te

verbieden — zodat een vergelijkbare situatie zou ontstaan als toen Egypte de vrije vaart van Israëli-sche koopvaardij-schepen door het Suezkanaal ver-hinderde en met een blokkade van de Straat van Tiran, bij Sjarm-el-Sjeikh, de scheepvaart naar en uit Eilat belette, hetgeen zowel in 1956 als in 1967 een der rechtvaardigingsgronden was van het Is-raëli-sche gewapende optreden.

Er zijn derhalve duidelijke redenen voor de Israë-lische bezorgheid over wat zich zou kunnen afspe-len rond de zuidelijke uitmonding van de Rode Zee, de „Poort der Tranen” zoals de vertaling luidt van de Arabische benaming Bab-el-Mandeb, de zeestraat die de verbinding vormt met de Golf van Aden. Straat Bab-el-Mandeb is maar al te ge-makkelijk af te sluiten: de breedte, tussen de Afri-kaanse kust benoorden Ras Siyan in Afar- en Is-saland en het Arabische schiereiland, bedraagt slechts 26 km; op ongeveer 3 km uit de Arabische kust ligt het ook in vroegere eeuwen reeds van strategisch belang geachte, versterkte eiland Perim dat behoort tot de Volksdemocratische Republiek Jemen. Tussen de Afrikaanse wal en Perim ligt de voornaamste vaargeul die zeer diep is en om-streeks 15 km breed; tussen Perim en de Arabi-sche kust ligt een slechts voor kustvaartuigen ge-schikte vaargeul. Naar verluidt heeft Jemen be-paalde rechten op het eiland afgestaan aan Egypte, dat de mogelijkheden voor een blokkade in de zeestraat zeer wel beseftte: in een op 30 december 1976 in *As-Sayyad* gepubliceerd interview onthul-de president Sadat, dat hij tijdens de Jom-Kip-poeroorlog in oktober 1973 geen enkele poging had laten ondernemen tot het leggen van een blokkade tegen Eilat bij Sjarm-el-Sjeikh . . . omdat hij de Arabische Binnensee — dat is de Rode Zee — had doen afsluiten aan het zuidelijke uiteinde! En veelbetekenend voegde hij daaraan toe: „In-dien Israël zich anders zou opstellen tegenover ons streven naar vrede, dan wel ons zou provoceren, zou die situatie zich opnieuw voordoen en de toe-gang tot Eilat andermaal worden geblokkeerd”. Het is eigenlijk wel merkwaardig, dat aan die blokkade in het algemeen weinig ruchtbaarheid werd gegeven, hoewel de parallel met 1956 en 1967 dat toch zeker zou hebben gewettigd. In een zeer lezenswaard artikel in het *Bulletin of the American Professors for Peace in the Middle East* van maart 1977, getiteld „Bab-el-Mandeb: A Po-tential New Factor in the Arab-Israel Conflict”, schreef kolonel b.d. Heymont (US Army) dat de Egyptische blokkade in 1973 werd verzekerd door een torpedobootjager, gesteund door de hoofdza-kelijk uit verouderde ex-Sovjet patrouillevaartui-

gen bestaande mini-marines van de Arabische Re-publiek Jemen en de Volksdemocratische Repu-bliek (Zuid)Jemen. Volgens deze schrijver kan de zeestraat worden afgesloten hetzij met oorlogsbo-dems, hetzij met kustartillerie of met beide; hij acht bewapende schepen zeer doeltreffend, omdat zij de ongewapende koopvaarders tot op korte af-stand kunnen naderen om die te identificeren dan wel aan te vallen; handelsschepen zijn zelfs kwets-baar voor aanvallen van bijvoorbeeld barkassen of andere lichte vaartuigen met een bewapening van terugstootloze vuurmonden en raketwapens als het Russische draagbare antitankwapen RPG-7 dat een dracht heeft van circa 500 meter. Ter adstruc-tie van dat laatste verhaalt Heymont van de door Israël gecharterde tanker *Coral Sea*, die in 1971 werd getroffen uit een aanvallende kleine motor-boot die onmiddellijk daarna weer verdween: een voortgezette aanval had zeer goed kunnen resul-te-ren in een tot zinken brengen van de tanker, waar-bij dan het selectieve karakter van de blokkade zou zijn bevestigd doordat de vaargeul, dank zij de grote diepte ter plaatse, niet voor andere schepen zou zijn versperd.

Maar al besteedden dan de verslaggevers en mili-taire commentatoren weinig aandacht aan de af-sluiting van Straat Bab-el-Mandeb in 1973, de Is-raëli-sche oorlogsleiders verloren dat zeker niet uit het oog. Niet alleen was het opheffen van die blokkade — samen met het toestaan van vrije vaart door het nog te heropenen Suezkanaal — één van de voorwaarden waaronder Israël bereid was een staakt-het-vuren aan te gaan ter beëindiging van de Jom-Kippoeroorlog, ook het onder Ameri-kaanse supervisie tot stand gekomen troepenschei-dingsakkoord in de Sinai (september 1975) ver-meldde — in art. 2 — dat de partijen

... undertake not to resort to the threat or use of force or military blockade against each other.

En het begeleidende Amerikaans-Israëli-sche me-morandum verduidelijkte nog eens in het bijzon-der in art. 14:

The United States Government regards the Straits of Bab el-Mandeb and the Strait of Gibraltar as inter-national waterways. It will support Israel's right to free and unimpeded passage through such straits. Similarly, the United States Government recognizes Israel's right to freedom of flights over the Red Sea and such straits and will support diplomatically the exercise of that right.

Wanneer een eventuele tegenstander werkelijk zou overgaan tot het afgrenzen van Straat Bab-el-

Mandeb zou Israël weinig anders kunnen doen dan eenheden van marine en luchtmacht inzetten. Immers, de zeeëngte ligt ongeveer 2000 km ver verwijderd van het dichtstbijzijnde punt waar zich Israëlische landmachteenheden zouden kunnen ophouden, het zuidelijkste puntje van het Sinaïgebied bij Sjarm-el-Sjeikh. Dat betekent dat in eerste instantie de vraag of een mogelijke blokkade kan worden gebroken afhangt van de actieradius en het vermogen van de middelen van de Israëlische marine, al dan niet gesteund of vervangen door hetgeen de Israëlische luchtmacht ter zake zou kunnen uitrusten. Van de met raketten bewapende *Saar*- en *Reshef*-schepen is bekend dat zij niet in staat zijn zonder tussentijds opnieuw brandstof in te nemen de trip te maken van Sjarm-el-Sjeikh naar Bab-el-Mandeb en terug, zeker niet als onderweg nog gevechten moeten worden geleverd: de *Saar* heeft, bij een snelheid van 15 knopen, een actieradius van 2500 zeemijlen (à 1852 m) maar dat bereik vermindert tot 1000 mijl zodra de snelheid wordt verdubbeld; de grotere *Reshef* kan in totaal 1500 mijl afleggen met een snelheid van 30 knopen, maar ook dat zou niet voldoende zijn om zonder bijtanken weer in de thuishaven te kunnen terugkeren. Of dat brandstoftekort zou kunnen worden verholpen met „wegwerp”-tanks die op de bovenbouw worden gemonteerd, staat nog te bezien. Misschien zou een oplossing kunnen worden gevonden door onderweg naar en uit het actiegebied een haven binnen te lopen. . . in Ethiopië (!) dan wel bij te tanken uit een tevoren in de Rode Zee gestationeerd bevoorradingschip, dat zich alsdan uiteraard zou moeten bevinden binnen bereik van F-4E-jagers van bases in de Sinaï en/of van zeestrijdkrachten uit nabijgelegen havens. Maar het zal wel duidelijk zijn dat dergelijke mogelijkheden in hoge mate zullen worden bepaald door de politieke en militaire verhoudingen in de rond de Rode Zee gelegen staten.

Ook afgezien van het brandstofprobleem zal de verplaatsing naar Straat Bab-el-Mandeb niet eenvoudig zijn. De Rode Zee is betrekkelijk smal — circa 225 km in het noorden tot ruim 450 km in het zuiden — de oevers zijn grotendeels onbegroeid en op vele plaatsen onbereikbaar door de uitgestrekte koraalriffen, de navigatie is lastig door de wisselende stromingen, en in het algemeen is er weinig of geen bewolking. Dat alles maakt het zo goed als onmogelijk dat schepen, zelfs de kleinere zoals de 250 ton metende *Saar*-klasse, zich aan vijandelijke luchtwaarneming en -aanvallen onttrekken tijdens een tocht die toch, bij een snelheid van 15 knopen, ongeveer drie etmalen zal duren.

Bovendien lijkt de bewapening van de *Saar*- en *Reshef*-klasse niet direct geschikt voor het breken van een blokkade: de nieuwste uitvoeringen zijn bewapend met niet meer dan zeven Gabriëlraketten, twee 76 mm-kanons en een aantal mitrailleurs. Die bewapening bleek tijdens de Jom-Kippoeroorlog zeer doeltreffend tegen de lichtere vaartuigen die de Sovjet-Unie aan de Arabische belligerenten had geleverd, maar ook de Gabriël, met zijn explosieve lading van circa 70 kg, zal waarschijnlijk weinig kunnen uitrusten tegen versterkte kustbatterijen. De resultaten van een maritieme actie tegen de Poort der Tranen zullen dan ook stellig niet opwegen tegen de daaraan verbonden grote risico's.

Een alternatief zou misschien kunnen worden gevonden in de mogelijkheden van het luchtwapen, dat al eerder met succes door de Israëli's werd ingezet tegen op grote afstand gelegen doelen. Maar voor de belangrijkste jagerbommenwerper, de F-4E, zou ditmaal de afstand toch wel te groot blijken: naar de eis toegerust voor een dergelijke opdracht zou hij ongeveer 2000 km kunnen afleggen, hetgeen overeenkomt met de heenvlucht van een basis in de Sinaï naar het doelgebied bij Straat Bab-el-Mandeb. Bijgevolg zou noodzakelijkerwijze „ergens onderweg” moeten worden bijgetankt, hetzij op bases in Ethiopië indien daartoe machtiging zou worden verkregen, hetzij tijdens de vlucht uit speciale toestellen van een type als bijvoorbeeld de KC-135. Voor een dergelijke oplossing beschikt de Israëlische luchtmacht zowel over de middelen als over de ervaring.

In het eerder aangehaalde artikel schetst de schrijver globaal hoe een tanken tijdens de vlucht de actieradius van de Israëlische jagerbommenwerpers zou kunnen vergroten. Omdat een zodanige wijze van optreden grote invloed zou kunnen hebben op de strategische verhoudingen is het goed kennis te nemen van zijn benadering; reden waarom die hier kort wordt samengevat.

Uitgaande van een model met vier aanvalsvliegtuigen en een escorte van vier jagers zou driemaal moeten worden getankt uit twee tankers. Immers, het is de F-4E niet mogelijk te starten met maximaal bewapeningsgewicht plus maximale brandstof; daarom zou met maximale bewapening moeten worden gestart en kort daarna zouden, nog boven door Israël gecontroleerd gebied, de brandstoftanks tot het maximum moeten worden aangevuld. Een zelfde procedure zou moeten gelden voor het jagerescorte, dat uitsluitend voor het luchtgevecht zou zijn bewapend. Het tweede bij-

tanken zou moeten plaatsvinden op een punt waar het voor de vijandelijke jachtvliegtuigen moeilijk opereren is (gelet op de tijdsafstand van hun bases en de gewenste duur van het patrouilleren in die zone) terwijl bovendien moet worden rekening gehouden met de hoeveelheid brandstof die de eigen toestellen behoeven voor het bereiken van en het optreden in het doelengebied en voor de terugvlucht naar een derde bijtankpunt, dat bij voorkeur zal liggen op een zodanige afstand van de Sinaï dat het bijtanken en de terugkeer naar de thuisbasis door extra vliegtuigen kunnen worden beschermd. Zowel voor de heen- als voor de retourvlucht zouden drie uren nodig zijn, de duur van het verblijf boven het doelengebied niet meegerekend. Bijgevolg zou de missie zo kunnen worden geregeld dat de aanvalsvliegtuigen met hun escorte het doelengebied bereiken juist op het ogenblik waarop visuele waarneming mogelijk wordt, zodat het aanvallen op kleinere vaartuigen wordt vergemakkelijkt en voor het opsporen van doelen op de grond niet zozeer op radar behoeft te worden vertrouwd. Het tijdens de duisternis tanken in de lucht levert, volgens kolonel Heymont, geen technische problemen op.

De F-4E, als jager bewapend met een meerloops 20 mm-boordkanon en zo nodig acht lucht-luchtraketten, en als bommenwerper in staat meer dan zeven ton aan bommen van verschillende types mee te voeren, zou in voorkomend geval zeer goed kunnen worden ingezet voor het breken van een eventuele blokkade van de zuidelijke toegangsweg tot de Rode Zee. Maar daaraan zijn wel grote risi-

co's verbonden, afhankelijk van de politieke en militaire situatie en in het bijzonder van de vraag wat de landen tussen de Sinaï en Straat Bab-el-Mandeb van plan zijn te gaan doen met hun respectieve luchtmachten, voor zover zij die hebben: wanneer er een vooruitgeschoven luchtverdedigingssysteem zou worden opgebouwd, zouden de mogelijkheden voor operaties als vorenbedoeld aanmerkelijk worden verkleind. In de Jom-Kippoeroorlog werd reeds aangetoond dat een dergelijke luchtverdediging alleen maar kon worden uitgeschakeld door de grondtroepen. Misschien wordt daarvoor in de toekomst gebruik gemaakt van raketten, wellicht ook wordt straks een antiradarraket gebezigd voor het storen van het systeem. Hoe het ook zij, voor het huidige ligt Bab-el-Mandeb op de uiterste grens van het bereik van Israëls militaire macht; en op die grens kan slechts een fractie van zijn totale vermogen tot gelding worden gebracht. Voor een volledig veilig stellen van de Israëlsche belangen in dat gebied zou een *coup de main*, metterdaad resulterende in een bezetting van de posities die de Straat beheersen, de beste garanties bieden. Aangezien echter in de moderne tijd niet langer geoorloofd is hetgeen in de vorige eeuw welhaast gebruikelijk was, lijkt de kans daarvoor voorshands niet groot.

Het is daarom begrijpelijk dat Israël niet slechts belangstelling heeft voor wat er in en rond de Hoorn van Afrika gebeurt, maar daarbij óók partij kiest; een keuze die, zoals in het voorgaande werd verduidelijkt, voor het overgrote deel werd bepaald door de grenzen van zijn militaire machtsbereik.

Maandelijks wordt de Militaire Spectator toegezonden aan alle leden van de Koninklijke Vereniging ter beoefening van de Krijgswetenschap.

Ten einde de toezending aan thans nog actief dienende officieren van Land- en Luchtmacht, tevens lid van de Koninklijke Vereniging ter beoefening van de Krijgswetenschap, ook na hun dienstverlating zeker te stellen, wordt belanghebbenden verzocht de secretaris-penningmeester van de Koninklijke Vereniging (Nassaulaan 6, Zoetermeer) in voorkomend geval ter zake in te lichten.

Het 110-jarig bestaan van de Hogere Krijgsschool

J. J. M. Antonietti

brigade-generaal der infanterie, directeur van de Hogere Krijgsschool

Op 1 mei 1978 herdenkt de HKS het feit dat op die dag 110 jaar geleden te Haarlem werd opgericht een „School tot voorlopige opleiding van Stafofficieren”.

Van het geven van een geschiedkundig overzicht van alle ontwikkelingen sedertdien kan worden afgezien, omdat zulk een overzicht in een recent verleden bij herhaling werd gegeven [1].

Ook de gewijzigde inzichten met betrekking tot de inhoud van de cursus, welke sindsdien leidden tot het samenvoegen van de Krijgskundige Studiën en de cursus Hogere Militaire Bedrijfsleer, werden door het huidige Hoofd Onderwijs omstandig beschreven [2].

Wel zal nog dit jaar de redactie van de Militaire Spectator een artikel worden aangeboden betreffende de invloeden binnen en buiten de krijgsmacht, welke in 1868 hebben geleid tot het oprichten van een Stafschoon. De Sectie Krijgsgeschiedenis verleent hiertoe haar zeer gewaardeerde medewerking.

Omstandigheden maken het de HKS niet mogelijk bij dit jubileum feestelijk naar buiten te treden op een wijze zoals dit werd gedaan ter gelegenheid van het 90- en 100-jarig bestaan. Een herdenking zal dan ook op bescheiden wijze in eigen kring plaatsvinden.

Wel verkregen wij toestemming een gestuurde-dia-serie samen te stellen, welke hopelijk van historische en voorlichtende betekenis zal blijken te zijn. Met vertegenwoordigers van de „Stichting Historische Verzameling Hogere Krijgsschool” [3], de Directie Voorlichting van het ministerie van defensie, de Leger Film- en Fotodienst en de Sectie Krijgsgeschiedenis wordt hieraan met voortvarendheid gewerkt.

De aanpassing van het onderwijs aan de hand van opgedane ervaringen en verwachte ontwikkelingen geschiedt bij voortduring. Wel bestaan er op het gebied van de infrastructuur en onderwijsfaciliteiten nog enkele wensen.

Vergelijking van onze voorzieningen met die van andere Nederlandse en buitenlandse militaire opleidingsinstituten, valt veelal niet uit in het voordeel van de HKS.

In het besef dat de Koninklijke landmacht nog vele andere wensen heeft en dat de HKS — hoe overtuigd ook van haar belang voor de defensie van ons land en bondgenootschap — niet de hoogste prioriteit kan hebben bij de verdeling van de schaarse fondsen, zal zij doorgaan officieren af te leveren van een gehalte dat hen de grondslagen geeft voor het succesvol bekleden van staf- en commandofuncties.

Literatuur

1. E. R. d'Engelbronner — *Negentig jaren Stafschoon, Krijgsschoon en Hogere Krijgsschoon 1868-1958*. Ver- ter beoefening van de Krijgswetenschap, Den Haag (1958).
Honderd jaar Hogere Krijgsschoon 1868-1968 (verslag Congres „Afschrikking en ontspanning”). Inrichting

- tot het Uitgeven van Boekwerken, Den Haag (1969).
2. M. G. Woerlee — Herziening van het onderwijs aan de Hogere Krijgsschoon. *Mil. Spect.* 141(1972)(5)202, (6)261.
3. G. D. Buurman van Vreeden — De Stichting Historische Verzameling Hogere Krijgsschoon. *Mil. Spect.* 146(1977)(7)324.

Luchtverdediging - De gordel en Patriot

H. A. Kamman en E. H. J. Poels

majors van de Koninklijke luchtmacht

De bijdrage van de Koninklijke luchtmacht aan de geleide-wapencomponent van de gordelverdediging in de „Central Region” bestaat momenteel uit vier squadrons Nike en acht squadrons Hawk grond-lucht geleide wapens (GLGW's). Alle squadrons zijn gestationeerd in de Duitse Bondsrepubliek. De meer oostelijk gelegen Hawk-squadrons hebben als taak de verdediging tegen vijandelijke vliegtuigen op middelbare tot geringe en (indien de terreingesteldheid dat toelaat) zeer geringe hoogte. De westelijker gelegen Nike-squadrons opereren boven en achter de Hawk-gordel tegen doelen op middelbare tot zeer grote hoogte.

Het uit de jaren vijftig daterende Nike-systeem heeft in de loop van zijn bestaan een aantal grote modificaties ondergaan ten einde het systeem aan te passen aan de kwalitatief en kwantitatief toenemende dreiging. Momenteel is het systeem echter in een stadium gekomen dat een verdere verbetering uit het oogpunt van kosteneffectiviteit niet meer verantwoord is, zodat door de meeste NAVO-landen volgens planning in het midden van de jaren tachtig zal worden overgegaan tot uitfasering van dit systeem, al dan niet gecombineerd met invoering van een nieuw type GLGW. Gebaseerd op dezelfde gronden wordt door de Hawk voerende landen (grotendeels dezelfde landen die ook Nike-systemen bezitten) de uitfasering van hun — inmiddels tot Improved Hawk (IHawk) gemodificeerde — Hawk-systemen voorzien in het begin van de jaren negentig. Gelet op de grote mate van standaardisatie die momenteel op het gebied van GLGW-systemen binnen de NAVO bestaat, zowel voor wat betreft de gevoerde systemen (Nike en Hawk) als met betrekking tot de geheel geïntegreerde logistieke ondersteuning van deze systemen, is het begrijpelijk dat door de betrokken naties is besloten de vervanging van Nike en Hawk zo mogelijk in een gezamenlijk programma te realiseren. Daartoe zijn onder auspiciën van de Conference of National Armament Directors (CNAD) de volgende twee werkgroepen opgericht.

— *AC/259-PG/Nike*, welke groep is belast met het opzetten van een programma voor de productie en invoering van het Amerikaanse Patriot-systeem ter vervanging van Nike. Het Patriot-systeem is momenteel in een vergevorderd stadium van ontwikkeling en het is het enige GLGW-systeem dat als vervanger van Nike in aanmerking komt, zowel voor wat betreft de operationele eigenschappen als het tijdstip van operationele inzetbaarheid.

— *AC/259-SG/IHawk*, welke groep is belast met de bestudering van kandidaatssystemen ter vervanging van huidige GLGW-systemen van de Hawk-klasse. Momenteel komen daarvoor in aanmerking het bovengenoemde Patriot-systeem of een daarvan afgeleide variant en een nog slechts op papier bestaand Engels/Frans systeem, dat volgens de ontwerpers in het begin van de jaren negentig operationeel inzetbaar zal zijn.

In dit artikel zal nader worden ingegaan op de vraag of de huidige luchtverdedigingsconceptie voor de GLGW-systemen in de Central Region, i.c. de gordelverdediging, in de toekomst dient te worden gehandhaafd en voorts of het Amerikaanse Patriot-systeem als opvolger van Nike aan de, in dat kader te stellen, eisen zal voldoen.

De gordelverdediging in de toekomst

Tot de belangrijkste eisen, die aan een adequate moderne luchtverdediging dienen te worden gesteld, behoren onder meer:

- een *hoge staat van paraatheid*, ten einde tijdig te kunnen reageren indien aan een aanval een korte waarschuwingstijd voorafgaat („verrassingsaanval”);
- een *hoge vuursnelheid*, ten einde tijdens massale aanvallen een zo groot mogelijk aantal vijandelijke vliegtuigen binnen de korte beschikbare tijd te kunnen onderscheppen;
- een *grote mate van flexibiliteit en mobiliteit*, ten einde een zo groot mogelijk gedeelte van het

luchtverdedigingspotentieel daar te kunnen concentreren waar de grootste concentratie van vijandelijke vliegtuigen optreedt en eventueel ontstane gaten in de verdediging snel en doeltreffend te kunnen afgrendelen.

Diverse studies omtrent de inzet van luchtverdedigingsvliegtuigen en GLGW's hebben geleid tot de conclusie dat de effectiefste luchtverdediging — in staat adequaat te reageren op een grote verscheidenheid van aanvalstactieken en beantwoordende aan bovengestelde eisen — bestaat uit een „mix” van vliegtuigen en GLGW-systemen, waarbij:

— *de luchtverdedigingsvliegtuigen* de flexibiliteit en mobiliteit bezitten in grotere concentraties te kunnen optreden tegen grote aantallen vijandelijke vliegtuigen en hun operatiegebied binnen zekere grenzen in korte tijd te kunnen verplaatsen naar posities waar hun aanwezigheid het dringendst is vereist;

— *de GLGW-systemen* de noodzakelijke hoge vuursnelheid bezitten alsmede de mogelijkheid gedurende langere tijd een hoge paraatheid te handhaven. Deze systemen zijn daardoor bij uitstek geschikt om de eerste golven van een massale vijandelijke luchtaanval op te vangen en daardoor de eigen luchtverdedigingsvliegtuigen de mogelijkheid te bieden tijdig hun operatiegebied te bereiken.

Recente ontwikkelingen bij de Warschau-Pact-strijdkrachten duiden erop dat in de nabije toekomst steeds meer rekening dient te worden gehouden met een verkorting van de toch al beperkte waarschuwingstijd in geval van een aanval. Deze strijdkrachten zijn in toenemende mate in staat een aanval te beginnen zonder dat daar een aantal voor de NAVO duidelijk herkenbare voorbereidingsmaatregelen aan voorafgaat. Een voorbeeld daarvan is het toevoegen van een offensieve capaciteit aan in de nabijheid van de NAVO-grenzen gestationeerde luchtverdedigingsvliegtuigen. Deze omstandigheid gaat gepaard met technologische ontwikkelingen waardoor deze vliegtuigen in toenemende mate in staat zullen zijn met hogere snelheid en op geringere hoogte dan tot op heden mogelijk werd geacht hun aanvalsacties uit te voeren. Daardoor zal ontdekking door de NAVO-radar-systemen in een nog later stadium plaatsvinden, en de beschikbare reactietijd verder worden bekort. Dat alles leidt tot de conclusie dat de dreiging op geringe hoogte naar verwachting in de nabije toekomst aanzienlijk zal toenemen. Een hoge paraatheid van een belangrijk gedeelte van het eigen

luchtverdedigingspotentieel is en blijft derhalve noodzakelijk ten einde de gevolgen van een eventuele verrassingsaanval te beperken en tevens de eigen luchtverdedigingsvliegtuigen in staat te stellen in actie te komen voordat zij kunnen worden vernietigd.

Luchtverdedigingsconcepties

Ten aanzien van de wijze van inzetten van luchtverdedigingsmiddelen wordt door de NAVO een aantal verschillende concepties onderkend, en wel:

- *puntverdediging*, waarbij actieve en passieve maatregelen worden getroffen die specifiek zijn gericht op de verdediging van bepaalde objecten (vliegvelden, depots, enz.) tegen luchtaanvallen;
- *gebiedsverdediging*, waarbij actieve en passieve maatregelen worden getroffen ten einde de tegenstander het effectieve gebruik te ontzeggen van dat gedeelte van het luchtruim dat samenvalt met een specifiek toegewezen land- of zeegebied;
- *gordelverdediging*, een vorm van luchtverdediging, die wordt bereikt door de inzet van wapensystemen in lijn, ten einde één of meer defensieve barrières te verkrijgen.

Command and Control

Alvorens deze drie luchtverdedigingsconcepties nader te beschouwen, dient in het kader van luchtverdediging in het algemeen een korte beschouwing te worden gewijd aan het aspect „bevelvoering en controle” (command and control). Het zal duidelijk zijn dat voor zowel een doeltreffende gebieds- als gordelverdediging de integratie van alle daarvoor in aanmerking komende luchtverdedigingsmiddelen in het gehele te verdedigen gebied een *conditio sine qua non* is, ongeacht het krijgsmachtdeel (of de natie) waartoe de verschillende wapensystemen behoren. Zonder een geïntegreerde waarschuwing, bevelvoering en controle zal het immers niet mogelijk zijn de schaarse beschikbare middelen op zo economisch en effectief mogelijke wijze in te zetten. Dat door de beperkingen van de huidige bevelvoerings- en/of controlesystemen enerzijds de integratie van een aantal luchtverdedigingssystemen — voornamelijk „light systems” — (nog) niet mogelijk is en anderzijds het opereren van verschillende luchtverdedigingssystemen — vliegtuigen en GLGW's — in hetzelfde operatiegebied (nog) niet effectief kan worden gerealiseerd doet niets af aan de noodzaak bovengenoemde integratie zo ver als maar mogelijk is in te voeren.

Puntverdediging

Een conceptie die uitgaat van puntverdediging met GLGW-systemen, zal dienen te worden gecombineerd met de verdediging van de ruimte tussen de te verdedigen objecten met behulp van luchtverdedigingsvliegtuigen. Zonder deze additionele verdediging zal een tegenstander immers ongehinderd de verschillende objecten kunnen naderen en zijn aanvalspotentieel zo kunnen verdelen dat een grote overmacht ten opzichte van de in dat geval relatief zwakke objectverdediging is gewaarborgd. Van de vele aan de puntverdedigingsconceptie verbonden nadelen worden hier genoemd:

- de noodzaak een zeer groot potentieel aan luchtverdedigingsvliegtuigen te bezitten ter verdediging van de ruimte tussen de door de GLGW-systemen bestreken gebieden;
- de mogelijkheid voor de tegenstander, concentraties van geleide-wapenopstellingen te vermijden op zijn weg naar bepaalde toegewezen doelen;
- de noodzaak tot het continu handhaven van een hoge paraatheidsstatus van eigen vliegtuigen, zowel offensieve als defensieve, ten einde deze vliegtuigen in geval van een verrassingsaanval tijdig te kunnen laten opstijgen;
- de noodzaak voor de in het frontgebied opererende landstrijdkrachten, in belangrijke mate terug te vallen op eigen luchtverdedigingsmiddelen vanwege het in dat gebied ontbreken van grote concentraties GLGW-systemen.

Het zal duidelijk zijn dat deze puntverdedigingsconceptie weinig effectief is en, gezien de verhouding tussen enerzijds het aantal te verdedigen objecten en anderzijds de beschikbare middelen, voor de Central Region niet in aanmerking komt.

Gebiedsverdediging

Gezien het grote aantal doelen en de verspreiding daarvan in de Central Region kan dit gebied als het ware in zijn geheel worden beschouwd als één vitaal gebied. Het toepassen van de gebiedsverdedigingsconceptie in de Central Region zou diens tengevolge inhouden het „aan vijandelijke vliegtuigen ontzeggen van een effectief gebruik van het luchtruim boven het Central-Regiongebied” door middel van zowel luchtverdedigingsvliegtuigen als GLGW's. Het belangrijkste aspect van gebiedsverdediging is dat de verschillende luchtverdedigingscomponenten, vliegtuigen en GLGW's, naast en door elkaar in het gehele gebied opereren. Het zal duidelijk zijn dat voor een dergelijke wijze van

opereren behalve een zeer groot aantal GLGW-systemen tevens een nagenoeg perfect werkend bevelvoerings- en controlesysteem noodzakelijk is. Uit studies en oefeningen is gebleken dat met de huidige middelen een gecentraliseerde leiding van het „luchtgevecht” slechts effectief is indien de vijandelijke activiteit gering is. Zodra deze activiteit toeneemt blijkt „centralized control” de effectiviteit van de luchtverdedigingsmiddelen zeer nadelig te beïnvloeden en zal moeten worden overgegaan op een conceptie waarbij luchtverdedigingsvliegtuigen en GLGW-systemen in afzonderlijke gebieden opereren. Afgezien van de vraag of een effectieve gebiedsverdediging financieel gezien realiseerbaar is, zal een dergelijke verdediging eerst dan mogelijk zijn wanneer bevelvoering en controle onder alle omstandigheden, ongeacht de intensiteit van de vijandelijke luchtactiviteit, door een centrale instantie effectief en vrijwel zonder tijdverlies kunnen geschieden.

Gordelverdediging

De gordelverdedigingsconceptie, zoals die momenteel in de Central Region wordt toegepast, biedt een aantal belangrijke voordelen. Zo kan met behulp van de langs de oostgrenzen van het eigen gebied opgestelde GLGW-eenheden het effect van een verrassingsaanval door uitschakeling van een zo groot mogelijk aantal vijandelijke vliegtuigen, vooral van de eerste aanvalsgolven, aanzienlijk worden verkleind. Tevens zal de vertraging, die ontstaat doordat de vijand eerst een „corridor” zal moeten forceren in de GLGW-gordel alvorens doelen in het achterland te kunnen aanvallen, de eigen luchtverdedigingsvliegtuigen meer tijd geven op te stijgen en hun operatiegebied te bereiken. Voorts zullen de GLGW-eenheden, aangezien zij in principe vuren op ieder binnen het hen toegewezen gebied ontdekt vijandelijk vliegtuig, een deel van het tegen eigen grondstrijdkrachten ingezette vijandelijke luchtpotentieel voor hun rekening nemen. Door de grote concentratie van GLGW-eenheden in een betrekkelijk smal gebied kunnen deze eenheden zorgen voor een effectieve wederzijdse bescherming waarbij tevens een hoge „attritie” van vijandelijke vliegtuigen kan worden verkregen.

Bovendien bestaat geen stringente noodzaak tot een strikte, centraal uitgeoefende, bevelvoering en controle van de operaties van de verschillende luchtverdedigingscomponenten aangezien deze in gescheiden gebieden opereren. Voorwaarden voor de effectiviteit van een dergelijke GLGW-gordel-

verdediging zijn uiteraard een voldoende aantal systemen, een hoge paraatheid en een grote vuursnelheid en vuurkracht.

Een nadeel van de gordelverdediging is dat door concentratie van aanvallen op een smalle strook van de gordel „corridors” in de GLGW-opstellingen kunnen worden geforceerd. Door hun grote flexibiliteit zullen de eigen luchtverdedigingsvliegtuigen echter in staat moeten worden geacht dergelijke corridors af te grendelen totdat deze, door verplaatsing van andere GLGW-eenheden („redeployment”) weer min of meer zijn opgevuld. Uit het voorgaande volgt dat ook in de toekomst in de Central Region de inzet van een „mix” van GLGW-eenheden in de gordelverdediging en luchtverdedigingsvliegtuigen ten behoeve van de gebiedsverdediging van het achterland als effectiefste wijze van luchtverdediging dient te worden beschouwd. Aangezien de beschikbare aantallen luchtverdedigingsvliegtuigen onvoldoende zijn voor een adequate verdediging van het gehele achterland, wordt een aanvulling met — lichte — GLGW- en kanonsystemen voor de puntverdediging van vitale objecten (sleutelpunten) noodzakelijk geacht. De vraag die thans moet worden beantwoord, is of het enige naar verwachting tijdig operationeel inzetbare GLGW-systeem ter vervanging van Nike (en mogelijk IHawk), het Amerikaanse Patriot-systeem, in deze conceptie past en ook voor het overige aan de te stellen eisen beantwoordt. Alvorens nader op deze problematiek in te gaan volgt thans een korte beschrijving van het Patriot GLGW-systeem.

Het Patriot-systeem

Het basiselement van het Patriot (Phased Array TRacking to Intercept Of Target) systeem is het „firing platoon”, bestaande uit een Engagement Control Station, een Radar Set, een Electrical Power Plant en vijf Launching Stations, ieder met vier raketten. De mogelijkheid bestaat het aantal launching stations uit te breiden tot acht. De centrale commandovoering op bataljonsniveau vindt plaats met behulp van de Command/Coordination Group, waarbij voor de verbindingen met de firing platoons, indien geen „line of sight” aanwezig is, Communication Relay Groups beschikbaar zijn.

— Het *Engagement Control Station* is het operationele commandocentrum van het firing platoon, waar alle binnenkomende gegevens worden geëvalueerd, verwerkt en gepresenteerd. Het zorgt voor de „besturing” van de Radar Set en Launching

Stations tijdens alle fasen van een onderschepping. Tevens verzorgt het de coördinatie met hogere tactische echelons. In principe geschiedt de gehele besturing van het proces van doelidentificatie, prioriteitsbepaling, onderschepping en evaluatie van het resultaat automatisch door de computer van het Engagement Control Station, waarbij de operator echter constant de mogelijkheid heeft in te grijpen of het gehele proces „manual” over te nemen.

— De *Radar Set* bestaat uit een mobiele, niet roterende, „multi-function phased array” radar, aangevuld met een identificatie- (IFF) en een Track Via Missile- (TVM) antenne. De radar bestrijkt een sector van ca. 90° en is, onafhankelijk van de positie van de bijbehorende trailer, in zeer korte tijd in elke gewenste richting op te stellen waardoor de hoofdschuitsrichting kan worden aangepast aan de richting waaruit de dreiging wordt verwacht. De Radar Set zorgt voor doelopsporing en het volgen van het doel, doelidentificatie, besturing van de raket en „verlichting” van het doel gedurende de eindfase van de onderschepping.

— De *Electrical Power Plant* verzorgt de spanningsvoorziening voor Engagement Control Station en Radar Set. Hij bestaat uit vier diesलगeneratoren, brandstoftanks en de nodige controleapparatuur. Het geheel is op een trailer geplaatst, waarachter een hulp-brandstofvoertuig kan worden geplaatst; daardoor kan het systeem vierentwintig uur continu opereren.

— Het *Launching Station* dient als lanceerplatform voor de vier geplaatste raketten en bovendien als transportvoertuig voor deze raketten met de bijbehorende containers gedurende verplaatsingen. Voorafgaande aan een lancering verzorgt het Launching Station de verbinding tussen het Engagement Control Station en de raket, en zorgt voor de noodzakelijke preparatie van de raket en voor de lancering conform de „instructies” van het Engagement Control Station. Al deze handelingen geschieden automatisch; tijdens een lancering is geen personeel bij het Launching Station aanwezig. De launcher is draaibaar, waarbij de richting van deze launcher wordt bepaald door besturing uit het Engagement Control Station. Om te voorzien in de benodigde spanning beschikt het Launching Station over een eigen diesलगenerator.

— De *Missile round* bestaat uit de raket (missile),

een „missile-canister” en de „warhead” (de explosieve lading). De canister is zowel transport- en opslagcontainer voor de raket als lanceerbuis. De missile-met-canistercombinatie is ontworpen volgens het zg. „certified round”-principe, hetgeen inhoudt dat onderhoud van het geheel in de vorm van dagelijkse en andere periodieke inspecties door de gebruiker overbodig is. De controle op de gebruiksgereedheid van de missile vindt plaats met een door de computer uitgevoerde testprocedure, onmiddellijk voorafgaande aan een lancering. De raket verlaat na plaatsing in de canister deze — uitgezonderd tijdens periodieke inspecties op depot- of fabrieksniveau (overhaul) — niet eerder dan op het moment van afvuren.

Het Track Via Missile (TVM)-principe

Bij het Patriot-systeem is een geheel nieuw principe van missilebesturing toegepast, de zg. „Track Via Missile Guidance”. De werking van deze TVM-besturing is — zeer vereenvoudigd — als volgt:

— de radar ontdekt, identificeert, volgt en verlicht een bepaald doel;

— via het Engagement Control Station wordt een missile geselecteerd en afgevuurd;

— na lancering volgt de radar het doel en de missile, vergelijkt de relatieve posities en geeft besturingscommando's aan de missile via de „command uplink”. Deze fase wordt de „midcourse guidance”-fase genoemd;

— na een zekere tijd ontvangt de missile de reflecties van de „doelverlichting” door de radar en begint, zich richtend naar deze reflecties, zelf het doel te volgen. De door de missile ontvangen doelgegevens worden via de „TVM downlink” aan de radar doorgegeven. Deze combinatie van „passive homing” (het afgaan van de missile op reflecties van het doel) en „active homing” (het besturen van de missile van de grond af) stelt de missile in staat het doel uitermate accuraat te onderschepen.

Patriot in de gordelverdediging

Zoals tevoren reeds gesteld, zal ook in de toekomst de effectiefste wijze tot het verkrijgen van een adequate luchtverdediging bestaan uit het handhaven van een „mix” van luchtverdedigingsvliegtuigen en GLGW-systemen, waarbij van de geleide wapens als voornaamste eigenschappen dienen te worden geëist:

— een hoge vuursnelheid;

— de mogelijkheid gedurende lange tijd een hoge paraatheidsstatus te handhaven;

— een mate van mobiliteit die het mogelijk maakt een aantal eenheden voldoende snel te verplaatsen om corridors, die tijdens een geconcentreerde val in een geleide-wapengordel kunnen worden geforceerd, binnen het noodzakelijke tijdsbestek te kunnen opvullen.

Voorts is aangetoond dat vooralsnog, gezien de geringe aantallen beschikbare middelen en de onvolkomenheden van het huidige bevelvoerings- en controlesysteem, de gordelverdediging, waarbij de luchtverdedigingsvliegtuigen achter de GLGW-eenheden zullen opereren, de meest kosteneffectieve verdediging van de Central Region zal blijven.

Het Patriot-systeem bezit een aantal eigenschappen die dat systeem bijzonder geschikt maken om de taak van de huidige Nike- (en in een later stadium ook IHawk-) systemen in de gordelverdediging van de Central Region over te nemen. Rekening houdende met de classificatie van de meeste exacte gegevens kan desondanks betreffende de operationele en logistieke karakteristieken van het Patriot-systeem het volgende worden opgemerkt.

Vuurkracht

Het systeem bezit de mogelijkheid een groot aantal verschillende doelen tegelijkertijd te onderscheppen. De capaciteit daartoe is enkele malen groter dan die van de huidige systemen.

Mobiliteit

De Patriot-radar vervult alle functies die bij de Nike- en IHawk-systemen door vijf radars worden vervuld. Voorts bezitten de laatstgenoemde systemen respectievelijk negen en zes launchers, en de Patriot is organiek met slechts vijf launchers uitgerust. Niettemin kan het Patriot-systeem zonder herladen twintig raketten afvuren tegen Nike negen en IHawk achttien. Het Nike-systeem is voorts door zijn wijze van opstelling nauwelijks als mobiel systeem te beschouwen in de betekenis die voor een modern GLGW-systeem aan dit begrip dient te worden gehecht. Het IHawk-systeem is wel een mobiel systeem doch een vergelijking van een Patriot firing platoon met een IHawk-batterij toont aan dat het aantal mee te voeren voertuigen bij de laatste aanzienlijk groter is.

Paraatheidsstatus

Het Patriot-systeem bezit, zoals nagenoeg elk GLGW-systeem, de capaciteit om gedurende langere tijd een zeer hoge paraatheidsstatus te handhaven, waarbij het systeem door slechts twee man kan worden bediend.

Weerstand tegen elektronische storing (ECCM)

Het systeem bezit door de grote hoeveelheid ingebouwde „ECCM-apparatuur” een hoge mate van weerstand tegen elektronische storing.

Manoeuvrereikbaarheid van de raket

De raket bezit een zeer grote manoeuvrereikbaarheid en daardoor een grote effectiviteit tegen doelen die ontwikkelingsmanoeuvres uitvoeren en tegen formaties van vliegtuigen.

Onderhoud

Het onderhoud van het Patriot-systeem is grotendeels gebaseerd op „repair by replacement” en „self-testing” met behulp van ingebouwde testapparatuur. Daardoor wordt een grote mate van bedrijfszekerheid verkregen, en voorts kan de voor reparatie nodige tijd, bij aanwezigheid van voldoende reserve-onderdelen, zeer worden bekort.

Uit het voorgaande blijkt dat het Patriot-systeem een aanzienlijke verbetering betekent ten opzichte van de huidige Nike- en IHawk-systemen en in ruime mate beantwoordt aan de primaire eisen die op het gebied van vuurkracht, vuursnelheid, mobiliteit en paraatheid aan een modern GLGW-systeem moeten worden gesteld. Een door de Verenigde Staten samen met West-Duitsland uitgevoerde studie, uitgaande van de inzet van het Patriot-systeem in de Central Region, heeft aangetoond dat een doorbraak door een Patriot-gordelverdediging slechts ten koste van hoge verliezen zal kunnen worden geforceerd. Wel dient te worden gesteld dat het Patriot-systeem door zijn beperkte radarsector bij voorkeur in aanmerking komt voor opstelling in een gordelverdediging, waarbij de verschillende systemen elkaar wederzijds kunnen beschermen en waarbij de globale verwachte aanvalsrichting ruim tevoren bekend is.

Dezelfde beperkte radarsector vereist in het geval van punt- of (zeer beperkte) gebiedsverdediging een uitbreiding van het aantal systemen, nodig om een volledige dekking („coverage”) van het te verdedigen object te verkrijgen.

Luchtverdediging van landstrijdkrachten

Tot besluit van dit artikel nog een korte beschouwing over de luchtverdediging van de landstrijdkrachten en wel in het bijzonder van de eenheden die opereren in het gebied waar de gordelverdediging staat opgesteld. Eerder is reeds gesteld dat de GLGW-eenheden in principe vuren op ieder vijandelijk vliegtuig en op deze wijze een deel van het tegen de eigen grondstrijdkrachten ingezette vijandelijke luchtpotentieel voor hun rekening nemen.

De toenemende capaciteit van de Warschau-Pactvliegtuigen op het gebied van snelheid, navigatie en laagvliegen zowel als op het gebied van meegevoerde bewapening maakt het meer dan ooit noodzakelijk dat de eigen grondtroepen beschikken over een efficiënte luchtverdediging. Naar de mening van de schrijvers betreft het hier echter een capaciteit die (de zogenaamde „self defence”-wapens buiten beschouwing gelaten) als aanvulling op, en zoveel mogelijk geïntegreerd in, de besproken gordelverdediging dient te worden beschouwd. Door de verantwoordelijke autoriteiten zal de vereiste capaciteit van de NAVO-luchtverdediging immers dusdanig zijn vastgesteld dat zo efficiënt mogelijk kan worden opgetreden tegen de verwachte luchtdreiging. Een, in dit opzicht, „teveel” aan het hier besproken type luchtverdedigingsmiddelen, los van de gordelverdediging, zal niet alleen een vrij aanzienlijke kans op „overkill” tot gevolg hebben doch, wat veel belangrijker is, een minder economische en kosteneffectieve besteding van de beschikbare financiële middelen betekenen. De bovengenoemde noodzakelijke aanvullende luchtverdedigingscapaciteit van de landstrijdkrachten zal dan ook zoveel mogelijk in de geschetste luchtverdedigingsconceptie moeten zijn geïntegreerd, aangezien:

- slechts op die wijze een economische inzet van de beschikbare luchtverdedigingsmiddelen mogelijk is (voorkomen van „overkill”);
- de luchtverdedigingsmiddelen van de landstrijdkrachten slechts op die wijze, indien noodzakelijk, effectief kunnen optreden bij tegen deze strijdkrachten gerichte aanvallen op grotere hoogte én, in noodgevallen, tegen niet tegen deze strijdkrachten opererende vijandelijke vliegtuigen, een en ander geïntegreerd met de luchtverdedigings-systemen in de gordelverdediging;
- integratie de beste mogelijkheid biedt de veiligheid van eigen, in het frontgebied opererende of het frontgebied kruisende, vliegtuigen te waarborgen.

Samenvatting

Samenvattende geldt dat ook in de toekomst de gordelluchtverdedigingsconceptie met een „mix” van GLGW-systemen en luchtverdedigingsvliegtuigen moet worden beschouwd als de effectiefste methode van luchtverdediging. De verdediging van het achterland dient daarbij te geschieden door vliegtuigen, aangevuld met (lichte) GLGW- en kanonsystemen. Gezien zijn operationele en technische eigenschappen zal de invoering van het Patriot GLGW-systeem als vervanging van de huidige Nike- (en IHawk-) systemen een belangrijke

verbetering van het NAVO-luchtverdedigingspotentieel kunnen betekenen. Voorts moet dit systeem bij uitstek geschikt worden geacht voor inzet in een gordelverdediging. De luchtverdediging van de landstrijdkrachten ten slotte zal, waar het dit of een soortgelijk systeem betreft, volledig dienen te worden/zijn geïntegreerd in de gordelluchtverdedigingsconceptie. Het aantal benodigde systemen en de wijze van inzetten („concept of operations”) zowel voor de gordelverdediging als voor de verdediging van de landstrijdkrachten zal uiteindelijk moeten worden vastgesteld aan de hand van studies over de luchtdreiging in haar geheel.

MAAK U NIET BEZORGD

dat u na dienstverlating de

MILITAIRE SPECTATOR

niet meer zult ontvangen:

als lid van de Koninklijke Vereniging ter beoefening van de Krijgswetenschap vindt u hem maandelijks in uw bus!
Bovendien driemaandelijks Mars in Cathedra. Voor f 25,— per jaar!

Snel een briefkaart aan de secretaris

NASSAULAAN 6, ZOETERMEER

en uw bezorgdheid is over !

Generalfeldmarschall Colmar Freiherr von der Goltz, de „Pasja”

De carrière van een enfant terrible

prof. ir. J. W. Bonebakker

In het post-napoleontische samenwerkingsverband van negenendertig staten en steden, die onder de naam Duitse Bond enerzijds de eigen autonomie trachtten te handhaven en anderzijds een eensgezind optreden naar buiten poogden te verzekeren, speelde het multinationale Oostenrijk de eerste viool, tot ergernis van Pruisen welks bevolking in hoofdzaak Duits was. Geen wonder daarom dat het uiteenvallen van de Duitse Bond

een rechtstreeks gevolg was van de doorlopend gegroeide spanningen tussen Oostenrijk en Pruisen die in 1866 culmineerden in de door Bismarck beoogde oorlog tussen beide rivalen. Geen wonder bovendien dat het streven naar Duitse eenheid, als tegenhanger van het beleid van von Metternich, vooral gestalte kreeg door toedoen van Pruisen.

De schrijver van nevenstaand artikel is onze lezers reeds bekend als de auteur van o.m. het boek over minister Bosboom en generaal Snijders „Twee verdienstelijke officieren” (Mil. Spect. 144(1975)(8)354), en een eerder artikel „Zwitsers of Nederlands legervormingspatroon?” (Mil. Spect. 145(1976)(4)159). Hij was geboeid door de carrièregang van de hiernaast beschreven opperofficier — rond tien jaar eerder geboren dan de beide bovenvermelde verdienstelijke officieren die anno 1870-'71 nog in opleiding waren respectievelijk aan de Artillerie Instructie Compagnie in Schoonhoven en aan de Koninklijke Militaire Academie in Breda toen von der Goltz al een gekwalificeerde stafofficiersfunctie vervulde in tijd van oorlog — en preees zich gelukkig enkele bronnen te hebben gevonden die hem in staat stelden van zijn hoofdpersoon een aanvaardbaar, duidelijk portret te schetsen.

Tijdens zijn studie verscheen (Mil. Spect. 145 (1976)(9)408) het artikel „Het hedendaagse Turkije, een onvervangbare bondgenoot” van H. Toorenvliet, waarop hij bemerkte enkele belangwekkende aanvullingen te kunnen geven, met name over de rol van de Duitsers bij de reorganisatie van het Turkse leger na de nederlagen tegen de Russen in 1877-'78. Die additionele gegevens werden verwerkt in het resultaat van de studie, dat thans hierbij de lezers wordt aangeboden; een studie, waarin overtuigend wordt aangetoond dat de militaire geschiedenis méér is dan louter krijgsgeschiedenis.

Werd aldus het staatkundige aspect van de wordingsgeschiedenis van het Duitse Rijk in belangrijke mate bepaald door het handelen van Pruisen, ook het militaire deel van die geschiedenis heeft gestaan in het teken van de sterke invloed die daarop werd uitgeoefend door het Pruisische officierscorps, toeleverancier van kwantiteit én kwaliteit voor de leidende functies in het militaire apparaat, oorzaak van vele successen op de slagvelden in Europa en daarbuiten: het schijnt soms wel alsof de Pruisische school een ononderbroken stroom van talentvolle, begaafde en zelfs geniale adspirantveldheren produceerde die wedijverden om de schaarse kansen zich lauweren te verwerven. Wie zich niet hield aan de strenge gedragscode van het corps, wie uit de pas liep met zijn medeofficieren, in het bijzonder wiens denken strijdig bleek met de geijkte opvattingen van zijn superieuren, die kon zich gevoeglijk erop instellen dat hij daarmee zijn eigen kansen tot een minimum reduceerde en dat een roemrijke loopbaan, bekroond met de hoogste rangen en belangrijkste posten, vrijwel zeker niet voor hem in het verschiet zou liggen. In die tijden was het dan ook riskant non-conformist te zijn, en zéker dat te blijven.

Hedendaagse jongeren die hun recht op een eigen, zelfstandige levenshouding reeds lang erkend weten en in voorkomende gevallen zonder de minste schroom de hulp durven inroepen van hetzij hun naasthogere chefs, hetzij speciaal daartoe ingestelde commissies of administratief-rechtelijke colleges, zullen zich misschien moeilijk kunnen indenken dat men een uitzonderlijk bekwame officier diens gezonde kritiek zozeer zou kunnen kwalijk nemen dat men nog liever de krijgsmacht de

zege zou onthouden dan de non-conformist met het opperbevel belasten.

Daarom moge hierna worden geschetst de militaire levensloop van een dergelijk enfant terrible uit de hiervoor bedoelde periode, wiens inzichten door het verloop der gebeurtenissen herhaaldelijk achteraf bleken te worden bevestigd, wiens carrière evenwel vanwege zijn onconventionele militaire denkbeelden zozeer met horten en stoten verliep dat zij eigenlijk het beste kan worden gekarakteriseerd als „geslaagd, níet omdat, maar ondanks. . .!”

De in dit essay verwerkte gegevens werden gedeels ontleend aan het aan hem gewijde boek *Denkwürdigkeiten*, dat in 1929 in Berlijn verscheen van de hand van F. von der Goltz en W. Foerster. Bij enkele grepen uit de levensloop en de staat van dienst, die in chronologische volgorde worden vermeld, zullen waar nodig relevante kanttekeningen worden gemaakt.

Van „Kadett” tot „Stabsoffizier”

Colmar von der Goltz werd op 12 augustus 1843 — onder het dierenriemteken van de Leeuw — geboren in Bielkenfeld, gelegen bij Labiau aan de zuidelijke oever van het Kurische Haff, in Oost-Pruisen. Zoals zo vaak het geval was met zonen uit de gezinnen van verarmde adellijke families of onbemiddelde ambtenaren, leek ook voor hem een militaire loopbaan een redelijke oplossing: op 1 mei 1855, nog geen twaalf jaar oud derhalve, deed hij zijn intrede op de „Kadettenanstalt” in Kulm. De zesjarige opleiding aldaar sloot hij af in 1861, toen hij werd benoemd tot tweede luitenant, geplaatst bij het 5e Oostpruisische Infanterieregiment nr 41 met standplaats Koningsbergen.

In het najaar van 1864 deed hij met goed gevolg toelatingsexamen voor de „Kriegsakademie” in Potsdam en om die opleiding te kunnen volgen verhuisde hij naar Berlijn. De oorlog met Oostenrijk dwong hem evenwel de studie te onderbreken; op 26 juni 1866 voegde hij zich bij de Pruisische troepen in Liebau, waarmee hij in de vroege ochtend van de volgende dag, om drie uur, opmarcheerde over Schatzlar en Trautenau naar de Kappellenberg. Daar onderging hij de vuurdoop en raakte in zijn eerste treffen met de vijand gewond; kort na middernacht was hij weer terug op het punt van uitgang, Liebau, vanwaar hij enkele dagen later op eigen initiatief (!) belandde in het door gravin Oriola ingerichte „Privatlazarett” in Breslau. Zijn verwonding bleek ernstiger dan zich

aanvankelijk liet aanzien; het herstel duurde verscheidene maanden, en dientengevolge was hij niet weer inzetbaar voor het einde van de oorlog, die overigens geen langdurige aangelegenheid bleek: de vijandelijkheden duurden slechts van 14 juni tot 23 augustus, en de vredesvoorwaarden waren voor de verliezer beslist niet vernederend.

Op 11 oktober 1867 trad von der Goltz in het huwelijk met Thérèse Dorguth, waarna hij zijn onderbroken studie aan de Kriegsakademie hervatte. In het volgende jaar slaagde hij voor het eindexamen, als de beste leerling van zijn jaar. Dat leverde hem in eerste instantie een proefplaatsing bij de Generale Staf op, alsmede een zomerdetachering in 1869 en 1870 bij de Topografische Dienst te Dahlwitz/Blankenfelde. Van zijn tewerkstelling in dat tweede jaar kwam echter niet veel terecht, omdat in datzelfde jaar de Frans-Duitse oorlog uitbrak en de jonge stafofficier een oorlogsfunctie moest gaan vervullen in de staf van het Tweede Legerkorps, dat werd gecommandeerd door prins Friedrich Karl van Pruisen, de broer van de koning. Noch de staf, noch von der Goltz zijn daarbij ooit onder vijandelijk vuur geweest.

De Frans-Duitse oorlog verliep aanvankelijk bijzonder gunstig voor de Noordduitse Bond en de daarmee geallieerde Zuidduitse staten, in welk bondgenootschap Pruisen de lakens uitdeelde sinds Oostenrijk vier jaren eerder zijn hegemonie had moeten afstaan. Binnen twee maanden na de Franse oorlogsverklaring (19 juli 1870) moest Napoleon III, met 86.000 man ingesloten in en om Sedan, capituleren (2 september) en op 27 oktober moest Bazaine, met 173.000 man, zich te Metz gewonnen geven. Nadat aldus het gros van het staande leger van de tegenpartij was uitgeschakeld rekenden de Duitsers op een spoedige vrede. In die verwachting kwamen zij evenwel bedrogen uit want ondanks de hopeloze positie gaf het restant van de geregelde troepen, terzijde gestaan door de nationale garden, de weerstand niet zonder meer op. De hachelijke situatie van Parijs werd echter onhoudbaar, zoals wel ten duidelijkste werd gedemonstreerd toen op 18 januari 1871 in Versailles de Pruisische koning werd uitgeroepen tot keizer Wilhelm I. Toen dan ook de dag daarna een laatste uitvalspoging uit Parijs zonder resultaat bleef, was de strijd gestreden: op 28 januari werd een wapenstilstand gesloten, op 1 maart gevolgd door een voorlopige vredesovereenkomst te Versailles en op 10 mei door de Vrede van Frankfurt am Main.

Slechte dank voor eerlijke kritiek

Na zijn terugkeer in het vaderland kon von der Goltz de balans opmaken. Het zag ernaar uit dat zijn kansen minder hoog moesten worden aangeslagen dan, na zijn loffelijke eindexamenresultaten, in de lijn der verwachtingen mocht hebben gelegen. Hij had zich immers op het slagveld geen krijgsroem weten te verwerven en de weg naar de hogere toppen in de militaire hiërarchie van het nieuwe keizerrijk leek vooralsnog gereserveerd voor de gelauwerde triomfators van Wörth, Colombey, Mars-la-Tour, Gravelotte, Saint-Privat, Beaumont, Sedan, Metz, Le Mans, Héricourt en Saint-Quentin. De nieuwe functie die hem was toegedacht, was die van leraar aan de Kriegsschule in Potsdam, een taak die hij zo weinig ambieerde dat hij zelfs overwoog ontslag te nemen.

Tot zijn geluk verbeterden zijn vooruitzichten weliswaar: op 3 oktober 1871 werd hij benoemd tot „Hauptmann à la Suite des Großen Generalstabes”, zodat hij zich met zijn gezin andermaal in Berlijn moest vestigen. Daar zag hij met eigen ogen de gevolgen van de „buit” die Duitsland had binnengehaald na de overwinning op Frankrijk; de oorlogsschatting ter grootte van 5 miljard francs, die de verliezer was opgelegd, deed al spoedig haar invloed gevoelen en von der Goltz achtte dat een onjuiste gang van zaken:

In Berlin führte man damals ein teures und leichtsinniges Leben. Der Milliardenseggen aus Frankreich hatte die alten ärmlichen aber soliden Verhältnisse von Grund auf geändert. Es war die goldene Zeit der Glücksritter und Spekulant. Überall wurde etwas gegründet.

Zijn persoonlijke ervaringen staafden hem in zijn opvatting. Op zoek naar een passende behuizing ontmoette hij de vroegere portier van de Kriegsschule, die zich inmiddels had gevestigd als makelaar in onroerende goederen. Zijn vraag naar een huis leverde niet veel meer op dan een bemoeidigend schouderklopje en: „Ick habe nur Villen von tausend Dählern uffwärts. For ihnen is det nischt, Kleener”.

In het voorjaar van 1872 binnen de Große Generalstab verplaatst naar de Topografische Dienst, werd hij op 24 november 1874 overgeplaatst naar Brandenburg a.d. Havel, als staf-officier bij de 6e Divisie aldaar. Hij gaf zich intussen terdege rekenschap van alles wat zich rondom hem afspeelde en maakte een studie van de krijgsverrichtingen uit de recente oorlog.

Daaruit resulteerde zijn eerste krijgsgeschiedkundige boek *Die Operationen der II. Armee an der Loire*, waarin hij zowel het aanvankelijke falen (Orléans, 9 november 1870) als het uiteindelijke succes (11-17 januari 1871) beschreef en zijn kritiek op de gebleken onvolkomenheden niet onder stoelen of banken stak. Deze, en andere afkeurende uitlatingen werden in de toenmalige verhoudingen ongepast geacht voor een officier die de subalterne rangen nog niet eens was ontgroeid. Dat vormde de aanleiding tot een strafoverplaatsing naar Gera op 12 juni 1877, in de functie van commandant van de 5e compagnie van het 7e Thüringse Regiment Infanterie nr 96.

Ook daar zette hij zijn studie voort. De verrassende weerstand, die Frankrijk nog had weten op te brengen nadat de reguliere eenheden vrijwel waren weggevaagd, boeide hem bijzonder. De volkslegers die door de minister van oorlog van het Bestuur der Nationale Verdediging, Gambetta, in het veld waren gebracht, hadden immers de overwinning van de superieure Pruisen danig doen bekoelen en von der Goltz betwijfelde ten zeerste of het Duitse volk een dergelijke prestatie in voorkomend geval wel zou kunnen evenaren: hij achtte dat volk, dat in wezen nog lang geen eenheid was, daartoe stellig níét in staat. Zijn waardering voor de Franse prestatie verwoordde hij in het in 1877 verschenen *Léon Gambetta und seine Armeen*, zijn zorgen over een te verwachten Duits onvermogen inspireerden hem tot *Das Volk in Waffen* dat hij in dezelfde periode begon doch dat eerst in 1883 het licht zag.

Nauwelijks een jaar vervulde hij zijn compagniescommando; op 22 juni 1878 keerde hij terug bij de Große Generalstab om er te gaan werken op de Sectie Krijgsgeschiedenis; bovendien werd hij belast met een leraarsfunctie aan de Kriegsakademie.

Zijn eerste belangrijke opdracht was het, samen met een aantal andere Duitse officieren, op uitnodiging van de Derde Republiek op te treden als waarnemer bij de Franse legermanoeuvres. Bij die gelegenheid ontmoette hij verscheidene Franse opperofficieren wier namen een bekende klank hebben verworven in de militaire geschiedenis: Mac Mahon, hertog van Magenta, maarschalk sedert 1859, die zijn adeldom en zijn rang dankte aan zijn succes in de Italiaanse veldtocht, de pacificatie van Algerije op zijn naam had staan, de slag bij Wörth had verloren en bij Sedan had moeten capituleren; De Canrobert, maarschalk sedert 1856, die zich in Noord-Afrika had onderscheiden, tijdens de Krimoorlog uit protest tegen de verkwisting van mensenlevens zijn ontslag nam, in

de Italiaanse veldtocht opnieuw lauweren oogstte bij Magenta en Solferino, en zich in 1870 met Bazaine in Metz had overgegeven; Clinchant, de generaal die, nadat de Duitsers erin hadden bewilligd dat Mac Mahon een troepenmacht op de been bracht voor het neerslaan van de opstand van de Parijse Commune, in mei 1871 met ijzeren hand orde op zaken had gesteld in de Franse hoofdstad; en Bourbaki, destijds commandant van het Loireleger dat reeds eerder onderwerp van von der Goltz' studie was geweest. In een uitgebreid verslag rapporteerde Hauptmann i.G. von der Goltz aan de minister van oorlog over zijn bevindingen tijdens de manoeuvres. Maar de kritiek die hij terzelfder tijd gewettigd achtte op zaken en toestanden in het Duitse leger bracht hem andermaal in conflict met de legerleiding, die hem daarvoor een officiële berisping toediende. Het was opnieuw te danken aan de goede indruk die hij had gemaakt op generaal-veldmaarschalk von Moltke, die hem in bescherming nam, dat er niet weer eens werd gegrepen naar het middel van de strafoverplaatsing, en ook zijn ophanden zijnde bevordering kwam niet in het gedrang: op 12 oktober 1878 werd hij bevorderd tot majoor.

Zoals in die tijd niet ongebruikelijk, placht men zich in de staven en op de hogere krijgsscholen vrij intensief bezig te houden met wat tegenwoordig „war-gaming” wordt genoemd; het op de stafkaart spelen van een veronderstelde oorlogssituatie van het eigen land met een eventueel in aanmerking komende tegenpartij. Voor Duitsland was het bijna vanzelfsprekend dat een dergelijk „Kriegsspiel” tegen Frankrijk werd gericht, niet in de laatste plaats vanwege de onmiskenbare revanche-gedachte die sinds het verlies van de Elzas en het grootste deel van Lotharingen bij de verliezers van 1871, zo zeer gekrenkt in hun nationale trots, werd levend gehouden. Zulk een oefening op de kaart werd eens gespeeld in 1881, waarbij majoor Meckel — die later als instructeur zou worden uitgeleend aan het zich moderniserende Japanse leger — de Franse partij speelde, terwijl Duitsland werd gespeeld door majoor von der Goltz die zich daarbij als stafchef liet bijstaan door kapitein von Liebert, wiens carrière hem later zou doen worden tot gouverneur van Duits Oost-Afrika. Het was deze laatste die naar aanleiding van het Kriegsspiel een karakteristiek gaf van von der Goltz waaruit deze naar voren treedt als een man die in zijn optreden een zelfde indruk maakte als zijn tijdgenoot, de tien jaar oudere von Schlieffen:

Da war es eine wahre Lust zu beobachten, wie ein erfahrener, kluger Kopf die Sache anpackte, die Lage

von allen Seiten beleuchtete und dann mit *unbedingter Sicherheit* einen weittragenden Entschluß faßte. Dabei arbeitete er ganz selbständig. *Er bedurfte keiner Vorschläge oder Entwürfe. Der Chef des Stabes wurde zum Adjutanten, der nur die ihm diktierten Befehle niederschreiben hatte.* (cursivering J.W.B.)

Hier werd een andere visie op von der Goltz gegeven dan die van de auteurs van *Denkwürdigkeiten*, die van mening waren dat de Eerste Wereldoorlog door Duitsland werd verloren omdat men niet had willen luisteren naar hun idool. Een idool overigens, dat na zijn vuurdoop in 1866 eerst in 1914 weer opnieuw aan het front zou worden ingezet. Een stafofficier echter, met karmoziijnen kraag, destijds vaak een nachtmerrie voor de troepenofficieren? Allerm minst, want zijn kritiek richtte zich in het algemeen meer tegen de hogere dan tegen de lagere echelons, en die instelling werd hem bepaald niet in dank afgenomen. Dat bleek ten duidelijkste toen hij werd aangewezen om zich alsnog te gaan voegen bij de militaire missie die Duitsland op Turks verzoek naar Konstantinopel had afgevaardigd.

In Turkse dienst

De bedroevende resultaten van de Turkse krijgsmacht in de Russisch-Turkse oorlog van 1877-'78, waarin de Turken niet konden beletten dat de Russen door de Balkan tot vlak bij Konstantinopel doordrongen, waren voor sultan Abdoel Hamid II (1842-1918) aanleiding geweest ernst te gaan maken met de hoognodige reorganisatie van zijn strijdkrachten. Op zijn verzoek zond keizer Wilhelm I hem daartoe in 1882 een militaire missie onder leiding van generaal Kähler (geb. 1830 bij Koningsbergen, overl. 3 november 1885 te Konstantinopel) en bestaande uit drie majoors (inf, cav en art), een kapitein ter zee en een „Kriegsrat” (int). Aan deze missie nu werd in het voorjaar van 1883 alsnog toegevoegd de majoor van de Generale Staf Colmar von der Goltz, die op 17 juni van dat jaar ten paleize van de sultan — uiteraard met goedkeuring van de keizer en diens regering — het contract ondertekende waarmee hij in Turkse dienst trad.

In die tijd omvatte het Turkse Rijk een uitgestrekt gebied. De Balkan was in Turkse handen, tussen 40 en 44°NB en beoosten 19°OL; Klein-Azië eveneens, van de Zwarte Zee en de grens met het Russische Transkaukasië tot aan de noordwesthoek van Perzië op circa 44°OL, en vandaar naar de Perzische Golf; Arabië van de Middellandse

Zee tot de Indische Oceaan, ten oosten van de Rode Zee, slechts met uitzondering van de kuststrook Oman (van Bahrein aan de Perzische Golf tot Moerbat aan de Arabische Zee); de Levant (ook Anatolië of Turks Klein-Azië genoemd) maakte deel uit van het Rijk, tot aan de bovenloop van de Eufraat; een deel van Armenië met zijn Christenbevolking behoorde ertoe evenals een deel van Koerdistan met zijn orthodox-Soennietische inwoners, de Arische Tsjerkessen en de Mohammedaanse Arabieren. Bijgevolg was de bevolking van het Turkse Rijk sterk vermengd, niet alleen onderling, maar ook met Joden en andere vreemdelingen.

De reorganisatie van de strijdkrachten van dat rijk en de opbouw van een goed leger uit die heterogene bevolking bezorgden von der Goltz een wereldnaam, en bovendien de neventitel Pasja. Drie aspecten kenmerken het verhaal van zijn ervaringen in die periode:

— de grenzeloze traagheid en corruptie van het regime, met daarnaast de onbeschrijflijke armoede van het gros van de bevolking;

— de onvoorstelbare wreedheid, zelfs in vredes-tijd, tegen de eigen Mohammedaanse onderdanen; sluipmoord op individuen; beestachtigheden en massamoorden op collectiviteiten bij het onderdrukken van opstanden zowel als in oorlogstijd tegen de vijand;

— de niet aflatende werklust, bekwaamheid en tact, en het grote doorzettingsvermogen waarmee von der Goltz in een tijdsbestek van tien jaren de reorganisatie en modernisering van de Turkse landsverdediging tot stand wist te brengen en op tal van gebieden orde en regelmaat wist te scheppen: kartering, vestingbouw, opleiding en oefening van stafofficieren, legermanoeuvres, mobilisatievoorbereiding, buitenlandse detacheringen, aanschaffingsbeleid van moderne handvuurwapens, geschut (Krupp) en torpedoboten (Schichau-Dantzig, 1885), te veel om op te noemen.

Inmiddels bestonden er in Duitsland, waar men zijn scherpe tong en pen niet langer behoefde te vrezen, geen bezwaren hem regelmatig voor de hem op grond van zijn vele kwaliteiten toekomende bevorderingen in aanmerking te brengen. Als gevolg daarvan had hij — toen in 1893 de tien jaren, waarvoor zijn contract met de sultan oorspronkelijk zou gelden, waren verstreken — in eigen land de rang van generaal-majoor bereikt. Hij vond daarom de tijd gekomen om naar het vaderland terug te keren, maar de sultan stelde een langer aanblijven van zijn onschatbare medewer-

ker zozeer op prijs dat keizer Wilhelm II eraan te pas moest komen om per „allerhöchste Kabinetsorder” te regelen dat von der Goltz zijn verblijf in Turkije nog enkele jaren zou verlengen. In het jaar daarna, 1894, begaf von der Goltz zich toch voor korte tijd weer naar Duitsland, en wel op uitnodiging van de „Oberster Kriegsherr” om de grote legermanoeuvres in Oost-Pruisen bij te wonen, die hoofdzakelijk waren ingegeven door enerzijds de angst voor het groeiende Panslavisme, en anderzijds de vrees dat Duitsland in een komende oorlog gelijktijdig op twee fronten zou moeten strijden. Hij was allerminst geïmponeerd door wat als een soort hoofdschotel werd gepresenteerd, een charge van niet minder dan zestig eskadrons samen met zes batterijen rijdende artillerie, het geheel onder de persoonlijke leiding van Wilhelm II. Hij was van mening dat de Chef van de Grote Generale Staf zich daartegen had moeten verzetten:

„Den Kaiser verführt die Lust am glänzenden Schauspiel zu solcher Spielerei. Das dürfte Schlieffen nicht dulden. Es ist gefährlich, im Frieden etwas zu üben, was im Kriege versagen muß.”

Terzelfder tijd dreigden in Turkije de Christenen én Mohammedanen in opstand te komen tegen het middeleeuwse despotisme van de sultan, die echter erin slaagde de dreiging te ontzenuwen door beide partijen tegen elkaar uit te spelen en de leiders te verbannen of te doen vermoorden, waarna de Moslims werden opgezet tegen de Armeense rebellen die op beestachtige wijze werden afgeslacht. Ook deze wijze van optreden verraadde een zelfde drijfveer als die achter de Duitse manoeuvres: angst voor de Russen die uit Transkaukasië opdrongen, en voor russofiele elementen op de Balkan zoals de Bulgaren en de Macedonische vrijheidsbewegingen.

De verlenging van zijn verblijf in Turkije bracht von der Goltz weinig vreugde. In de jaren 1893-'96 was hij herhaaldelijk ziek. Hij had inmiddels de leeftijd bereikt waarop een bekwame generaal-majoor in het Pruisische leger in aanmerking kon worden gebracht voor bevordering tot luitenant-generaal, hetgeen betekende dat hem het bevel over een divisie werd toevertrouwd, een fel begeerde mijlpaal in de loopbaan van elke geslaagde officier. Zijn verlangen naar de „Heimat” nam mede daardoor sterk toe en dat alles leidde ertoe dat er een einde kwam aan zijn Turkse dienstverband. Op 12 december 1895 werd hij door de sultan in afscheidsaudiëntie ontvangen en nog dezelfde dag aanvaardde hij de thuisreis. ▷

Zijn bevordering tot luitenant-generaal en zijn benoeming tot commandant van de 5e Divisie — gelegerd te Frankfurt an der Oder, Küstrin, Kottbus en Krossen, Schwedt an der Oder, Fürstenwalde en Breskow — volgde reeds op 2 januari 1896. Eerst later beseftte hij dat er tussen zijn laatste troepenfunctie, als kapitein-compagniescommandant in 1878, en zijn divisiecommando als opperofficier niet minder dan achttien jaren lagen. Toch leverde hem dat geen moeilijkheden op, zoals blijkt uit de beschrijving die werd geboekstaafd door een van zijn stafofficieren, majoor von Werder, die een zelfde beeld van hem schetst als in 1881 ook werd getekend door von Liebert.

Zijn Turkse periode mocht dan wel zijn beëindigd, het laat zich begrijpen dat zijn belangstelling voor het wel en wee van wat hij daar had opgebouwd niet verflauwde. Dat bleek toen Griekenland, dat reeds eerder van een opstand van de Kretenzers tegen Turkije (1866) had gebruik gemaakt om zich in het bezit te stellen van delen van het aan Macedonië grenzende Thessalië en Epirus, in 1896 opnieuw een opstand op Kreta benutte om door het zenden van troepen naar Macedonië ook zijn verdere aspiraties te verwezenlijken; het onvermijdelijke gevolg was een oorlog waarin het herboren Turkse leger de overwinning bevocht (17 april — 8 mei 1897). Voor de schepper van dat leger was dat aanleiding, reeds in het volgende jaar een boek te voltooien: *Der thessalische Krieg und die türkische Armee* (1898).

De aanloop tot de Eerste Wereldoorlog

Na een bijna 2½ jaar durend divisiecommando werd von der Goltz benoemd tot Chef van het militaire Ingenieurs- en Pionierkorps en Inspecteur-Generaal der Vestingen met opnieuw Berlijn als standplaats, een functie die hij vervulde van 1 juni 1898 tot 31 januari 1902. Klaarblijkelijk liet de functie hem voldoende tijd, want in 1901 verscheen van zijn hand een gedegen studie die niet zozeer op het genietechnische aspect betrekking had als wel op de algemene krijgskunde: *Krieg- und Heerführung*.

Op 27 januari 1900 volgde zijn bevordering tot „full general”, General der Infanterie. Die rang betekende een

... *Immediatstellung, die dem Inhaber neben dem unmittelbaren Dienstverkehr mit den militärischen Zentralbehörden, das Recht des unmittelbaren Vortrags bei Seiner Majestät dem Kaiser gab.*

Daarna volgde wat hij zelf beschouwde als de glansperiode uit zijn vreedstijdcariëre. Op 27 ja-

nuari 1902 werd hij belast met het commando over het Eerste Legerkorps, welks staf zich, evenals de 1e Divisie, bevond in Koningsbergen, terwijl de 2e en 3e Divisie respectievelijk in Insterburg en Allenstein waren gelegerd. Dat betekende niet alleen een terugkeer naar de streek waar hij was geboren, waar hij zijn militaire loopbaan had aangevangen en ruim drie jaar als luitenant had gediend, het betekende ook dat hij mocht verwachten dat hem, als legerkorpscommandant in deze belangrijke sector, in oorlogstijd het opperbevelhebberschap aan het Oostelijke front zou worden toevertrouwd. In de meer dan vijf en een half jaar die hij daar doorbracht, bereidde hij zich dan ook grondig voor op de komende oorlog.

Op 1 oktober 1907 werd hij andermaal naar Berlijn overgeplaatst, ditmaal in de vredesfunctie van Armee-Inspektor onder wie drie Inspecties ressorteerden. Er was echter nog geen reden tot klagen, want zijn oorlogsbestemming was die waarop hij zich al had geprepareerd: opperbevelhebber Oostelijk front.

Het leven in de hoofdstad beviel hem ook nu niet. Naar zijn mening ging er veel te veel tijd verloren met „beschäftigtem Müßiggang”: representatieve verplichtingen, parades, recepties, visites, diners en feesten in de hoogste kringen. Toch onttrok hij zich daaraan niet; het hoorde immers erbij, en voor een beschaafd, ontwikkeld, intelligent en bescheiden iemand als deze Oostpruisische gentleman van nature was, leverde het sociale verkeer geen enkel probleem op al stond het merendeel van de activiteiten hem dan ook niet aan.

De hoogste sport van de ladder bereikte hij op 1 januari 1911 toen hij werd bevorderd tot Generalfeldmarschall, hetgeen hem werd bekendgemaakt in een persoonlijk schrijven van de keizer, de „Oberster Kriegsherr”. Ondanks de vele malen dat hij in conflict was gekomen met hoger geplaatsten, ondanks dat hij doorgaans het hart op de tong had gedragen en ondanks zijn scherpe pen die meermalen ongezouten kritiek had neergeschreven om die aan de openbaarheid prijs te geven, ondanks dat alles was von der Goltz aan de top van de militaire hiërarchie gekomen. Er was vrijwel niemand die hem dat misgunde, zijn vele kwaliteiten werden algemeen erkend, in het officierscorps was hij zeer gezien en bewonderd, en men diende graag onder deze vakbekwame man. Dat neemt evenwel niet weg dat verdere teleurstellingen hem niet bespaard zouden blijven: de functie van opperbevelhebber Oostelijk front, die hem als het ware op het lijf was geschreven, zou hem op het laatste

ogenblik toch nog ontgaan. Schijnbaar was dat het logische gevolg hiervan, dat hij op herhaald eigen verzoek op 1 juli 1913 werd gepensioneerd; naar huidige maatstaven immers zou een eenmaal gepensioneerde officier niet meer voor een commando in aanmerking komen. Destijds echter werd in oorlogstijd maar al te graag een beroep gedaan op de ervaring en kunde van hen die tot voor kort de hogere posten hadden bekleed en die men in de op voet van oorlog gebrachte krijgsmacht eigenlijk niet kon ontberen. De lichamelijke conditie van de inmiddels zeventigjarige veldmaarschalk was bewonderenswaardig goed: hij nam nog regelmatig deel aan jachtritten in Berlijn en bij het 8e Regiment Dragonders te Parchim in Mecklenburg, in Frankfurt an der Oder en bij de rijsschool van de cavalerie in Hannover. Zelfs zag hij er nog steeds geen bezwaar in zich als waarnemer te velde naar Turkse legermanoeuvres in Macedonië en Thracië te begeven.

De consequentie van zijn pensionering was echter, dat hij in zijn oorlogsfunctie het veld moest ruimen voor de man die daarvoor niet in het minst geschikt zou blijken. Wellicht is het ook in niet geringe mate het gevolg geweest van de ten behoeve van deze luitenant-generaal Graf von Prittwitz und Gaffron op touw gezette intriges, dat von der Goltz besloot zijn pensionering te verhaasten: de als „der Dicke” bekend staande gunsteling van het keizerlijk hof was zozeer van werkelijke kwaliteiten gespeend dat von Moltke al het mogelijke deed om te verhinderen dat deze ongeïnteresseerde luiaard zou worden benoemd tot commandant van het 8e Leger dat in oorlogstijd het oostelijk front zou moeten bemannen en daar de Russen zou moeten uitschakelen om de gevreesde twee-frontenoorlog zoveel mogelijk in tijd en intensiteit te kunnen bekorten. Maar von Moltke kon het tij niet keren, en in augustus 1914 bekleedde von Prittwitz derhalve de positie waarop von der Goltz zich zo grondig had voorbereid.

De Eerste Wereldoorlog in de beginfase

Zoals gezegd, was het gebruikelijk in oorlogstijd alsnog een beroep te doen op de gepensioneerden die zich beschikbaar wilden stellen. Uiteraard bood ook von der Goltz zijn diensten aan, maar het duurde tot 23 augustus 1914 eer daarop werd gereageerd: uit een telegram van het Grote Hoofdkwartier las hij dat de Oberster Kriegsherr hem had benoemd tot gouverneur-generaal van de bezette gebieden in België, dat bijna drie weken eer-

der was overvallen en goeddeels onder de voet gelopen.

Dat moet wel een van de zwaarste teleurstellingen hebben betekend die hij ooit heeft moeten verwerken, want inmiddels had von Prittwitz aan het Oostfront zozeer gefaald dat er een reddingsoperatie moest worden ondernomen. En nu was het bevel daarover niet toevertrouwd aan hem die zich daartoe zo bijzonder geschikt wist, maar aan de „van stal gehaalde” von Hindenburg. Deze was niet alleen jonger in leeftijd (geboren in 1847) maar bovendien lager in rang (General der Infanterie) én reeds gepensioneerd sinds 1911, toen hij na een conflict met de keizer over de in dat jaar gehouden manoeuvres zijn ontslag had genomen.

Aan hém nu werd het commando over het 8e Leger opgedragen, onder gelijktijdige bevordering tot kolonel-generaal, en samen met zijn stafchef Ludendorff begon hij orde op zaken te stellen. Een voor von der Goltz al even pijnlijke bijzonderheid was, dat op dezelfde datum waarop hem zelf zijn Belgische bestemming ter kennis werd gebracht, aan het Oostelijke front de Slag bij Tannenberg (23-30 augustus) begon die von Hindenburg diens roem en populariteit zou brengen en zijn benoeming tot Opperbevelhebber Oostelijk front (1 november) alsmede de bevordering tot generaal-veldmaarschalk (27 november) zou inleiden.

De reis naar zijn nieuwe standplaats, Brussel, verliep minder aangenaam dan von der Goltz zich zal hebben voorgesteld. Na twintig maanden lang ambteloos burger te zijn geweest, uitgerangeerd maar nog steeds zo hoffelijk dat hij niet opstandig kon worden omdat niemand werkelijk naar hem luisterde, was hij opnieuw tot een hoge functie geroepen. Hij moest echter al snel ervaren dat hij minder gewicht in de schaal legde dan het geval was geweest vóór de afkorting „a.D.” achter zijn rang werd geplaatst. Op weg naar Brussel strandde hij eerst bij Aken, omdat alle spoorwegvervoeren in tegengestelde richting voorrang genoten ten behoeve van de troepenverplaatsingen naar het Oostelijke front. Dat impliceerde dat hij moest gebruik maken van het toentertijd nog allesbehalve comfortabele autovervoer. Op 26 augustus bereikte hij Luik, temidden van de puinhopen der rond die stad gelegen forten die de hevige beschietingen van 12 tot 16 augustus niet hadden overleefd. In die plaats vernam hij 's avonds het nieuws van de commandowisseling bij het 8e Leger; enkele dagen later vertelde een stationscommandant hem dat het Garde-reservekorps en het 11e Legerkorps aan het Westelijke front werden onttrokken om eveneens in het Oosten te wor-

den ingezet. Dat bericht vervulde hem, nog steeds militair vakman in hart en nieren, met grote zorg omdat de overwinning in het Westen wel voor het grijpen leek te liggen maar nog allerminst was verzekerd. Die zorg uitte hij ook tegen de keizer toen hij deze op 31 augustus in het Grote Hoofdkwartier in Luxemburg ontmoette waar hij zich meldde, gereed om zijn gouverneurstaak te aanvaarden. De keizer scheidde hem echter met enkele vriendelijke woorden af; geen wonder, want in het hoofdkwartier heerste een onzekere stemming: binnen een week nadien was de Slag aan de Marne (6-9 september) in volle gang.

De volgende dag bereikte von der Goltz, per auto, via Luik, Tienen en Leuven, de Belgische hoofdstad waar hij het gouverneurschap over de bezette gebieden zou uitoefenen. Het bleek hem weldra dat de generaals te velde — von Kluck van het 1e, von Bülow van het 2e en von Hausen van het 3e Leger — die gedrieën de rechterflank vormden, voor hem ontoegankelijk waren. Begrijpelijk en terecht, dat de operationele leiding zich weinig gelegen liet liggen aan het administratieve echelon dat de achtergebieden beheerde, maar toch andermaal een onbevredigende situatie voor de man die in gedachten vaak aan het Oostelijke front verwijfde.

Merkwaardig doet het daarbij aan dat de hem opgedragen functie anderzijds niet werd gezien als een beletsel, toen hem van 14 tot 18 september de leiding werd toevertrouwd over het beleg van de stelling Antwerpen. Weliswaar werd daarna het beleg onder ander bevel voltooid (capitulatie op 9 oktober), maar klaarblijkelijk was er niets vreemds aan dat hij ook op het gevechtsterrein aanwezig was tijdens de Slag aan het IJzerkanaal (24-27 oktober) en zich ook verder in de herfst herhaaldelijk aan de voorste lijn begaf: op 17 november liep hij „op negentig pas van de vijand” een schampschot op aan de linkerwang. Men kan zich slechts afvragen of het de bedoeling van de keizer kan zijn geweest dat zijn gouverneur-generaal zó dicht langs de begrenzingen van de bezette gebieden zou gaan!

Weer in Turkije

Inmiddels breidde de oorlog zich steeds meer uit. Op 4 november verklaarde Rusland Turkije de oorlog, op 5 november deden Engeland en Frankrijk hetzelfde. Het ligt wel voor de hand dat in het Keizerlijke Hoofdkwartier de gedachten aanstonds naar von der Goltz gingen toen men zich afvroeg op welke wijze de Turkse bondgenoot het beste

zou kunnen worden bijgestaan. Tegen het voornemen hem het opperbevel in handen te geven over alle Duitse eenheden in Turkije, rees fel verzet van de man die, als hoofd van de Duitse militaire missie bij de Porte, was belast met de reorganisatie van het Turkse leger na de debâcle van de Eerste Balkanoorlog (oktober 1912 - 30 mei 1913). Deze opvolger in dezelfde functie die ook von der Goltz eens had bekleed, was General der Kavallerie Liman von Sanders. Bekend met de grote naam die zijn voorganger zich destijds had verworven, voelde hij weinig voor de rol van bijwagen die hij vreesde te moeten vervullen als „de Pasja” zou terugkeren. Dat resulteerde uiteindelijk in een oplossing die von der Goltz weer eens te meer in het nadeel bracht: Liman von Sanders werd per 26 november 1914 benoemd tot opperbevelhebber van het Achtste Turkse Leger in de Kaukasus, en von der Goltz — op 28 november per kabinetsorder ontheven van zijn gouverneurschap — werd toegevoegd aan de persoon van de keizer der Osmanen en diens hoofdkwartier. Op zijn weg naar Konstantinopel benutte hij de gelegenheid onderhandelingen te voeren in Boekarest en Sofia met het oogmerk Duitsland en Turkije zo mogelijk een veilige verbinding over land te verschaffen. Met groot eerbetoon verwelkomd in Konstantinopel, beseftte hij echter wel degelijk dat zijn tweede detachering bij de Porte van geheel andere aard was dan de eerste: hij wist, in een vrijwel inhoudsloos erebaantje te zijn weggeschoven.

In de loop van 1915 deden de Geallieerden hardnekkige maar vergeefse pogingen de doortocht door de Dardanellen te forceren en via de Zwarte Zee een verbinding met Rusland tot stand te brengen. Tot geluk van de Turken maakten hun tegenstanders daarbij de fout van druppelsgewijze inzet („piecemeal attack”) door, na een mislukte vlootactie in maart, eind april 1915 gelijktijdig te landen op de noord- én op de zuidoever (d.w.z. op het Schiereiland van Gelibolu — d.i. Gallipoli — en op de Kleinaziatische kust). De dreiging tegen de zeeëngte was tijdig onderkend en in het kader van de voorbereiding van tegenmaatregelen was von der Goltz het bevel opgedragen over het Eerste Osmaanse Leger te Konstantinopel. Het was evenwel niet nodig daarmee in actie te komen, omdat de Turken hun gescheiden tegenstanders een beslissend succes konden ontzeggen (begin januari 1916 werden de expeditietroepen teruggenomen), en dat betekende dat von der Goltz beschikbaar kon komen voor andere taken die zich in het najaar van 1915 begonnen af te tekenen.

In de herfst van dat jaar namelijk sloot Bulgarije zich aan bij de Centralen en veroverde Servië. Daarmee was de gewenste landverbinding tussen Duitsland en Turkije tot stand gebracht: via Oostenrijk, Hongarije, Servië en Bulgarije naar het Balkagedeelte van het Osmaanse Rijk, en zelfs desnoods verder door Klein-Azië tot in het Nabije Oosten. Indien dat laatste ook in de bedoeling zou liggen, zou het mogelijk zijn daarbij gebruik te maken van de Bagdadspoorweg die — nadat in 1899 de Deutsche Bank van de Turkse regering de concessie had gekregen voor de financiering van de „Société du Chemin de Fer Ottoman d'Anatolie” voor het traject van Konya in Anatolië naar Basra aan de Tigrismonding — in 1915 was gevorderd tot Ras-el-Ain, 300 km ten oosten van Aleppo en halverwege die stad en Mosoel. Die lijn bood ook mogelijkheden voor het ondersteunen van operaties in het Midden-Oosten en mogelijk ook nog verder weg, en voor het benutten van zulke kansen zou een bekwame aanvoerder als von der Goltz zeker een goede keus kunnen zijn.

Op 5 oktober 1915 werd hij benoemd tot buitengewoon gevolmachtigde van zowel de Duitse als de Turkse regering, onder wiens bevel niet alleen alle Turkse troepen in Mesopotamië werden gesteld maar ook de burgerlijke en militaire autoriteiten van beide landen in die regio. Hem werd de opdracht verstrekt zelfstandig een veldtocht voor te bereiden tegen Brits-Indië. Een van de hinderpalen die hij daarbij op zijn weg zou kunnen vinden was een sterke stelling die rond Koet-el-Amara aan de Tigris was ingenomen door Britse en Indische troepen onder generaal Townshend; voorts was ook de situatie in Perzië — waar medio november in Teheran een mislukte staatsgreep ertoe had geleid dat de gezanten van de Centrale mogendheden naar West-Perzië waren gevlucht — niet bepaald rooskleurig te noemen. Ten slotte waren sterke Russische strijdkrachten van Kashwin via Hamadan in zuidwestelijke richting op weg naar Bagdad waar zij een ernstige bedreiging zouden kunnen vormen voor de rug van wat von der Goltz in het veld zou kunnen brengen. Het was dus duidelijk dat hij zelf goed eraan zou doen zich snel op de hoogte te stellen van de situatie.

Na een gerieflijke treinreis arriveerde hij eind november in Aleppo, vanwaar hij op 25 november de reis per auto naar Mosoel aan de Tigris voltooide: daarna ging het verder op vloten stroomafwaarts naar Bagdad waar hij op 6 december aankwam. In de week daarna verkende hij op 12 december de stelling van Townshend, zich bewust van de dreiging van de naderende Russen uit Hamadan die

oprukten in de richting van Kermanshah. Zijn eigen mogelijkheden bleken echter beperkter dan het zich had laten aanzien: Turken en Perzen hadden hooglopende ruzie en werkten elkaar tegen, en meer dan een zwakke voorhoede om de Russen tegemoet te sturen kon niet worden vrijgemaakt. Omstreeks de jaarwisseling bereikten de Russen dan ook de Kengawarpas in het hooggebergte, vanwaar de weg open lag naar Kermanshah, waarheen von der Goltz inmiddels per auto onderweg was; slechts om daar vast te stellen dat onder zijn inheemse troepen iedere doelgerichte samenwerking volkomen ontbrak. Op 8 januari 1916 was hij weer terug in Bagdad, op 26 februari ging Kermanshah verloren.

Terwijl von der Goltz zich aldus zag geconfronteerd met de betrekkelijk geringe waarde van de bondgenootschappelijke inbreng, ontbrak bij von Falkenhayn c.s. in het Grote Hoofdkwartier, en bij de regering in Berlijn, ieder begrip voor de situatie in Mesopotamië. Onder die omstandigheden mag het wel als een bijzonder wapenfeit worden beschouwd dat Townshend werd gedwongen zich met zijn bij Koet-el-Amara opgestelde troepen gewonnen te geven: op 28 april 1916 streek hij de vlag.

Het is triest, dat von der Goltz dat niet meer heeft mogen beleven. Negen dagen eerder, op 19 april, was hij in Bagdad aan vlektyfus bezweken, bijna 73 jaar oud, en op de 21e aldaar begraven. Zijn missie naar het Midden-Oosten had hij niet dan met groot pessimisme aanvaard, zo bleek uit de brieven die hij schreef. Die taak werd tevens zijn laatste en hij stierf als een ontgoocheld man, gal spuwende tegen Engeland, en klagende over zijn lot dat hij tóch aanvaardde omdat hij het zag als de wil van God. . . in fatalistische berusting, zoals het een „Pasja” betaamt.

Drie karakteristieke perioden

De carrière van von der Goltz, zoals geschetst in het voorgaande, laat zich samenvatten in drie perioden als onderstaand (data en tijdsduur afgerond).

1. Carrière begin tot aan Turkse detachering (1-5-1855 t/m 30-4-1883)

Leerling mil. school en Kriegsakademie	99 mnd = 29,5%
Troependienst in subalterne rangen	54 mnd = 16 %
Oorlog 1866 (22 uur), ziekte, herstel	15 mnd = 4,5%
1870-'71, ervaring buiten gevechtszone	7 mnd = 2 %
Staf- en leraarsfuncties	161 mnd = 48 %

Totaal 28 jaar	336 mnd
----------------	---------

2. Totale loopbaan tot pensionering d.d. 30 juni 1913

Eerste periode als boven	336 mnd = 48 %
Turkse detachering	
1-5-1883 t/m 30-12-1895	152 mnd = 22 %
Divisiecommandant	
1-1-1896 t/m 31-5-1898	29 mnd = 4 %
Chef Ings & Pion., Insp.-Gen. der	
Vestingen 1-6-1898 t/m 31-1-1902	44 mnd = 6 %
C-1LK 1-2-1902 t/m 30-9-1907	68 mnd = 10 %
Armee-Inspektor	
1-10-1907 t/m 30-6-1913	69 mnd = 10 %
Totaal 58 jaar en 2 mnd	698 mnd

3. Laatste fase

In België 1-9-1914 t/m 30-11-1914	3 mnd
In Turkije 1-1-1915 t/m 30-9-1915	9 mnd
In Mesopotamië 1-12-1915	
t/m 19-4-1916	4½ mnd

Opvattingen over krijgskunde

De glansperiode uit von der Goltz' loopbaan was de tijd waarin hij het bevel voerde over het 1e Legerkorps in Koningsbergen, van 27 januari 1902 tot 1 oktober 1907. In die tijd werd duidelijk dat hij op de komende oorlog een zelfde visie had als von Schlieffen. Beiden achtten de overwinning van Duitsland verzekerd, mits:

— Duitsland onmiddellijk bij het begin van de vijandelijkheden het initiatief zou nemen of dat zo snel mogelijk zou bevechten;

— de strategische plannen voor de veldtochten in vreedetijd zouden worden aangepast aan de technische vooruitgang, tot in details zouden worden voorbereid, en in oorlogstijd stipt zouden worden uitgevoerd;

— de te verwachten vijandelijke tegenmaatregelen terdege in de voorbereidingen zouden worden verdisconteerd.

Merkwaardigerwijze werd in die visie geen rekening gehouden met het toeval, het onverwachte, het onvoorzienne; evenmin met mogelijke rivaliteiten, misverstanden en plichtsverzuimen die op elk niveau zouden kunnen voorkomen; daarmee verschilden beiden van von Clausewitz, in wiens *Vom Kriege* juist aan dergelijke imponderabilia veel aandacht wordt besteed.

In tegenstelling tot deze onmiskenbaar starre denkbeelden over de wijze van oorlogvoeren als geheel staat dat met name von der Goltz in de tactiek voorstander was van een grote vrijheid van beslissen en handelen: iedere militair, van hoog tot laag, moest naar zijn mening zodanig worden op-

geleid en geoefend dat hij in moeilijke situaties op eigen verantwoording besluitvaardig zou durven handelen, ongeacht de kans dat achteraf zou blijken dat die beslissing onjuist was geweest, en zelfs indien hij dat had kunnen voorzien. Hij meende daarom dat alle opleidingen karaktervormend dienden te zijn, niet gericht op eenvormigheid maar op ontplooiing van ieders individuele gaven en mogelijkheden.

In zijn gedachten over de oorlogsvoorbereiding speelde ook de burgerij een rol en hij wilde liefst de kloof tussen de krijgsmacht en de civiele sector overbruggen:

... daß Ostpreußen, die im Kriegsfall stark gefährdete Ostmark, in der Lage sein sollte, dem Einbruch des Feindes zunächst aus eigener Kraft Widerstand zu leisten. Das erforderte die Anspannung und Zusammenfassung aller Mittel und Kräfte des Landes. Schon im Frieden sei das innige Zusammengehörigkeitsgefühl von Bevölkerung und Truppen wachzurufen. (Er) richtete Aufforderungen an die Offiziere des Beurlaubtenbestandes, die gleichsam mit einem Fuß im militärischen Dienst, mit dem anderen im bürgerlichen Leben standen. (Er) war mit allen Mitteln bestrebt, in den weitesten Kreisen der Bevölkerung sowohl reges Interesse an den Friedensvorbereitungen der Truppen, wie auch Verständnis für die Notwendigkeit der daraus der Bevölkerung erwachsenden Unbequemlichkeiten und Lasten zu wecken.

Daarin is von der Goltz volkomen geslaagd, zoals kan worden afgeleid uit werken van auteurs die zich met de kritieke periode hebben beziggehouden (o.a. Barbara Tuchman in *The guns of August* en Soltsjenitsin in *August 1914*). Maar het is toch aan gerede twijfel onderhevig of de afloop anders zou zijn geweest wanneer hem wel het commando zou zijn toevertrouwd waarop hij zijn zinnen had gezet. Het is uitermate hachelijk, aan wat voorbij is de vraag te toetsen: had de geschiedenis ook anders kunnen verlopen? De overtuiging dat historie „hier en nu” onvoorspelbaar is, impliceert dat menselijke beslissingen daarbij een rol spelen, d.w.z. dat deze een keuze zijn uit twee of meer mogelijkheden. En later blijkt soms dat zij waarschijnlijk of manifest fout is geweest. Menselijke beslissingen kunnen inderdaad vaak bepalend zijn voor de vraag of op een gegeven ogenblik het onheil al dan niet zal worden afgewend. Zo beschrijft Harold Nicolson, de zoon en biograaf van Sir Arthur Nicolson — de baronet en first Lord Carnock die sinds 1 oktober 1910 Brits minister van buitenlandse zaken was — dat op 1 juli 1911 de Duitse ambassadeur graaf von Metternich de minister op diens departement kwam vertellen dat de Duitse regering een oorlogsschip (de Panther) naar

Agadir in Marokko had gezonden ter bescherming van de Duitse handelsbelangen. Het heeft niet veel gescheeld of deze „panterprong”, die in de geschiedenis bekend staat als het Agadirincident, had de Eerste Wereldoorlog ontketend. Nicolson vermeldt dan ook dat in de maanden daarna, en in het bijzonder tussen 8 en 22 september, ieder ogenblik werd verwacht dat de vijandelijkheden zouden uitbreken. Met reden, want in de Duitse militaire top dacht men langs dezelfde lijnen als von der Goltz over „de noodzaak, het recht en de plicht van Duitsland de niet te vermijden oorlog tegen Frankrijk en Rusland als een strategische verrassing te ontketenen”. De Duitse diplomatie haalde echter bakzeil — menselijke beslissingen — en men kan achteraf slechts gissen hoe, ware het anders gelopen, de rol van von der Goltz had kunnen zijn: „... in 1911 nog behaalde Duitsland aan het Westelijke front een beslissende overwinning, mede mogelijk gemaakt doordat von der Goltz aan het Oostelijke front binnen enkele weken de Russen voor lange tijd wist uit te schakelen; Italië zag er geen heil in naar de Entente over te lopen, de Balkanlanden . . . cetera desunt”. Inderdaad, zo had de geschiedenis misschien kunnen luiden!

Koningen en keizers als „Oberste Kriegsherren”

Niet minder dan vier koningen en keizers hebben hun rechtstreekse invloed doen gelden op leven en loopbaan van von der Goltz. Toen hij werd geboren, regeerde in Pruisen Friedrich Wilhelm IV (15-10-1795 - 2-1-1861) die in 1840, na het overlijden van zijn vader Friedrich Wilhelm III (3-8-1770 - 7-6-1840), de koningstroon had overgenomen waarop deze sinds 16 november 1797 had geregeerd. Op zijn beurt werd hij weer opgevolgd door zijn broer Wilhelm I (22-3-1797 - 9-3-1888) die aanvankelijk koning was (gekroond op 18 oktober 1861) en daarna, zoals hiervoor verhaald, sinds 18 januari 1871 Duits keizer. Zijn dood bracht zijn zoon Friedrich Wilhelm (18-10-1831 - 15-6-1888) aan de regering, doch nog in hetzelfde jaar moest diens zoon Wilhelm II (27-1-1859 - 4-6-1941) tot keizer worden gekroond.

Friedrich Wilhelm IV was ervan overtuigd dat hij zijn gezag rechtstreeks aan het Goddelijke gezag ontleende. Hij beleed daarom zijn koningschap als een opdracht van de Almachtige God, en uit dien hoofde was hij óók de „Oberster Kriegsherr”. Zijn opvolgers huldigden dezelfde opvatting, zonder zich daarbij zorgen te maken over de verafgoding die zij daarmee uitlokten, ja, zelfs institutio-

naliseerden op overeenkomstige wijze als dat eens was gedaan door Louis XIV, „le Roi soleil”, al was dan ook diens uitgangspunt verschillend.

In zijn belevenis van het koningschap week Friedrich Wilhelm IV wel zeer sterk af van hetgeen zijn vader als richtsnoer had gehanteerd: die was, evenals zijn hof en zijn regering, corrupt, beginselen karakterloos. De diepe vernedering die Napoleon hem aandeed, waarbij zijn grondgebied werd gereduceerd tot Oost- en West-Pruisen, Pommeren, Brandenburg en Silezië (dus zonder Posen dat tot Polen behoorde), kon slechts gedeeltelijk worden uitgewist in de bevrijdingsoorlog die wel onder zijn bewind maar zeker niet onder zijn leiding werd gevoerd door veldheren als Gneisenau (1760-1831), Scharnhorst (1755-1813), Yorck (1759-1830) en ten slotte Blücher (1742-1819). In die strijd had wél het nationale bewustzijn sterke impulsen gekregen, en vooral de jeugd werd daarvoor meegesleept. Het gevolg daarvan was het herleven van de *Jugendbund*, die reeds in 1808 in Koningsbergen was opgericht maar in december 1809 op Napoleons verzoek door de koning was ontbonden. Koning Friedrich Wilhelm III beschouwde die bond met zekere skepsis: hij achtte hem „liberaal”, hetgeen destijds wilde zeggen „de beginselen van de Franse Revolutie toegegaan”.

Van de beide zonen Friedrich Wilhelm IV en Wilhelm I had eerstgenoemde meer het karakter van de vader. Hun beider broer Karl was de vader van prins Friedrich Karl van Pruisen (20-3-1828 - 15-6-1885) van wie eerder in dit essay sprake was als commandant van het 2e Leger in 1870-'71. Van hem werd de volgende uitspraak opgetekend over von der Goltz, wiens oudere broer, ritmeester, in een duel om een vrouw was gedood:

Colmar, Sie sind der einzige Mann den ich kenne, dem das Heiraten nicht geschadet hat!

De Europese revolutie en haar onderdrukking 1848-'49

De jeugdijaren en de latere ontwikkeling van Colmar von der Goltz hebben ontegenzeggelijk sterk onder de invloed gestaan van de turbulente wijzigingsprocessen in de intermenselijke verhoudingen die als nasleep van de eerste Franse Revolutie alom in Europa merkbaar werden. Voor zijn oudere tijdgenoten, in wier gezelschap hij belandde na zijn verhuizing naar Berlijn in 1864, was de geschiedenis van de jaren 1848 en 1849 nog „levende historie” en sommige van zijn leermeesters en superieuren hadden de opkomst en val van Napoleon nog meegemaakt en doorschouwden de rol

die Tsaar Alexander I zich zelf had toebedacht als de overwinnaar van de Franse Revolutie en bevrijder van Duitsland en de Nederlanden.

De op 23 februari 1848 in Parijs plotseling uitgebroken revolutie — de Februarirevolutie — was de inleiding tot een golf van geweld die Europa overspoelde van de Atlantische Oceaan tot aan de Donauvlakten in Hongarije, en van de Noordzee tot aan de Ionische kust; omwenteling en oorlog, moord en verraad sloopten binnen een enkele maand alle bestaande regeringen. In de Donaunarchie begon deze revolutie op 12 maart 1848 in Wenen, waar radicalen zich van de macht meester maakten; in Duitsland sloeg het Weense vuur over naar Berlijn waar Friedrich Wilhelm IV een nationale vergadering — de Constituante — bijeenriep, en naar het merendeel der andere Bondsstaten waar de instelling van liberale regimes aan de buitenwereld bewees dat de revolutie althans een deel van haar doelen leek te hebben verwezenlijkt. In heel Europa hadden de massa's, opgezweept door wraakgerige of op roof beluste revolutionaire demagogen, een tijd lang vrij spel in het machtsvacuüm dat door het ineenstorten van de heersende regeringen was ontstaan. Het openbare geldwezen kreeg een schok als nooit tevoren en bijgevolg stagneerden handel en nijverheid. Tegen de daaruit voortvloeiende armoede en werkloosheid was de overheid niet opgewassen en de politie en justitie stonden machteloos tegenover de hand over hand toenemende misdadigheid. In het tijdsbestek van luttele maanden vielen waarschijnlijk méér doden dan tijdens het Franse schrikbewind van 21 juni 1793 tot 27 juli 1794!

Een van de volksopstanden brak uit in Sleeswijk en Holstein, twee tot de Duitse Bond behorende gebieden waarop reeds lang aanspraak was gemaakt door o.a. het Huis von Sonderburg-Glücksburg dat eveneens in aanmerking kwam voor de Deense troon, als gevolg waarvan Sleeswijk en Holstein tot twistappel werden tussen Denemarken en de Duitse Bond. Toen dan ook de uitloper van de Maartrevolutie in die streken door Deense troepen werd onderdrukt, leidde dat tot een gewapende interventie van Pruisische en andere Noordduitse legers die — alvorens de grote mogendheden tussenbeide kwamen en de ontruiming weer afdwongen — in een veldtocht van betrekkelijk korte duur (10 april tot 18 mei 1848) het omstreden gebied bezetten.

Op dezelfde datum waarop Pruisen die actie voltooide — 18 mei 1848 — kwam in Frankfurt am Main een Duitse nationale vergadering bijeen, het zg. Frankfurter Parlement, onder voorzitterschap

van Heinrich Wilhelm August Freiherr von Gagern (Bayreuth 20-8-1799 - Darmstadt 22-5-1880), een gematigde liberaal. Deze volksvertegenwoordiging, zonder de minste machtsmiddelen, was weinig meer dan een zeshonderd (!) leden tellend praatcollege (ook uit het Nederlandse Limburg, dat als Hertogdom lid was van de Duitse Bond, waren twee vertegenwoordigers aanwezig: de separatist baron van Scherpenzeel-Heusch, en de heer Schoenmaeckers). Toch werd er een aantal verstandige voorstellen ter tafel gebracht, waarin de grondgedachten van het liberalisme uit de tweede helft van de 19e eeuw werden verwoord tot een schets voor een parlementaire democratie, die in een later stadium soms werd gerealiseerd (Nederland), soms ook gesmoord door de druk van conservatieven en socialisten (Pruisen).

Toen Pruisen op 16 september 1848 over de kwestie Sleeswijk-Holstein tot een vergelijk kwam met Denemarken, zonder zich daarbij te vergewissen van de opvattingen terzake in het Frankfurter Parlement als de volksvertegenwoordiging van de Duitse Bond, was dat voor de revolutionairen reden om in opstand te komen: op de 18e september werden barricaden opgeworpen en in de dagen daarna werd er gevochten. Twee afgevaardigden, Felix Fürst Lichnowsky (geb. 5-4-1814) en de Pruisische generaal Hans Adolf Erdmann von Auerswald (geb. 19-10-1792 in Oost-Pruisen) werden gruwelijk vermoord door het gepeupel. Maar de spoorwegen, waarvan eerst de revolutionairen dankbaar hadden gebruik gemaakt, voerden van alle kanten geregelde troepen aan en spoedig was de opstand onderdrukt en werd de orde hersteld.

Ook in Hongarije — sinds 1699 Oostenrijks — brak de Europese revolutie zich baan. Liberale hervormingen hadden het Lajos Kossuth (1802-1894) mogelijk gemaakt op 11 april 1848 het land onafhankelijk te verklaren, een situatie die door keizer-koning Ferdinand V werd erkend omdat hij onder invloed van de Maartrevolutie in Wenen en Boedapest geen andere keus had. Die vrijheid was echter van korte duur: het reactionaire hof van Wenen stookte de etnische minderheden — Hongaarse Roemenen, Serviërs en Kroaten — op zodat zij tegen de nieuwe Hongaarse regering rebelleerden en onder aanvoering van de tot Kroatische „banus” (landvoogd) benoemde Oostenrijkse Feldzeugmeister (luitenant-veldmaarschalk) Joseph Graf von Jelačić de Buschim (geb. 16-10-1801 te Peterwardein, overl. 20-5-1859 te Agram) naar Boedapest oprukten. Nadat Jelačić was verslagen en de Oostenrijkers het land waren uitge-

jaagd, riepen dezen de Russen te hulp. In een uitermate wrede en bloedige strijd werden de Hongaren verpletterd door de keizerlijken onder de be-ruchte Julius Jakob Freiherr von Haynau (geb. 14-10-1786 te Kassel, overl. 14-3-1853 te Wenen), gesteund door 181.000 man Tsaristische troepen, voornamelijk Kozakken. Op 13 augustus 1849 was het pleit beslecht: Hongarije werd opnieuw ingelijfd.

Jakob von Haynau kende het klappen van de zweep. Dat hij in oktober dertien Honvedgeneraals liet terechtstellen paste geheel in het kader van zijn schrikbewind dat een afspiegeling was van een overeenkomstig optreden in Noord-Italië in 1848 en '49. Daar had hij, onder veldmaarschalk Joseph Wenzel Graf von Radetzky (geb. 2-11-1766 in Bohemen, overl. 5-1-1858 te Milaan), op bloedige wijze afgerekend met de bij Santa Lucia (6 mei), Custozza (25 juli), Mortara (21 maart '49) en Novara (23 maart) verslagen opstandelingen; ook Brescia maakte kennis met zijn wreedheid.

Tegen het einde van 1849 was de revolutie door de reactie in de boeien geslagen; het verzet van de revolutionaire krachten was ineengezakt door gebrek aan leiding, samenwerking en coördinatie. De gezeten burgers en boeren steunden de oude machthebbers, in de hoop door middel van gekozen parlementen een liberaal landsbestuur te kunnen verwezenlijken. Enkele landen slechts konden zich erop beroemen hervormingen te hebben bereikt zonder oproer en geweld: dat waren Zwitserland, België en Nederland.

Dat het Nederlandse volk onberoerd bleef door de gebeurtenissen in de landen beoosten onze landsgrenzen is wel verklaarbaar indien men zich realiseert hoe traag en onvolledig destijds de berichtgeving was. De ergste brandhaarden — Sleeswijk-Holstein, Berlijn, Frankfurt, en het aan de revolutionaire Franse Republiek grenzende Zuid-Duitsland — lagen vër weg. Van de uitslaande branden in 1848 en over het bluswerk dat in 1849 op gang kwam, staat in de vaderlandse geschiedenisboekjes niets vermeld. Zelfs de belezen Nederlander met belangstelling voor de algemene geschiedenis heeft geen weet van de „Bundesexekution gegen Dänemark” anno 1864. Eerst bij de Pruisische veldtocht tegen de Oostenrijkers in 1866, in het kader van veel méér vijandelijkheden in Duitsland en Noord-Italië, begint hem een licht op te gaan.

Voor een goed begrip van Colmar von der Goltz' loopbaan en karakterontwikkeling is de in zijn prille jeugd liggende turbulente periode van 1848 en 1849 een onmisbare achtergrond. Het is daarom dat van enkele figuren uit die episode zowel de

namen en titels werden vermeld als hun geboorte- en overlijdensdata: het gaat immers om *mensen* in de historie. Nederlandse geschiedschrijvers noemen, in navolging van Duitse, vaak alleen de familienaam zonder „von” of „von der”, terwijl de adellijke titels hen ontgaan of niet interesseren. Maar het is wel degelijk van belang te weten dat von Jelačić graaf was, von Haynau Freiherr, von Radetzky graaf: op grond van hun geboorte konden zij immers in hofkringen verkeren en, na hun expedities, terugkeren.

Curiositeitshalve zij hier vermeld dat de gebeurtenissen van 1848-'49 door prof. dr. P. C. Muller uitvoerig zijn verhaald in zijn *Geschiedenis van onzen tijd*, verschenen in 1903 bij Tjeenk Willink, Haarlem; het relaas, hiervoren in kort bestek samengevat, beslaat bij hem 250 bladzijden! In dat zelfde boek worden ook de naweeën en de reactie omstandig besproken.

De Maartrevolutie en de machteloze pogingen van het Frankfurter Parlement hadden geen democratie gebracht en de Duitse eenheid was nog ver te zoeken. Die eenheid kwam, bijna een kwart eeuw later, tot stand door toedoen van een man die de geschiedenis zou ingaan als architect, en als de stichter van het Tweede Duitse Rijk: Otto Eduard Leopold Fürst von Bismarck-Schönhausen, legitimist in hart en nieren, conservatief Pruisisch-koningsgezind, en extreem-rechts in zijn politieke opstelling. Hij moest niets hebben van het „liberale” streven — wilde zelfs tijdens de Maartrevolutie met zijn pachters naar Berlijn trekken om de koning te beschermen — en beheerste de hele binnen- en buitenlandse politiek van Pruisen en het Duitse keizerrijk tot hij in 1890 door Wilhelm II tot aftreden werd gedwongen; sinds 1862 was hij minister-president van Pruisen, na 1870 de enige rijksminister die als rijkskanselier de keizerlijke besluiten contrasigneerde. In de binnenlandse politiek bestreed hij de volkspartijen, het RK Centrum en de Sociaal-Democraten, als vijanden van de monarchie; op buitenlands politiek terrein streefde hij naar isolatie van Frankrijk door o.m. een goede verstandhouding met Rusland.

Tegen de achtergrond van deze politieke structuur laat zich nog beter begrijpen dat het zenden van von der Goltz naar Konstantinopel niet direct kan worden gezien als een bewijs dat hij zich mocht verheugen in de bijzondere gunst van de hoogste leiding in de staat: juist tóén was von Bismarck druk doende een verlenging te bewerkstelligen van de Drie-Keizer-Entente, waarvoor Duitsland o.m. zijn eventuele interesse in de Balkan — waar mo-

gelijk eens een verbinding met Turkije van belang zou kunnen zijn — moest prijsgeven.

Colmar von der Goltz' verhouding tot mede- en tegenstanders

Citaten uit von der Goltz' publikaties geven een inzicht in zijn overtuiging, uitspraken van mede- en tegenstanders laten zien in hoeverre zijn denkbeelden ook elders aanhang vonden dan wel weerstanden opriepen. In 1877 schreef een van zijn medestanders: „... damit wir dereinst imstande sind, wie der große Friedrich, unser neues Reich gegen Europa zu verteidigen”, daarmee de nogal ambitieuze doelstelling voor de Duitse defensie-inspanning formulerende dat het sterk genoeg zou moeten zijn om geheel Europa te weerstaan! Nationaal-liberalen ten departemente commentarierden op het gevaar van een meerfrontenoorlog, zoals hij die vreesde: „In solche Lagen, wie Ihr sie als Schreckbild hinstellt (also Kampf nach mehreren Seiten) darf unsere Diplomatie es einfach nicht kommen lassen.” (cursivering J.W.B.) Maar von der Goltz c.s. beschouwden dergelijke uitspraken als bedoeld om het volk te sussen en meenden daarom dat duidelijke waarschuwingen noodzakelijk waren. In *Das Volk in Waffen* verwoordde hij dat advies:

Je edler und schöner sich das Leben durch Kultur, Wissenschaft, Kunst und Reichthum gestaltet, um so mehr im Falle eines Krieges auf dem Spiele steht.

De ondertoon is de angst, die agressief maakt, want vervolgens pleitte hij voor het perfectioneren van Duitslands „Rüstung”, om daarvan „im Notfall einen rücksichtslosen Gebrauch zu machen”; ruim dertig jaar later gebeurde dat inderdaad.

In de *Deutsche Revue* van december 1903 besprak hij de aanvallen die in kranten, in de Rijksdag en in linkse politieke kringen werden gedaan op de „verschwenderische und schwelgerische Lebenshaltung” in de officiersstand. Ook hij oefende kritiek op de toenemende luxe die het leger zich meende te mogen permitteren, terwijl men toch met het oog op „de” oorlog juist gewend moest zijn aan een spartaanse leefwijze. Bekende spotbladen als de *Simplizissimus* en de *Fliegende Blätter* stelden dezelfde misstanden aan de kaak, en ook uit romans en biografieën bleek duidelijk hoezeer dergelijke klachten gegrond waren, hoe geïmponeerd men wel was door de officiersuniform (de „kapitein” van Köpenick!) en hoe enorm de standsverschillen waren tussen de feodale regimenten in de talrijke residenties en de burgerlijke re-

gimenten in de provinciestedjes. De oppositie maakte gretig gebruik van de uitlatingen van de insider von der Goltz ter staving van de eigen kritiek. Dat kwam hem weer eens op een reprimande van de keizer te staan, in een „Allerhöchste Kabinettsorder”.

Nadat von der Goltz op 27 januari 1908 lid was geworden van het Pruisische Herenhuis verscheen er in de van hem bewaard gebleven particuliere correspondentie soms ook passages die betrekking hadden op politieke vraagstukken van andere dan militaire strekking. Uit die schrifturen laat zich afleiden dat hij weinig begrip kon opbrengen voor etnische minderheden, omdat „de nationale waardigheid van het verenigde Duitsland” zich door dergelijke problemen niet mocht laten verdringen. Zo schreef hij over de houding van de regering tegenover de in Oost-Pruisen wonende Poolse bevolkingsgroep die zich reeds meer dan twintig jaar verzette tegen de opdringende Duitse nederzettingen en de daarmee gepaard gaande germanisering:

Nicht nur die Aufrechterhaltung ihrer Autorität, sondern auch die nationale Würde des Deutschtums forderten es unerbittlich, daß der Sache ein Ende gemacht würde. *Daß diesem großen Zwecke gegenüber alle Bedenklichkeiten juristischer, ethischer, und selbst praktischer Art in den Hintergrund treten müssen, das wurde dem großen Haufen der Herrenhausmitglieder nicht klar.* (cursivering J.W.B.)

Gelukkig kwam er een wettelijke regeling, gunstig voor de Poolse grondbezitters:

... sonst hätte das Vaterland, ja die Welt überhaupt wieder einmal den Eindruck haben müssen daß Deutschland sogar dem kleinen Häuflein der Krapulinskis (van: Krapüle, d.i. gepeupel, plebs, J.W.B.) und Waschlappskis gegenüber nicht zur Einigkeit gelangen kann.

Zijn belangstelling was echter hoofdzakelijk gericht op militaire aangelegenheden en hij hekelde allen die op enigerlei wijze de zo noodzakelijke doelmatigheid van de krijgsmacht wilden aantasten. In een brief, gedateerd 5 maart 1911 heet het:

... das widerliche Reichstageszänk, die elende demokratische Hetzerei gegen alles was nicht zum Pöbel dritter Klasse gehört... die alten Tiraden von Militarismus, Adelsbevorzugung, Soldatenmißhandlungen usw. Diesmal erregte sich der deutsche Liberalismus hauptsächlich zugunten der jüdischen Reserveoffiziere, als ob des Vaterlands Heil davon abhängt, daß wir ein paar Dutzend unbrauchbare Isidore, Manasse und Abrahams als Konzessions-Semiten ins Offizierskorps aufnehmen.

Toen in januari 1911 in Pruisen de „Jugendpflege“ tot staatszaak was gemaakt, met name voor de jongeren die de middelbare school achter zich, en de militaire dienst vóór zich hadden, richtte von der Goltz in november van dat jaar — kort na de kritieke situatie als gevolg van het Agadirincident — de *Jungdeutschlandbund* op, bedoeld om te fungeren als bindend element tussen bestaande jeugdverenigingen. Dat de samenstellers van de *Denkwürdigkeiten* daarvan melding maakten, ligt voor de hand; dat zij dat deden als het ware in één adem met vorenstaande citaten doet vermoeden dat zij daarmee — in 1929 — bewust als wegbe-reiders van de Nazi's zijn opgetreden, ook al was de Oostenrijkse korporaal toentertijd nog niet veel meer dan een, naar het scheen, ongevaarlijke fant-ast.

Besluit

Colmar Freiherr von der Goltz is ongetwijfeld in zijn lange loopbaan vaak de dupe geweest van de ambivalentie die zijn persoon nu eens hoog ge-waardeerd en dan weer schier verguisd deed zijn: was hij enerzijds een enfant terrible, met zijn scherpe kritiek en dito tong en pen, anderzijds was hij gezien als vakman, geacht om zijn inzicht en geliefd om zijn leiderschap. Heeft men in het he-dendaagse Nederland een voorkeur voor het zwaarder wegen van de negatieve waardering, in het Duitsland van die tijd hebben stellig de po-sitieve aspecten de uiteindelijke stand van de weegschaal bepaald. Zijn onverbloemde kritiek heeft hem dikwijls doen botsen met superieuren in de ambtelijke legertop en ook de keizer toornde enkele malen tegen hem, maar daarentegen stelde Zijne Majesteit het ten zeerste op prijs dat hij al-lerminst een hoveling was en nog minder een in-trigant. Bij de „Oberster Kriegsherr“ stond hij hoog aangeschreven, in het bijzonder in 1911: hij zelf zal ook dat hebben beschouwd als een hoogte-punt in zijn carrière, zij het wankel en kortstondig in tegenstelling tot zijn glansperiode als leger-korpscommandant.

Oudere mensen kunnen soms afwisselend zeer on-derhoudend zijn, en ondraaglijk vervelend. Dat

geldt vooral wanneer zij zich bevinden in een ven-enzaamde positie, zoals von der Goltz in zijn laatste jaren. Ook daarin manifesteert zich de am-bivalentie van de medemensen. De in het voor-gaande reeds genoemde Harold Nicolson leverde een prachtige omschrijving van een dergelijke, vaak vervelende kerel, „a bore“:

Finally, the bore is invariably a nice man. Were he not kind, and virtuous, and honourable, we should not experience, as we do, both irritation at his insistence and remorse at our own unkindness. He leaves us, when he does leave us, feeling, not angry only, but ashamed.

Die schets is echter niet van toepassing op von der Goltz' naaste medewerkers kort voor zijn dood, zoals blijkt uit een brief die de tot zijn staf beho-rende professor Sarre — archeoloog, reserve-rit-meester en belast met het vertalen van code-telegrammen — op 9 maart 1916 uit Bagdad aan zijn vrouw schreef, en waarin hij zijn chef typeerde op een wijze die een waardige afsluiting van dit essay moge zijn:

Er ist doch ein wundervoller Mann, und die Abge-klärtheit des Alters gibt ihm einen ganz besonderen Charme. Goltz hat es aus verschiedenen Gründen nicht leicht hier, andererseits genießt er doch bei den Türken ein Ansehen wie kein anderer Deutscher. Aus verschiedenen Anzeichen möchte ich schließen, daß er weder in Konstantinopel noch an den maßgebenden Stellen bei uns sehr beliebt ist. Den Schmerz, daß es ihm nicht vergönnt gewesen ist, eine Armee auf den europäischen Kriegsschauplatz zu führen, wird er wohl nie mehr ganz überwinden. Vor allem, wenn auf Ostpreußen die Rede kommt, merkt man ihm an, daß hier eine wunde Stelle berührt wird, aber nie habe ich ein bitteres oder neidisches Wort von ihm gehört über die Männer, die statt seiner dort Ruhm und Ehre er-worben haben. In vornehmer Resignation und wah-rem Patriotismus erfüllt er die Pflichten des geringe-ren Postens, auf den er gestellt ist.

Echt Pruisisch? Misschien. Maar toch ook voor-beeldige, zuivere humane berusting van een exem-plaire officier en waarachtige „Pasja“!

(Pasja betekent koning, in het Turkse rijk een titel voor hooggeplaatste militairen en regeringspersonen. In 1934 is hij in Turkije afgeschaft, in 1952 in Egypte en Jor-danië.)

De eerste auto's in het Nederlandse leger

dr. C. M. Schulten

hoofd Sectie Krijgsgeschiedenis

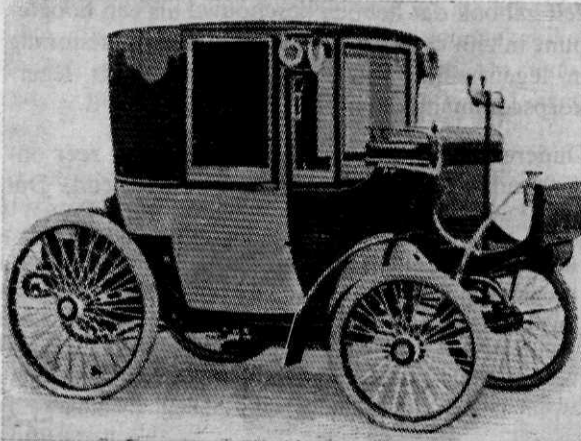
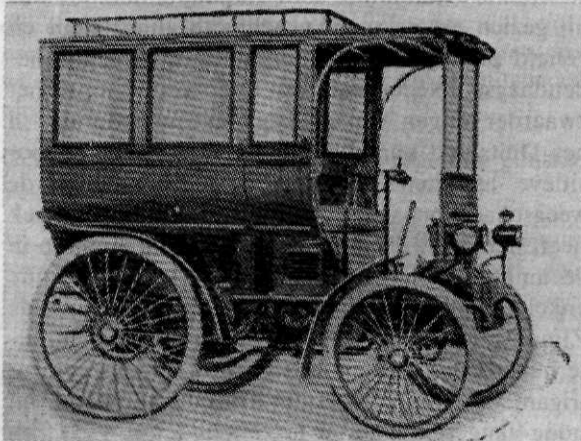
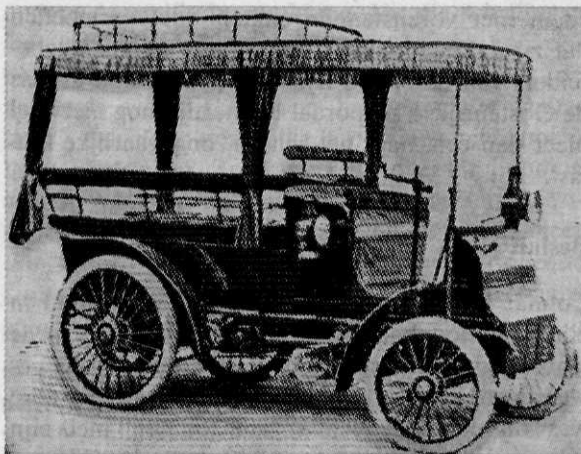
In 1967 verscheen postuum het boek *Op het breukvlak van twee eeuwen* door Jan Romein († 1962). Deze vermaarde historicus was ervan overtuigd dat zich omstreeks 1900 snelle en ingrijpende veranderingen voltrokken en dat een oud bestel plaats maakte voor een nieuw. Een van de hoofdstukken van het boek heet *Het feest van vervulling en verwachting*. Daarin beschrijft Romein hoe de wereldtentoonstelling in het Parijs van 1900 het toegestroomde publiek liet zien wat het menselijke vernuft wel vermocht. Behalve voor kunst en cultuur was er aandacht voor de technologie. In het Paleis voor Mijnwezen en Metalen kwamen ook de militaire deskundigen aan hun trekken:

Er was o.a. een nieuw monsterkanon van 32 centimeter, vijftien en een halve meter lang, met de bijbehorende projectielen. Hier waren ook de nieuwste vindingen ondergebracht, opdat de bezoeker onder de indruk zou komen van wat op de duur de nieuwste springstoffen, de torpedo, de mitrailleur, de geblindeerde trein, de pantserkoepel, de draagbare brug, de automobiel, het vliegtuig en de draadloze telegrafie voor het krijgswezen zouden betekenen.

Het samenspel van vuurkracht, beweging, pantsering en verbindingen tekende zich duidelijk af. Met name het militaire gebruik van de auto, waarvan de constructeurs en de fabrikanten de mogelijkheden onderkenden, nam snel toe. Dit revolutionaire voertuig, dat in de laatste decennia van de negentiende eeuw tot ontwikkeling kwam, gaf een nieuwe stimulans aan het transport van materieel, munitie en gewonden dat tot dan toe was aangewezen op paardentractie, spoorwegvervoer en transport per schip.

De snelheid, die de spoorwegen aan de militaire operaties hadden verleend, zou — zo zag het er naar uit — kunnen worden verhoogd door de auto, iets waartoe het paard niet in staat was. Men

Auto's gebruikt bij de grote militaire manoeuvres te Ede in september 1902

dient daarbij te bedenken dat paard en wagen per dag slechts 40 km aflegden en dus een beperkte vervoerscapaciteit opleverden; het motorvoertuig met zijn grotere laadvermogen en hogere snelheden was beter inzetbaar. Duitsland, Frankrijk, Engeland, Italië en Rusland maakten op bescheiden schaal gebruik van auto's tijdens de manoeuvres.

In de civiele sector nam het aantal auto's toe en de legers van de moderne staten troffen voorbereidingen om dit potentieel in geval van oorlog te mobiliseren. En met resultaat, zoals de Eerste Wereldoorlog aantoonde.

Wie de jaargangen van de Militaire Spectator uit het begin van onze eeuw doorneemt, zal merken dat er aandacht wordt besteed aan de motorisering in het buitenland.

Het Wetenschappelijk Jaarbericht schreef in de eerste aflevering, die in 1906 verscheen:

De techniek heeft ons in de laatste jaren vervoermiddelen met eigen beweegkracht verschaft, die in een modern leger niet kunnen worden gemist.

Er was echter niet alleen papieren belangstelling. In 1900 stelde hoofdintendant generaal-majoor E. van Gendt, aan de minister van oorlog K. Eland voor een proef te nemen met een vrachtauto. De kosten die daarmee gepaard zouden gaan, bedroegen f 6000, hetgeen de minister te hoog vond. Een andere pleitbezorger voor het gebruik van auto's was de inspecteur der infanterie, luitenant-generaal W. G. F. Snijders, een broer van de latere opperbevelhebber. Hij benutte bij de manoeuvres van 1901 een auto die beschikbaar was gesteld door de firma Verwey en Lugard. Aan de oefen-

ningen van 1902 namen drie Peugeots deel. Een van de gebruikers was de commandant van de Eerste Divisie, generaal-majoor W. Duyker. Op 9 oktober 1902 schreef hij een brief aan de firma Verwey en Lugard die weer de voertuigen had geleverd. De generaal bracht zijn waardering tot uitdrukking en merkte o.m. op:

Niet alleen door de groote snelheid hebben die rijtuigen uitmuntende diensten bewezen om officieren van den Divisiestaf in korten tijd over groote afstanden te verplaatsen, doch ook om de omstandigheid dat die voertuigen steeds beschikbaar waren om onmiddellijk te worden gebruikt.

De spoorwegstakingen van 1903 brachten het land in rep en roer, want nog nooit was de sociale onrust zo groot geweest. Toen de Amsterdamse havenarbeiders het werk neerlegden, sloten eind januari de spoorwegarbeiders zich uit solidariteit bij hen aan. De ernst van de situatie bracht het burgerlijke bestuur ertoe een beroep te doen op militaire bijstand voor het handhaven van de orde en voor de bewaking van vitale objecten. Het Regiment Grenadiers en Jagers bewaakte o.a. de spoorlijn Den Haag—Amsterdam. Daarbij onderscheidde zich de eerste luitenant der grenadiers L. W. J. K. Thomson (in 1914 zou hij in Albanië sneuvelen) bijzonder, zodat hij voor de bewezen diensten werd benoemd tot ridder in de orde van Oranje-Nassau. Bij zijn inspectietochten maakte Thomson gebruik van een van de auto's die met name de firma Verwey en Lugard ter beschikking van de overheid had gesteld.

Tijdens de legeroefeningen van 1905 kon men ervaring opdoen met zeven auto's (een Fiat en zes

Militaire patrouilles tijdens de Spoorwegstakingen van 1903

Peugeot). Het blad *De Auto* (1905) onderstreepte de doorbraak in het „militaire denken”:

Bij de pas afgeloopen manoeuvres in het Zuiden van Limburg hebben de mechanische vervoersmiddelen wederom eene schitterende overwinning behaald. Dit jaar namen zeven automobielen aan de manoeuvres deel en ze hebben zonder de geringste uitzondering hunnen dienst vervuld, zoo goed als 't maar te wenschen was. Met genoegen kunnen dus de automobielmensen constateeren, dat ook het legerbestuur zich niet meer stoort aan de vooroordelen welke er nog tegen het motorvehikel mochten heerschen.

Overigens stond nog niet precies vast welke voordelen de motorvoertuigen opleverden. In het boekje *Het gebruik van rijwielen en automobielvoertuigen ten dienste van het leger* (1906) schreef immers de eerste luitenant der infanterie M. J. van Löben Sels:

Het is ons niet bekend welke resultaten het gebruik van automobielwagens voor personen- en lastvervoer gedurende onze laatste manoeuvres gehad heeft. Wel hoorde men overal, dat ieder, die gedurende korteren of langeren tijd een dergelijk voertuig in gebruik had,

vol lof over deze nieuwigheid was, en vertelt de kapitein v. d. Moer o.a., dat de inspecteur der infanterie, dank zij deze automobielen, op één dag een manoeuvre kon bijwonen en nog tijdig zich kon verplaatsen voor een vaandeluitreiking.

De oorlogsorganisatie van 1905 ruimde een plaats in voor twee auto's bij het Hoofdkwartier Veldleger; voorts had elk van de vier divisiestaven eveneens een auto ter beschikking.

De minister van oorlog W. Cool vroeg in 1909 aan de chef van de generale staf, luitenant-generaal F. N. Thiange, na te gaan wat de behoefte aan motorvoertuigen was. Deze speelde de vraag door naar de vier divisiecommandanten en naar de inspecteur der cavalerie die binnen enkele weken de behoeftebepaling produceerden. In het algemeen waren zij van oordeel dat meer personenwagens nodig waren voor een goede bevelvoering. De commandant van de Derde Divisie had nog een bijzondere wens:

Als eisch zou ik willen stellen, dat iedere auto ten dienste van de bevelvoering een rijwiel, hetzij opvouwbaar, hetzij motorrijwiel medevoert, teneinde in-

Majoor A. van den Brandeler en eerste luitenant L. W. J. K. Thomson bij het uitrijden voor een inspectietocht

geval de auto op een of andere wijze buitenstaat geraakt den marsch verder voort te zetten, toch in de gelegenheid te zijn zoo noodig met spoed (bijv. overbrenging van een belangrijk bevel, bericht) ten uitvoer te kunnen brengen.

Bij de artillerie speelde de munitieaanvoer een steeds belangrijker rol door het toenemen van de vuursnelheid. De commandant van het Vierde Regiment Veldartillerie bracht het volgende naar voren:

De voordeelen verbonden aan het vervangen der met paarden bespannen voertuigen door automobielen springen duidelijk in het oog. De voornaamste zijn:

1. grootere bewegingssnelheid der treinen;
2. onuitputtelijke arbeidskracht, mits voldoende brandstof beschikbaar zij;
3. kleiner aantal voertuigen, en daardoor treinen van geringer lengte;
4. minder benodigd personeel, en
5. gemakkelijker verzorging.

Terwijl tenslotte valt te wijzen op het voordeel dat in vreedstijd niet eene zeer groote hoeveelheid kostbare tuigen behoeft te worden opgelegd gelijk thans wel geschieden moet.

Vooraf de cavalerie had behoefte aan ambulanceauto's, omdat door paarden getrokken ziekenwagens de strijdende eenheden niet konden volgen.

De commandant van de Eerste Divisie had ten slotte nog een bijzondere aanbeveling, die hij had overgenomen van de commandant Mitrailleurafdeling. Deze laatste pleitte ervoor de organisatie voor te bereiden van gemotoriseerde mitrailleurcompagnieën. Dank zij de vermoedelijk niet geheel belangeloze medewerking van de Industriële Maatschappij Trompenburg, die een Spyker-auto ter beschikking stelde, werd in 1910 een proef met een mitrailleurauto genomen. Overigens zonder gevolgen!

Literatuur

- E. W. van Popta en C. M. Schulten — *Nederlandse militaire voertuigen*. Unieboek, Bussum (1978).
De automobiel in 's lands historie. 6-22 april 1903. Den Haag (1904).
De Auto 1(1905)102, 708.
M. J. van Löben Sels — *Het gebruik van rijwielen en*

De chef van de generale staf kwam uiteindelijk tot de conclusie dat er voor het veldleger nodig waren: 12 personenauto's voor de bevelvoering, 23 vrachtauto's voor de munitieaanvulling, 17 auto's voor de geneeskundige dienst en 24 auto's voor de verplegingsdienst.

De officiële doctrine van de motorisering in het Nederlandse leger kan men terugvinden in de vierde druk van Plantenga's handboek *Strategie en Taktiek* (1910):

In den laatsten tijd wordt meer en meer gebruik gemaakt van automobielen voor militaire doeleinden, zoowel voor het vervoer van personen als voor het vervoer van lasten. Zij stellen den bevelhebber en zijn staf in de gelegenheid, om in korten tijd en zonder inspanning naar ver afgelegen troepen te snellen of daarheen bevelen te zenden, en zullen ook groote diensten bewijzen bij het overbrengen van berichten. Voor het vervoer van lasten kan men óf automobielvrachtwagens gebruiken óf ook straatlocomotieven, maar gerequireerde of militaire voertuigen beladen met levensmiddelen, munitie, enz., ja zelfs zware vuurmonden kunnen worden aangekoppeld. Zij kunnen dus zoowel in den veld- als in den vestingoorlog diensten bewijzen.

De motorisering van de Koninklijke landmacht is begonnen in 1901, waarbij het leger afhankelijk was van voertuigen uit de civiele sector. Ondernemers als Verwey en Lugard en Delahay stelden graag auto's beschikbaar om zo een nieuwe markt te openen.

De eerste auto die in Nederland rondreed in 1896 was die van notaris Bacxs. Vervolgens groeide het nationale autopark snel aan. In 1905 telde het 1000 voertuigen en in 1910 reeds 2000. De militaire autoriteiten troffen ondertussen voorbereidingen voor de „Mobilisatie van autotractie”. Toen de mobilisatie van 1914 werd afgekondigd kwam er een einde aan de voorgeschiedenis van de Nederlandse militaire motorisering.

automobielen ten dienste van het leger. J. A. Boom, Haarlem (1906).

Algemeen Rijksarchief Schaarsbergen, archief Generale Staf; dossier 1909, pak nr D.10.

H. M. Goudappel — *De motorisering van Nederland*. Samsom, Alphen aan den Rijn (1965).

150 JAAR KONINKLIJKE MILITAIRE ACADEMIE

Colloquium

In de colloquiumcyclus „Toenadering en verwijdering tussen krijgsmacht en maatschappij” worden nog drie colloquiumdagen gehouden, met de volgende deelthema's:

- 19 mei: Krijgsmacht en maatschappij
- 22 sep: Dilemma's binnen de krijgsmachtorganisatie
- 27 okt: Opleidingsproblemen in de krijgsmacht

Plaats: KMA, Kasteelplein 10, Breda. *Kosten:* f 15 per persoon per dag (incl. koffie, thee, aperitief en lunch). *Informatie en aanmelding:* Secretariaat afd. Sociologische en psychologische studie van de KMA, tel. (076) 22 39 11, toestel 2025.

☆ ☆ ☆

Gedenkpenning

Ter gelegenheid van het jubileum wordt door de KMA een gedenkpenning uitgegeven, die is vervaardigd door de Koninklijke Begeer B.V. te Voorschoten. Deze unieke penning, die deze maand verschijnt, is uitgevoerd in gepatineerd brons, meet 60 mm in doorsnede, naar ontwerp en modelé van Eric van den Boom en naar gegevens van de heer H. J. Wolf, sinds 1950 bibliothecaris van de KMA.

De voorzijde vertoont in reliëf een cadet anno 1828, die het vaandel overhandigt aan een cadet anno 1978, met op de achtergrond de karakteristieke vorm van het Kasteel van Breda, waar de KMA sinds 1828 is gevestigd. In het vaandel is het wapen van Breda verwerkt. Op het fond zijn de jaartallen 1828 en 1978 vermeld alsmede, boven langs het randschrift, Koninklijke Militaire Academie. Op de keerzijde wordt de eerste regel van het Cadettenlied weergegeven dat in 1888 werd gedicht en getoonzet en dat sindsdien door vele generaties cadetten werd gezongen: Komt wapenbroeders Neêrlands zonen . . . , waarboven in reliëf het gekroonde KMA-embleem is afgebeeld. Rondom is een randversiering van gekruiste sabels aangebracht.

De oplage van deze bijzondere KMA-gedenkpenning is beperkt en er wordt geen naslag vervaardigd. Er zijn nog 200 penningen beschikbaar voor belangstellenden.

Wie zich van deze unieke penning wil verzekeren kan hiertoe f 35,— overmaken op postrekeningnummer 1 10 20 35 t.n.v. Korpsadministrateur Breda, onder vermelding van „Gedenkpenning KMA 1978”. Bestellingen worden afgewerkt in volgorde van binnenkomst. Bedragen die worden overgeschreven, nadat het totale aantal Gedenkpenningen is uitverkocht, zullen worden teruggestort. Spoedige betaling wordt op prijs gesteld.

De Turks-Italiaanse oorlog en de opkomst van het Italiaanse imperium

H. Toorenvliet

publicist

Na de jongste eeuwwisseling was de eerste oorlog waarin twee Europese landen tegenover elkaar stonden, die tussen de Turken en de Italianen in 1911/12. Zeer waarschijnlijk zagen de Turken het anders, aangezien zij toen de toch nog zeer omvangrijke restanten van het Ottomaanse Rijk beschouwden als een Aziatisch land met koloniën in Afrika én Europa.

De schuld voor het ontstaan van deze oorlog kon zeker niet bij de Turken worden gezocht. Alhoewel de revolutie van de Jong-Turken in juli 1908 wel was geslaagd, ging het met de verwezenlijking van hun idealen en doelstellingen uiterst moeizaam. En ongetwijfeld was in 1911 Turkije eerder vredelievend dan oorlogszuchtig.

Een geheel ander beeld bood Italië. Daar hadden de gevolgen van even zovele oorzaken tot een — zij het geheel kunstmatige — agressiviteit geleid.

De unificatie van Italië

Eindelijk kon op 20 september 1870, toen Italiaanse troepen Rome binnenrukten, de kroon worden gezet op het streven naar eenwording. De smeltkroes, die was bestemd om de eenheid van het Italiaanse volk te bewerkstelligen, bleek echter van slechte kwaliteit te zijn. De heden ten dage nog bestaande tegenstellingen tussen noord en zuid waren toen al onoverbrugbaar. Tevens bleek vrij snel dat de toonaangevende Europese mogendheden Italië beschouwden als een bijna geheel te verwaarlozen factor. En dat gold zowel voor de politieke, economische en sociale als voor de militaire sector.

Ter gelegenheid van het Congres van Berlijn in 1878 werd al overeenkomstig deze zienswijze gehandeld. Geïnspireerd door von Bismarck fluisterden aldaar de Oostenrijkers de Italiaanse vertegenwoordigers in, dat zij, die over de langste kustlijnen in de Middellandse Zee beschikten, daardoor tevens de grootste aanspraken konden maken op Noord-Afrika. Deze simpele uitspraak

versnipperde de aandacht en streefde de ijdelheid van de Italianen.

De aan Tacitus' *Agricola* ontleende benaming „Mare nostrum” ter aanduiding van de Romeinse claim op de Middellandse Zee werd weer opgehaald en in een nieuw jasje gestoken. Nu vond zij als „mare nostro”-idee veel weerklank.

De onlogische toetreding in 1882 van Italië tot de Triple Alliantie was voornamelijk het gevolg van twee factoren: het Protectoraatsverdrag van 12 mei 1881 van Tunesië met Frankrijk, hetgeen voor Italië een vervlogen illusie betekende; en de angst van Italië te worden geïsoleerd, te meer omdat een economische oorlog met Frankrijk zich aankondigde.

In deze periode waren de Italiaanse ogen al verlangend gericht op de Turkse gebieden Cyrenaica en Tripolitanie. In Tripolis, de hoofdstad van laatstgenoemd gebied, vestigden zich vele Italianen, die zich vooral in de handel verdienstelijk trachtten te maken en dat in vele gevallen inderdaad waar maakten. Het moederland stak echter nog geen hand uit, want Rome wilde toen noch Engeland noch Frankrijk voor het hoofd stoten. Wel werd een nieuwe Italiaanse gedragslijn vastgesteld: eerst diende een behoorlijke machtspositie te worden opgebouwd in de Rode Zee, daarna zou uit twee richtingen opnieuw worden gepenetreerd in de Middellandse Zee en haar randgebieden.

Eritrea en Somaliland

Het eerste Italiaanse bolwerk aan de Rode Zee werd Massawa, de havenstad waarin zij zich in 1885 hadden genesteld nadat de Engelsen, die het achterland van geen belang achtten, het hadden ontruimd. Van Massawa uit maakte Italië zich meester van een deel van Eritrea, deels door verovering, deels door aankoop van de missionaris Sapeto, waarna het geheel tot „Colonia Eritrea” werd bestempeld. Daarmee was nu ook Italië een koloniale mogendheid geworden, na dat eerste succes begerig naar meer. De spoeling was echter

De bergspoorweg Massawa—Asmara—Agordat. De aanleg daarvan is — evenals de aanleg van bv. de magistrale via Balbo in Libië — een markant staaltje van Italiaanse ingenieurskunst; in de technieksector faalden de Italianen nooit

reeds erg dun geworden en veel kansen lagen er niet meer. Daarom was het bijna een geschenk van de hemel toen de sultan van Myjarten en zijn collega van Obbia in 1887 Italië verzochten het protectoraat over een groot deel van Somaliland te aanvaarden. Behalve de Fransen, die een stuk van Somaliland hadden ingepalmd met de havensteden Djiboeti en Obok, en de Britten, die een ander stuk hadden bemachtigd met onder meer de havens Zeila en Berbera, hadden nu ook de Italianen hun driekleur gepland op Kaap Guardafui en aan de Indische Oceaan.

Het keizerrijk Abessinië werd nu behalve in het noordoosten ook in het zuidoosten door Italiaans gebied begrensd. De ietwat overmoedig geworden Italianen zetten Abessinië onder druk, waardoor de Abessijnen zich al in 1889 lieten verleiden de overeenkomst van Ucciali te sluiten. Het was een verkapt protectoraatsverdrag, waarvan de vage formulering beide partners toch nog uitwijkmogelijkheden bood.

Heel spoedig kwam aan het licht, dat de Abessijnen, en in het bijzonder hun keizer (Negus) Menelik II, met de Italiaanse bemoeizucht weinig op hadden en Menelik deed de overeenkomst eenzijdig opzeggen. De Italianen konden deze blamage moeilijk verwerken en zochten het daarna in militaire penetraties van de grensgebieden. Aangezien deze grensschendingen geen enkel profijt opleverden, brachten zij aan het einde van 1895 een vrij aanzienlijke troepenmacht bijeen, waarmee zij hoopten uit Eritrea Abessinië te kunnen onderwerpen. Deze expeditie had voor de Italianen een catastrofale afloop; onder de persoonlijke leiding van Menelik werden zij in 1896 bij Adoea verpletterend verslagen. De nederlaag was zo totaal, dat voor de Italianen geruime tijd alleen Massawa en omgeving veilig was.

Er bleef hen niets anders over dan de volledige onafhankelijkheid van Abessinië te erkennen. Zowel

de Abessijnen als de Italianen — en de laatsten waarschijnlijk bewust — maakten een kardinale fout; de lange en gemeenschappelijke grenzen werden niet precies afgebakend en dat betekende een absolute garantie voor onenigheid in de toekomst. Ruim veertig jaar zou „de schande van Adoea” als een scherpe doorn in het Italiaanse vlees blijven steken.

Toenadering tot Frankrijk

Noodgedwongen zochten de Italianen weer naar nieuwe mogelijkheden. Aangezien de Fransen ten opzichte van de uitgesproken imperialistische verlangens hun belangrijkste tegenspelers waren, werd toenadering tot Parijs gezocht. Al in december 1900 werd een eerste resultaat geboekt bij het afsluiten van het Frans-Italiaanse Middellandse-Zee-akkoord. Het was een overeenkomst, waarbij de belanghebbenden zich officieel uitspraken voor handhaving van de status quo. In feite legde Italië zich neer bij het Franse protectoraat over Tunesië, terwijl Frankrijk begrip toonde voor de Italiaanse aanspraken op Tripolitanië en Cyrenaica.

Het geheime Frans-Italiaanse verdrag van 1 november 1902 ging veel verder: Frankrijk kreeg van Italië nu ook de vrije hand in Marokko; de Fransen op hun beurt verklaarden dat zij de Italianen geen strobreed in de weg zouden leggen als dezen hun bovengenoemde aspiraties zouden willen realiseren. Tevens verplichtte Italië zich neutraal te blijven in het geval van een Duits-Franse militaire confrontatie; door deze afspraak verloor de Triple Alliantie haar praktische bestaansrecht.

Tijdens de vele besprekingen hadden de Fransen de Italiaanse verlangens naar de nog onder Oostenrijks beheer staande Italiaanse gebieden op slimme wijze nog meer aangewakkerd.

Ook de Italiaanse pogingen, actief in de Balkanpo-

litiek te worden betrokken, werden door de Fransen redelijk geacht. Zij wisten maar al te goed dat ook daar, evenals elders, de Oostenrijkers een eventuele inmenging konden missen als kiespijn.

Het huwelijk van de sinds 29 juli 1900 als koning van Italië regerende Victor Emanuel III was politiek duidelijk afgestemd op de Italiaanse Balkan-aspiraties, want hij was gehuwd met een dochter van koning Victor Nikita van Montenegro. Deze laatste echter, een zeer alerte figuur, zag in het Italiaanse streven een gevaar, niet alleen voor zijn land maar ook voor zijn eigen positie. Met groot raffinement wist hij de Italiaanse aandacht te verplaatsen door deze op Albanië te richten. De toestand in het Albanië van toen — het behoorde nog tot Turkije — vertoonde evenals die in de andere Balkanlanden een onrustig beeld.

Binnenlandse moeilijkheden

In 1911 had de Italiaanse regering van premier Giolitti te kampen met grote binnenlandse problemen en de daarbij behorende onrust, want ook op het sociale vlak was Italië verre van vooruitstrevend.

Ter afleiding van de publieke opinie legde Giolitti een rookgordijn. Hij gebruikte het chauvinisme als troef en werd daarbij krachtig gesteund door zijn (Siciliaanse) minister van buitenlandse zaken, de markies van San Giuliano. Turkije werd de grote boosdoener, en verhalen over de denigrerende behandeling van Italiaanse onderdanen in Tripolitanie en Cyrenaica deden het uitstekend. Het was werkelijk niet zo moeilijk, een emotioneel volk als het Italiaanse in beroering te brengen. Aanvankelijk kwam van links nog enig tegenspel. Opvallend was de wijze waarop Mussolini (destijds nog socialist) in zijn functie van redacteur van het Milaanse dagblad „Avanti”, de regering bestreed. Fel trok hij tegen de oorlogspropaganda van leer: wat bezielde de regering Italiaanse cultuur te willen brengen in Noord-Afrika als het zuiden van het eigen land nog steeds verstoken bleef van de Italiaanse cultuur uit het noorden en waarom moesten de Italianen toegeven aan de drang in Noord-Afrika wegen te willen aanleggen wanneer het eigen zuiden nog maar nauwelijks over zandpaden beschikte?! Maar niets mocht baten, de oorlogspartij zette door. Jarenlang had het Italiaanse ministerie van buitenlandse zaken alle klachten tegen Turkije naarstig bewaard. Nu werden deze grieven te voorschijn gehaald en massaal gepubliceerd. Een ultimatum werd opgesteld en op 26 september

1911 aan de Turkse regering overhandigd. De voornaamste Italiaanse eis hield in, dat er een directe regeling moest komen die op passende en doelmatige wijze have en goed van de in Tripolitanie en Cyrenaica woonachtige Italianen zou kunnen beschermen.

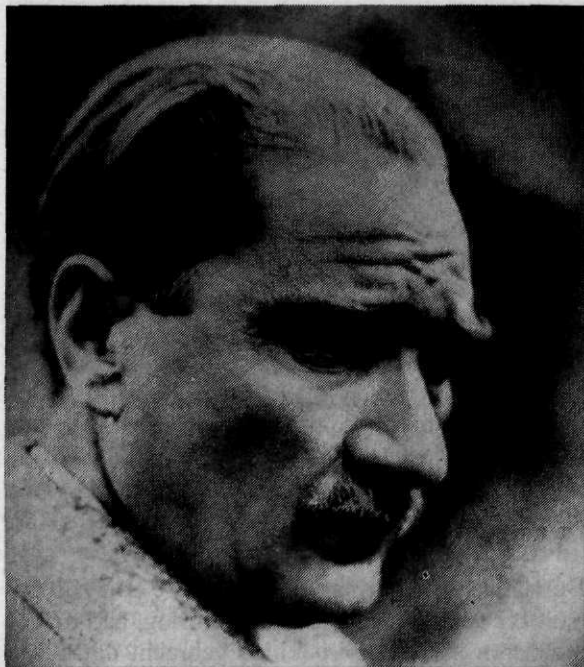
De Turken, die sinds het begin van de 19e eeuw door het lossen worden van de betrekkingen van Egypte met het Ottomaanse Rijk de beide nu omstrede gebieden al als vrijwel afgestorven beschouwden, willigden op 29 september bijna het gehele Italiaanse eisenpakket in. Dit toegeven van de Turkse regering kon worden gezien als een politiek succes, maar de Italianen waren al te ver gegaan.

De oorlogsverklaring

De Italiaanse regering, die ten zeerste zou zijn gebaat bij een — gemakkelijke — oorlog, had de gemoderen zozeer op kookhitte gebracht dat alleen het behalen van militaire lauweren de bevolking nog zou kunnen tevredenstellen. Op 29 september 1911, de dag waarop het Turkse antwoord werd ontvangen, verklaarde Italië Turkije de oorlog. En ter wille van de publieke opinie in de rest van de wereld speelden de leden van de Italiaanse regering het spel als waren zij met zeer grote tegenzin genoodzaakt een oorlog te voeren die hun was opgedrongen; die rol speelden zij zonder enige schaamte, maar met veel bombarie.

Toch moest op de gewenste successen nog even worden gewacht, want pas tegen eind oktober waren de Italianen in staat, een expeditiekorps van 25.000 man in Noord-Afrika aan land te zetten. Die landing was voorafgegaan door langdurige en omvangrijke bombardementen van de Italiaanse marine en op de vraag waarom deze beschietingen hadden plaatsgevonden, bleef men veelal het antwoord schuldig. Kustversterkingen waren in geheel Tripolitanie en Cyrenaica te tellen op de vingers van een hand en de totale sterkte van de Turkse krijgsmacht in beide gebieden bedroeg ternauwernood 3000 man; pogingen deze sterkte op te voeren, werden niet ondernomen. Ook hier berustte de macht in handen van plaatselijke beys; die wilden geen oorlogshandelingen en zouden het met iedereen op een akkoordje kunnen hebben gegooid, dus ook zelfs met de Italianen.

Al op 5 november 1911 durfde de Italiaanse regering het aan, de annexatie van de twee gebieden af te kondigen. Dit voorbarige besluit viel zeer slecht bij de inheemse bevolking; nog voor het einde van november zagen de Italianen zich voor grote moei-

Moestafa Kemal Pasja, de grote overwinnaar in Anatolië; zijn militaire successen spraken enorm tot de verbeelding van de volken in Noord-Afrika

lijkheden geplaatst en voordat zij het beseften kwam de Arabische bevolking in opstand. Deze greep zo om zich heen, dat de revolte pas na de aanvoering van aanzienlijke versterkingen uit het moederland kon worden neergeslagen.

Het waren hoofdzakelijk de in Cyrenaica woonachtige Senoessi's, die de Italianen het vuur zo na aan de schenen hadden gelegd en hen in de toekomst zouden blijven bestrijden. Na elke periode van schijnbare rust werd de strijd hervat en bijna steeds op een onverwacht ogenblik. Deze uitgesproken guerrilla van de Senoessi's breidde zich na 1918 nog uit omdat de grenzen van de Italiaanse kolonie toen vooral naar het zuidoosten werden verschoven. Tevens kan in deze serie van Senoessi-activiteiten een duidelijk hoogtepunt worden waargenomen en wel in 1921 en 1922, de jaren waarin Moestafa Kemal Pasja de Grieken in het zand deed bijten. Overal, maar vooral in Noord-Afrika werd het verloop van die oorlog met grote belangstelling gevolgd; een strijd die werd afgesloten met de nederlaag van blanke Europeanen en de zegepraal van de (Aziatische) Turken. Als gevolg daarvan hadden in Marokko de Fransen maar vooral de Spanjaarden het toen eveneens uiterst moeilijk. Een van de oudste en waardigste Senoessi-sjeiks werd met de eervolle taak belast, de grote Turkse aanvoerder in Klein-Azië als blijk van geestdrift van alle woestijnbewoners in Cyre-

naica een gouden degen te gaan overhandigen. Moestafa Kemal was uitermate geveid, maar kon helaas geen tegenprestatie leveren: de betrekkingen tussen het nieuwe Turkije en Italië verbeterden met de dag en daarbij kwam nog dat Moestafa Kemal persoonlijk een zwak koesterde voor de Latijnen en speciaal voor de Italianen.

Ten slotte zetten de Italianen uit prestigeoverwegingen hun luchtmacht in tegen de militante Senoessi's. Dit gebeurde meedogenloos, waardoor in 1931 de pacificatie van Cyrenacia eindelijk kon worden afgerond.

Terug nu naar de Turks-Italiaanse Oorlog en naar de jaarwisseling 1911/12. Toen speelden de Italianen serieus met de gedachte aan maritieme successen, waarvan de wateren van de Adriatische Zee en de Egeïsche Zee de stille getuigen zouden mogen zijn. Maar bij het verschijnen van het eerste Italiaanse oorlogsschip op de rede van Prevesa protesteerden de Oostenrijkers met ongeken-de heftigheid. Door deze felheid geïntimideerd schrapten de Italianen de Adriatische Zee van hun verlanglijstje; zij durfden toen een conflict met de Oostenrijkers zeker niet aan. En het waren weer de Russen, die het idee van een eventuele Italiaanse blokkade van de Dardanellen helemaal niet op prijs stelden. Overduidelijk was nu tevens gebleken, dat er ter zee evenmin glorie voor de Italianen was weggelegd.

Het Italiaans-Turkse vredesverdrag

Dit verdrag, dat op 28 oktober 1912 in het Zwitserse plaatsje Ouchy werd ondertekend, leverde de Italianen meer op dan zij verdienden en zelfs meer dan zij oorspronkelijk hadden beoogd. De voornaamste oorzaak kwam voort uit de haast, die door de Turken werd betracht. Zij waren namelijk sinds 8 oktober bij de Eerste Balkanoorlog betrokken, waarin zij het hoofd dienden te bieden aan de verbonden legers van Servië, Montenegro, Griekenland en Bulgarije. Daarom stonden zij in ijltempo maar tevens met een zekere nonchalance de volgende gebieden en eilanden aan Italië af: Tripolitanië en Cyrenaica — meestal werden deze twee gebieden daarna te zamen als Tripolis aangeduid; de naam Libië kwam eerst na de gebiedsvergroting van 1919 in zwang — benevens het eiland Rhodos en de Dodekanesosarchipel.

Het Italiaanse imperium

Ten langen leste kon nu in Rome worden gespro-

ken over een Italiaans wereldrijk in wording; tot 1939 zou dat imperium geleidelijk worden vergroot. Na de Eerste Wereldoorlog verwierf Italië, hoewel het op het slagveld geen grote daden had laten zien, de Oostenrijkse gebieden Zuid-Tirol, Istrië met de havenstad Triëst en de Dalmatische kustplaats Zara (Zadar) met omgeving, terwijl ook Italiaans Somaliland en Libië gebiedsuitbreiding ondergingen. De eveneens omstreden plaats Fiume (Rijeka) werd aanvankelijk een „vrije stad”, maar werd in maart 1924 na door d’Annunzio’s vrijwilligers te zijn bezet alsnog aan Italië toegevoegd. Vervolgens eindigde de in begin oktober 1935 ingezette aanval op Abessinië met de inlijving (mei 1936) van dat land in het Italiaanse imperium. Nadat Mussolini tevergeefs had getracht door middel van interventie aan de zijde van Franco in de Spaanse Burgeroorlog lauweren te oogsten, sloeg ten slotte ook voor Albanië het noodlot toe. De internationale aandacht was toen voornamelijk op Midden- en Oost-Europa geconcentreerd en daardoor zagen de Italianen hun kans schoon. Inderdaad grepen zij deze met beide handen aan en wisten op 7 april 1939 de voornaamste Albanese havensteden en de hoofdstad Tirana te bezetten. De summiere (door Italiaanse instructeurs opgeleide) Albanese strijdkrachten boden nauwelijks tegenstand. De vlucht van de Albanese koning naar Griekenland werkte de Italiaanse plannen in de hand; de Albanese vechtlust was verdwenen en daardoor werd de Italianen de nachtmerrie van een in de bergen te voeren guerrilla bespaard.

Een compleet treurspel

Bekeken door een welwillende bril kan de moderne geschiedenis van Italië nog een tragikomedie worden genoemd. De ondergang van het — toch in werkelijkheid niet zo belangrijke — Italiaanse imperium was zonder meer een tragedie.

Zowel koning Victor Emanuel III (regeringsperiode 1900-1946) als Mussolini (premier en dictator van 1922 tot 1943) toonden zich vele malen uiterst geïnteresseerde waarnemers bij de jaarlijkse legermanoeuvres

In 1943 gaven twee absolute hoogtepunten dit treurspel een extra accent: de overgave in Tunesië van de restanten van de Duitse en Italiaanse troepen in Afrika op 13 mei, en de Italiaanse capitulatie van 9 september.

Een zeer kleine clan in Rome kon na de eerste gebeurtenis nog geloven, dat het verdwijnen van de Italianen uit Afrika slechts van tijdelijke aard zou zijn. Na de tweede gebeurtenis durfde in Italië zich niemand meer aan deze ijdele illusie vast te klampen.

Voor de zoveelste keer is aangetoond dat het stichten van een wereldrijk moeite en tijd kost; de ondergang daarvan voltrekt zich meestal moeiteloos en snel. Als men dit laatste even wil vasthouden, dan kan — vooral vandaag — de gedachte die daaruit voortvloeit van aangename aard zijn.

Literatuur

T. Barclay — *The Turco-Italian war and his problems*. Constable & Cy Ltd, Londen (1912).
F. Rudolf — *Italiens Mittelmeerpolitik und die Dreibundkrise*. Verlagsanstalt Tyrolia, Brixen (1912).

A. Broekhuizen — *Abessynië*. W. J. Thieme & Cie, Zutphen (1935).
L. van Egeraat — *Geschiedenis van Italië*. Spectrum, Utrecht/Antwerpen (1958).

MENINGEN

VAN ANDEREN

The emergence of the new situation: the Japanese army on Java after the surrender

Het onder bovenstaande titel in de Militaire Spectator van februari jl. gepubliceerde artikel van de hand van drs. W. G. J. R Emmelink opent vele interessante gezichtspunten, mede omdat gebruik is gemaakt van voor de meeste mensen weinig toegankelijke Japanse bronnen. Het bevestigt in algemene zin de juistheid van de visie van admiraal Patterson, die op 29 september 1945 in een telegram zijn mening als volgt uitte:

They (de Japanners) are only too keen to give up control and intern themselves.

Dat was op of omstreeks de dag, waarop ktz Huijer in Soerabaja terugkeerde met de opdracht de geallieerde herbezetting van Soerabaja voor te bereiden. Daartoe behoorde zeker in de eerste plaats het mijnen-vrij maken van het Westervaarwater. Het is Huijer gelukt de Japanse mijnnevigers weer aan het werk te krijgen, of te houden, waarmee de scheepvaartweg vrijkwam.

Bij terugkeer in Batavia heeft hij daarop zeer de nadruk gelegd; het is ook in de stukken te vinden (niet in het artikel van drs. R.) maar dit detail is door het politieke geharrewar op de achtergrond geraakt.

Huijer werd immers uiteindelijk gevangen genomen onder zodanig gevaarlijke omstandigheden dat iedereen, ook de C-in-C generaal Christison, hem dood waande. Deze laatste koos de gemakkelijk schijnende weg door hem het mislopen van het gehele Soerabaja-avontuur openlijk in een persconferentie in de schoenen te schuiven.

Maar toen kwam Huijer gezond en

wel weer boven water en bracht zijn rapport uit. Christison heeft uiteindelijk tegenover admiraal Helfrich moeten erkennen, dat hij op de persconferentie de feiten niet juist had weergegeven, maar hij heeft dit tegenover de pers en tegenover betrouwbare nooit ruiterslijk willen erkennen. Dit is hem destijds door ons zeer kwalijk genomen.

Wat door ktz Huijer in deze, voor de tegenwoordige generatie ondenkbaar moeilijke, omstandigheden is verricht, was en is uiteraard aan kritiek onderhevig, maar het is onjuist hem, zoals in het onderhavige artikel gebeurt, op te voeren als een karikatuur van koloniale overheersing. Een dergelijke tegen de persoon gericht beschrijving is van geen van de andere deelnemers in het drama in het verhaal te vinden, en, geloof mij, dat was heus wel mogelijk geweest.

De heer Huijer heeft dit niet verdiend. Bovendien doet een dergelijke eenzijdig gerichte opmerking afbreuk aan de objectiviteit waarmee de lezer het verhaal in zich opneemt.

Wanneer, zoals in het redactionele voorbericht blijkt, het de bedoeling is een ruime verspreiding in het Engelstalige gebied te bereiken, dan vind ik toch wel dat enige correctie dient te worden aangebracht.

Tegenover de leden van de Vereniging ter beoefening van de Krijgswetenschap, waartoe ik mij ook nog steeds mag rekenen, zou ik de publicatie van deze opmerkingen in uw tijdschrift op prijs stellen.

J. J. L. WILLINGE,
vice-adm. b.d.

Naschrift

De omstandigheid dat drs. R Emmelink inmiddels als docent werkzaam is aan een universiteit in Indonesië — zoals reeds vermeld in het bij zijn artikel geplaatste redactionele kader — heeft verhinderd dat een antwoord van zijn hand op bovenstaande Me-

ning van anderen onmiddellijk in aansluiting daarop kon worden afgedrukt. De redactie geeft er evenwel de voorkeur aan, de reactie van vice-admiraal b.d. Willinge, destijds chef van de staf van de Bevelhebber van de strijdkrachten in het Oosten (1944-1946), onverwijld te plaatsen, enerzijds omdat een langer tijdsverloop mogelijk de interesse der lezers zou kunnen doen verminderen, anderzijds omdat de beoogde rehabilitatie van ktz Huijer geen uitstel duldt: ongeacht hoe de uiteindelijke reactie van de auteur moge luiden, ongetwijfeld heeft vice-admiraal Willinge recht van spreken, niet in de laatste plaats gelet op de functie die hij zelf in de beschreven episode heeft bekleed. Indien het hierboven gestelde drs. R Emmelink alsnog redenen mocht geven tot het plaatsen van enigerlei kanttekening, zal daarvan uiteraard worden melding gemaakt in het eerstvolgende nummer na ontvangst van zijn desbetreffende schrijven.

W. WALTHUIS

Een lastige manoeuvre

De Militaire Spectator is een achtenswaardig blad, dat bij alle beroepsofficieren elke maand in de brievenbus glijdt. En in die Militaire Spectator is een drie-sterrenredactioneel niet te versmaden gelegenheid om kennis te nemen van het denken op hoog niveau, menig officier gaat bij wijze van spreken in de houding zitten bij het lezen van zo'n drie-sterrenstuk. Natuurlijk behoeft men het niet altijd geheel eens te zijn met het geschrevene, maar zelfs dan is het interessant te kunnen lezen hoe men, uit een iets andere visie, aan de orde gestelde zaken serieus en zakelijk weet te benaderen. Kortweg samengevat: drie-sterrenredactioneel zijn klassestukken.

Maar, zoals tegenwoordig vele normen en waarden ter discussie worden gesteld, nu is ook de in voorgaande alinea beschreven norm op haar grondvesten aan het schudden. In het jongste februari-nummer is het drie-sterrenstuk op blz. 47 onder bovenvermelde titel de dreun voor de achting die ik althans voor dergelijke stukken koesterde en, het zou me niet verbazen, voor velen met mij.

Wat is de oorzaak van dit wat bedroefd neerkijken op de ruïnes van een illusie? Welnu, het stuk, opgebouwd uit zes alinea's, begint met twee alinea's waarin een aardige band wordt gelegd tussen tactiek en mechanica en eindigt met twee alinea's waarin een volmaakt onschuldig stukje krijgsmachthistorie wordt gebracht. Daar zit voor mij het probleem niet. Neen, het gaat om de derde en vierde alinea, die ik eerst met verbazing, maar al rap met de nodige ergernis las. Het wilde er bij mij niet in dat dit gemeend en serieus bedoeld kon zijn en ik heb dan ook naarstig gezocht naar enige indicatie dat het hier een persiflage betrof (dan zou het een goede zijn!), maar neen hoor, het moet blijkbaar toch serieus zijn bedoeld. Ik wil mijn bezwaren gaarne toelichten.

● De derde alinea begint met een excuus voor het bij een vorig editoriaal ingebouwde voorbehoud omdat er toen nog geen nieuw kabinet was, een excuus dat meteen al vragen oproept; bedoelt de schrijver dat de toon of strekking van een artikel mede wordt bepaald door de aard van de politieke leiding op het ministerie van defensie? En dit dan tegen de achtergrond van de illusie dat zodra een militaire leiding niet opstapt maar zich solidair verklaart met het beleid van welke regering dan ook, ze dit beleid loyaal uitvoert, zoals bijvoorbeeld een Defensienota 1974 die ook door de nieuwe regering als richtsnoer voor haar beleid is genomen?

● De daarop volgende zinnen van de derde alinea zijn als volgt samen te vatten: „een afglijden van Defensie naar een afgrond met een eenparig versnelde beweging, een momentum dat enerzijds sterke krachten zullen trachten te handhaven zoals bijvoorbeeld de anti-militaire stromen uit de achterban van de Partij van de Arbeid, een momentum dat anderzijds door de bewindsliden zal moeten worden gekeerd met een lastige manoeuvre om een beweging te krijgen, tegengesteld aan afglijden”. (En deze mening wordt dan gekruid met de tussenzin dat schrijver met die opmerking geen politieke voorkeur wil uitspreken, een zin die wel eens als „het” understatement van het jaar de geschiedenis in kan gaan!). Hier nu wordt mijns inziens de werkelijkheid enigszins geweld aangedaan. Immers, afgezien van enkele, overigens pijnlijke, ingrepen op onderdelen van onze gevechtskracht (met name de gordel geleide wapens en de nationale sector) is het algemene beeld van de Defensienota 1974 (een stuk waarvan de volksvertegenwoordiging in meerderheid met instemming kennis nam en waarmee onze militaire top kennelijk kon leven) er toch één van een broodnodige vernieuwing en verbetering van ons defensief vermogen in het algemeen, met andere woorden van een opgaande beweging. De mijlpalen van de afgelopen periode liegen er wat dat betreft niet om: ik noem onder meer het vernieuwingsprogramma van onze vloot (twaalf standaardfregatten versneld in aanbouw genomen, evenals vervroeging van de aanbouw van mijnenbestrijdingsvaartuigen); het vervangingsprogramma van de KL (de mech lua, de nieuwe AIFV, de nieuwe wielvoertuigen) met een steeds groter momentum; het vliegtuigvervangingsprogramma en de actieve luchtverdediging bij de KLu (introductie F-16, aankoop Flycatcher-vuurleiding met 40L70-kanonsystemen). In tegen-

stelling tot de mening van de schrijver van het drie-sterrenstuk, dus geen afglijden naar de afgrond maar een opgaande beweging, waarvan helaas de versnelling (stijgend accres in de tweede planperiode!) werd vertraagd door de niet door dekkingsmaatregelen gecompenseerde reducties in de jaren 1975 en 1976, resulterend in enig uitstel van bijvoorbeeld de Neptunevervanging. Nu, over de versnelling van die opgaande beweging kan men uiteraard van mening verschillen en ik gun onze schrijver van harte de mening dat geen vertraging in de geplande versnelling had mogen optreden, sterker nog dat de internationale krachtsverhoudingen het overwegen van een iets grotere versnelling zelfs alleszins wettigen. Maar dan had het ook zo moeten worden gesteld. Met andere woorden: ere wie ere toekomt, het vorige kabinet heeft een afglijdende beweging in 1974 gekeerd in een opgaande; graag hadden velen terecht iets meer gewild en velen hopen dat dit onder het huidige kabinet zal lukken. Want de opgaande lijn moet worden voortgezet of beter nog worden versneld in verband met de inmiddels toegenomen dreiging!

● Voor wat betreft de vierde alinea: de ironie wil dat in de achter ons liggende jaren een zogenaamd rechts kabinet veelal meer een links defensieprogramma uitvoerde en omgekeerd. Er is dus alle reden nog niet te spreken van „er is weer hoop voor defensie” maar meer van „laten we hopen dat die versnelling er komt!” Want, laten we eerlijk zijn, de marges zijn vaak, ook voor de financiële inspanning ten behoeve van defensie, niet bar groot, aldus de zg. pro-militaire achterban van andere partijen dan de Partij van de Arbeid.

Ten slotte nog de opmerking dat steller dezes lid is van de VVD en dat velen uit die kring het met hem eens zijn!

R. J. ROGGEVEEN, lid KLu

ANTWOORD

OP MENINGEN VAN ANDEREN

Een lastige manoeuvre

Dat in de bovenstaande reactie op het februari-editoriaal bij herhaling de drie-sterrenaanduiding wordt ter sprake gebracht, had ik voor overbodig gehouden. Daaromtrent werd immers reeds voldoende opheldering verschaft naar aanleiding van een eerder ontvangen kritiek op een der editorialen (*Mil. Spect.* 146(1977)(3) 141). Gaarne wil ik echter mijn erkentelijkheid uitspreken voor de lovende woorden die Ikol Roggeveen heeft willen wijden aan — naar ik aanneem — het gros van deze beschouwingen van mijn hand.

Voor wat betreft de door hem geopperde bezwaren het volgende. Hij stelt de vraag of ik bedoel dat de toon of strekking van een bepaald artikel mede wordt bepaald door de aard van de politieke leiding van het ministerie van defensie? Mijn antwoord daarop kan in één woord worden gegeven: „Neen!”. Ter verduidelijking diene, dat het gemaakte voorbehoud slechts hierop betrekking had dat het bedoelde Nieuwjaars-editoriaal niet kon worden „geadresseerd” aan het nieuwe kabinet, doch — omdat destijds de formatie nog niet was voltooid — vrij vaag diende te worden gericht aan een nieuwe regering. Overigens meen ik te mogen aannemen dat mijn opponent, althans naar zijn rang te oordelen, ruimschoots in de gelegenheid mag zijn geweest een reeks van editorialen in dit blad te lezen waaruit hem moge zijn gebleken dat het de schrijver daarvan steeds ging om een *principiële positiebepaling in het belang van de krijgsmacht* en níet om het innemen van enig politiek standpunt. Bij herhaling werd daarom gewezen op het in wezen onaanvaardbare van een situatie waarin de overheid als opdrachtgeefster de krijgsmacht belast met taken, waarvoor zij evenwel niet de onontbeerlijke middelen ter beschikking stelt. Het valt moeilijk

te ontkennen dat óók de door Ikol Roggeveen genoemde Defensienota 1974 een zelfde situatie laat zien: daaraan verandert in het geheel níets door de vermelding dat de meerderheid van de volksvertegenwoordiging ermee instemde, noch door de toevoeging dat „kennelijk” onze militaire top daarmee kon leven! Immers, aangezien de krijgsmacht zichzelf ten rechte beschouwt als *instrument in handen van de overheid*, staat de militaire leiding *geen andere weg open dan de uit een analyse van het takenpakket resulterende behoeften* voor te leggen aan de overheid. Zo deze dan, om willekeurig welke redenen dan ook, mocht besluiten in die behoeften níet te voorzien, is dat geheel en al háár *verantwoordelijkheid*. Dat in een rechtsstaat zoals de onze de militaire leiding alsdan die verantwoordelijkheid erkent, impliceert allerminst dat zij het met de genomen beslissing ook eens is. Want het moet toch wel duidelijk zijn dat het onder haar verantwoordelijkheid opgestelde *totaal aan behoeften geen enkele wijziging* ondergaat door de weigering van de overheid de benodigde gelden te voteren! Het is dan ook naar mijn mening onjuist, een partieel bewijs te willen afleiden uit het „kennelijk ermee kunnen leven” door de militaire top: die is zich ongetwijfeld terdege bewust geweest van zijn *positie als instrument*, en heeft ermee móeten leven, in het besef dat de rechtsstaat vergt dat het instrument de verantwoordelijkheid van zijn meesteres respecteert.

Hetgeen Ikol Roggeveen meent te moeten beschouwen als het mogelijke understatement van het jaar, moet hij naar mijn mening nog maar eens herlezen. Ik schreef immers dat het „misschien wel betreurenswaard (is) dat de Partij van de Arbeid niet langer verantwoordelijkheid draagt voor dit departement”, welke opmerking ik liet voorafgaan door de waarschuwing die uitspraak níet zodanig uit te leggen alsof dat wél mijn politieke

voorkeur zou hebben. Nu moet ik echter vrezen dat mijn opponent — aangezien hij spreekt van een understatement — mij heeft misverstaan. Indien dat mocht zijn voortgevloeid uit een gebrekkige formulering mijnerzijds wil ik gaarne mijn verontschuldigen aanbieden.

Ten slotte de essentie: het afglijden. Niettegenstaande de opsomming van aanschaffingen dan wel voornemens daartoe moge ik eraan herinneren dat „enkele, overigens pijnlijke, ingrepen op onderdelen van onze gevechtskracht” in samenhang met „broodnodige vernieuwing en verbetering” bepaald niet synoniem zijn met „met andere woorden... een opgaande beweging”. Bovendien zijn ook de in „enig uitstel” resulterende financiële reducties — die inderdaad „niet door dekkingsmaatregelen gecompenseerd” werden — weinig bevorderlijk geweest voor het úit het dal omhoog komen. Ik acht mij dan ook in het geheel niet overtuigd van het tegendeel!

Het zou van weinig werkelijkheidszin getuigen indien iemand de blaam voor de deplorabele toestand van de Nederlandse defensie alleen en uitsluitend zou willen werpen op de bewindslieden van het kabinet Den Uyl; die intentie heb ik dan ook geenszins gehad en de lezer van het desbetreffende editoriaal heeft zich daarvan gemakkelijk kunnen vergewissen. Bovendien heb ik meer dan voldoende gelegenheid gehad voor het vaststellen van de trieste effecten van het beleid van enkele ministers van defensie uit eerdere kabinetten. Het ware absurd, die effecten ook te willen bijboeken op het conto van de PvdA-ministers Vredeling en Stemerding en hun staatssecretarissen. Ik acht het echter al even absurd, de politici voornoemd te prijzen voor het níet honoreren van de verlanglijsten van de militaire leiding, ongeacht of zij dat hebben gedaan in meerdere of in mindere mate dan hun ambtsvoorgangers: immers, uit

UIT DE VAKPERS

de opgedragen taken vloeien reële behoeften voort waarin behoort te worden voorzien tenzij de opdracht wordt herroepen; „herverdeling van taken” klinkt prachtig, maar voors-hands ziet de taakuitvoerder nog ge-nerlei aanleiding tot sleutelen aan zijn behoeftebepaling. Dat gold onder vorige kabinetten, dat geldt óók onder minister Scholten en zijn staats-secretarissen. Hun politieke gezindheid heeft daarmee niets van doen. Uit dien hoofde acht ik ook lkol Roggeveen's laatste zinsnede irrele-vant.

De daaraan voorafgaande passage wil ik gaarne onderschrijven: ook ik waarschuwde al eerder — in het re-cente januari-editoriaal — voor een ongemotiveerd optimisme „want de financiële middelen zijn allesbehalve overvloedig” en pleitte daarom voor „een rationele opstelling”. Dat herhaal ik, ook met het oog op deze disc-ussie, wellicht ten overvloede.

W. WALTHUIS

„Artillerie-nummer” nog leverbaar

Van het extra-dikke meinummer 1977, geheel gewijd aan het 300-jarig bestaan van het Korps Artil-lerie, is de vervaardigde extra-oplaag niet geheel uitverkocht; een klein aantal exemplaren is nog voorradig.

Belangstellenden kunnen nog één of meer exemplaren bestellen door storting van f 2,50 per stuk op rekening 51 43 38 997 t.n.v. Mili-taire Spectator, bij de Algemene Bank Nederland, Den Haag, met vermelding „300 jaar artillerie” (giro van de ABN: 71 12), waarna toezending volgt.

Euro-Training: wondermiddel of waarschijnlijkheid?

Met de benaming „Euro-Training” wordt aangeduid de Werkgroep Train-ing, ressorterende onder de Euro-Group, de informele kring van Eu-ropeese NAVO-ministers van defensie. Deze werkgroep werd in 1970 opge-richt naar aanleiding van een memo-randum van de toenmalige Westduit-se minister van defensie Helmut Schmidt waarin, kort gezegd, het plan werd geopperd een conferentie te hou-den van trainingsdeskundigen, om te onderzoeken of op dit gebied grote besparingen konden worden bereikt door het gebruik van gezamenlijke trainingsfaciliteiten.

Het doel van Euro-Training is twee-ledig: enerzijds het verbeteren en uitbreiden van bestaande twee- of meerzijdige overeenkomsten op het gebied van training of het initiëren van nieuwe afspraken, en anderzijds het zover uitwerken van deze afspra-ken dat een bepaald land voor alle of sommige Europese NAVO-part-ners de verantwoordelijkheid voor een bepaald soort training op zich neemt. De term „training” wordt in dit verband omschreven als: „het oefe-nen van personen of groepen van alle niveaus in het aanleren van funda-mentele en toegepaste vaardigheden. Training in een oefensituatie is daar-onder niet begrepen.” De doelstelling komt niet alleen voort uit de prakti-sche eis zowel op mankracht als fin-ancieel te bezuinigen, maar wordt ook gesteund door de hoop dat meer gezamenlijke training kan leiden tot een beter wederzijds begrip, stan-daardisatie van materieel en harmo-nisatie van operationele en tactische opvattingen.

Behalve Frankrijk en IJsland zijn alle Europese NAVO-landen lid van Euro-Training; de Verenigde Staten en Canada zijn bij de conferenties

veelal toehoorders. De schrijver is voorzitter van de subwerkgroep Army en hij beperkt zich daarom tot zaken betreffende de landstrijdkrachten.

Een eerste resultaat van Euro-Train-ing werd zichtbaar toen vijf landen besloten tot aankoop van de Lance grond-grondraket. West-Duitsland ver-zorgt thans bv. verschillende leer-gangen in onderhoud en reparatie, en Engeland de cursussen voor de behandeling en opslag van de explo-sieven. Verder was een belangrijke opgave, oefenterreinen voor gemeen-schappelijk gebruik te vinden. Vrij-wel alle leden hadden overeenkom-stige problemen, waarbij ieder voor zich een min of meer aanvaardbare, maar verre van ideale oplossing had gevonden. Euro-Training heeft zich een tijdlang met de speurtocht bezig gehouden, waarbij uiteindelijk de hoop blijkt te zijn gevestigd op Por-tugal dat nu de banden met de NAVO weer nauwer aanhaalt en door zijn ligging voor de meeste le-den een goede oplossing zou kunnen betekenen.

Een belangrijk obstakel voor Euro-Training is het taalprobleem — voor-al Italianen, Grieken en Turken heb-ben moeite met het Engels — en ook de aanschaf van nieuwe gemeen-schappelijke wapens en gevechtsvoer-tuigen is niet altijd even succesvol. Zo bleken bij het invoeren van de Milan antitankraket Frankrijk en West-Duitsland zo duidelijk andere opvattingen te hebben over de te volgen methoden bij de ingebruik-neming, dat gemeenschappelijke in-structie voor Engeland niet haalbaar was.

Tegenover deze problemen kan Euro-

Deze rubriek bevat uittreksels uit binnen- en buitenlandse pu-blikaties. De verantwoordelijk-hed van de redactie beperkt zich tot een juiste weergave van de inhoud van de artikelen.

Training echter bogen op een redelijke hoeveelheid gemeenschappelijke activiteiten. Bovendien wordt intensief gestudeerd op een aantal projecten, zoals de oprichting van een Advanced Long Range School in Zuid-Duitsland — een Duits voorstel dat waarschijnlijk zal worden ondersteund door Engeland, België, Nederland en de Bondsrepubliek — en op langere termijn het Britse voorstel een SP70-centrum te stichten aan de Artillerieschool in Idar-Oberstein, wanneer dat wapen in het midden van de jaren '80 in bedrijf komt.

Als naschrift onder het artikel van Col Gibson stelt de uitgever dat, waar de schrijver zich beperkt tot het belichten van de Army-Subgroup, ook reacties welkom zouden zijn betreffende de activiteiten van Euro-Training voor de andere krijgsmachtdelen. Als voorbeelden van die activiteiten worden genoemd de bijdragen van het Engelse Joint Warfare Establishment en de Amerikaanse Army School in Oberammergau, de scheepstraining door de Royal Navy, de leergangen voor NAVO-officieren aan de Engelse Maritime Tactical School, de plannen voor oprichting van een geneschool voor Centraal-Europa, en ten slotte de training van de Forward Air Controllers.

„Euro-Training: panacea or probability?” door Col T. A. Gibson, in „Journal of the Royal United Services Institute for Defence Studies”, september 1977

R. B. V. BROER, kap KLu

NIEUWE UITGAVEN

Welzijn en krijgsmacht, door H. J. H. Brentjens, Ch. F. Turpijn e.a., 350 blz. Uitg.: Van Loghum Slaterus b.v., Deventer, 1977. Prijs: f 48,50.

In de reeks *Sociale Bibliotheek*, waarvoor in vakkringen steeds een ruime belangstelling pleegt te bestaan, verscheen ditmaal bij Van Loghum Slaterus een boek dat ongetwijfeld grote aantrekkingskracht zal kunnen uitoefenen op het lezerspubliek dat rechtstreeks dan wel zijdelings is betrokken bij de krijgsmacht. Immers, velen in en buiten de militaire organisatie zijn benieuwd naar het antwoord op de vraag of het wel mogelijk zal kunnen zijn de krijgsmacht naar de eis te doen functioneren en terzelfder tijd toch het welzijn van haar leden optimaal te bevorderen.

Dat zo velen zich met die vraag bezighouden verklaart ook, waarom daarover in de laatste jaren zoveel werd gepubliceerd, al dan niet als vervolg op de bestudering van deze problematiek door werk-, studie- en stuurgroepen van uiteenlopende aard.

Een belangrijk deel van die publicaties blijkt echter voor de gemiddelde, geïnteresseerde lezer helaas slechts bitter weinig verhelderends te bevatten. Zij zijn maar al te vaak gesteld in het jargon van de specialist die ervan overtuigd is dat een ieder hem moeiteloos begrijpt en die allerm minst beseft dat hij deel uitmaakt van een groep rond een „interessant geval” verzamelde „geneesheren” die de betrokkene hebben duidelijk gemaakt dat hij ernstig ziek is, die nu bezig zijn de kwaal te diagnostiseren aan de hand van symptomen die wellicht noch door de patiënt noch door diens naaste omgeving zijn onderkend en die vervolgens een therapie zullen bepalen die een of meer symptomen zal doen verdwijnen, met medewerking van de belanghebbenden die in een of ander naslagwerk kunnen uitvinden waarover het eigenlijk allemaal gaat. Der-

gelijke publicaties vermogen dan ook niet de belangstellende leek te bevredigen die de tijd is ontgroeid waarin de medicus meer gezag en vertrouwen inboezemde naarmate hij meer geleerde formules hanteerde.

Het laat zich dan ook gemakkelijk begrijpen wanneer de lezers aanvankelijk met een zeker voorbehoud zullen staan afwachten bij het verschijnen van een boek, welks titel kenbaar maakt dat de schrijvers zich hebben gewaagd aan uitspraken over brandende vragen als hierboven aangeduid. Zelfs mag worden verwacht dat er sprake zal kunnen zijn van gróte reserve bij de lezers die in de woordvolgorde van de titel een prioriteitstoekenning menen te zien, zoals bijvoorbeeld in „Het genezingsproces en de patiënt”. Te hunner geruststelling diene dan, dat het boek ten rechte ook beter van een titel in omgekeerde volgorde had mogen worden voorzien: reeds in het voorwoord van prof. Koene noemt deze het „vanzelfsprekend dat binnen de krijgsmacht het welzijnsbegrip een belangrijke plaats inneemt”, en bovendien blijkt uit de opbouw van het boek — in drie delen, resp. *De krijgsmacht in de samenleving*, *De mens in de krijgsmacht* en *Beïnvloeding van de welzijnsituatie* — en uit de inhoud van het merendeel der artikelen geenszins dat het streven zou zijn de krijgsmacht ondergeschikt te maken aan het welzijnsaspect.

Maar ook afgezien van dergelijke vooroordelen zal de gemiddelde lezer nog wel moeite hebben met dit boek. Voor een niet gering deel vloeit dat voort uit de werkwijze die de redactie heeft gekozen en waarbij het totale probleem naar alle waarschijnlijkheid op de snijtafel werd gelegd om het in deelproblemen te ontleden waarover vervolgens beschouwingen werden geleverd door geroemde specialisten, wier bijdragen ten slotte weer werden samengebundeld tot wat thans ter beoordeling is voorgelegd. Een uiterst com-

plex probleem laat zich echter slechts zelden op die wijze ontleden, er kunnen grote verschillen optreden in de accenten die op de deelproblemen worden gelegd, het is dubieus of uiteindelijk wel alle hoofdlijnen van de bijdragen weer convergeren in de kern van het oorspronkelijke probleem, en het is sterk de vraag of de samenvoeging zodanig harmonisch kan worden uitgevoerd dat het optreden van spanningen of verschuivingen wordt vermeden en er geen storende gaten vallen. Met andere woorden: een dergelijke werkwijze houdt risico's in, vooral omdat het dan aan de lezer is, de bruggen te slaan en de verbindingen te maken waar gaten zijn gevallen en naar eigen inzicht te corrigeren waar de rode draad uit enig betoog de kern van de hoofdzakelijk heeft gemist. En dát nu is juist de moeilijkheid, want de gemiddelde lezer heeft immers dat boek ter hand genomen om de lacunes in zijn eigen weten op te vullen en te komen tot een beter inzicht in de materie dan hem tot dusverre ter beschikking stond!

Het is daarom goed, dit boek te zien als wat het — blijkens het Voorwoord — ook werkelijk heeft willen zijn: de openbaarmaking van de eigen stellingname, onderzoekresultaten en bevindingen van wetenschapsbeoefenaars die hun werk langs deze weg aanbieden ter wetenschappelijke toetsing, in de hoop dat daarmee tevens een helpende hand kan worden geboden aan hen die in de praktijk van het functioneren van de krijgsmacht voor het welzijnsvraagstuk worden gesteld. Het schrijverscollectief, dat tal van befaamde deskundigen telt zoals Daniëls, Van Doorn, Van Hoof, Niezing, Plattel, Hornix, Teitler en de beide redacteuren, staat zonder meer garant voor de wetenschappelijke waarde; de waarde voor de praktijk lijkt moeilijker te taxeren, zonder daarmee ook maar iets te willen afdoen aan de inbreng in het geheel van de medewerkende militaire so-

ciologen, psychologen en/of economen; het is niet de bedoeling geweest een pasklare oplossing te verschaffen, noch het handboek te schrijven waaraan zo velen behoefte hebben; zelfs heeft het boek niet de pretentie een naslagwerk te willen zijn (in dat geval zou immers de gebruiker op korte termijn ervaren dat een paperbackuitvoering allesbehalve ideaal is voor veelvuldig geraadpleegde literatuur).

Kortom, *Welzijn en krijgsmacht* is een boek dat men ter hand neemt met de bedoeling kennis te nemen van hetgeen deskundigen te berde brengen over een complex probleem waarmee velen in de krijgsmacht het moeilijk hebben. Om te kunnen beoordelen in hoeverre men het met de schrijvers wenst eens te zijn, zal een gedegen bestudering nodig zijn die veel tijd zal vergen, want het is

Vaarwel, tot betere tijden!, door J. C. Bijkerk, 283 blz., geïll. Uitg.: T. Wever b.v., Franeker, 1977. Prijs: f 35,—.

Met als titel een zinsnede die werd ontleend aan de laatste uitzending van de N(ederlands) I(ndische) R(adio) O(mroep) M(aatschappij) uit Bandoeng op zondag 8 maart '42, schreef J. C. Bijkerk een boek dat als ondertitel meekreeg „Documentaire over de ondergang van Nederlandsch-Indië”. De eerste druk daarvan verscheen in 1974, doch ontging destijds aan de aandacht van de recensent van de Militaire Spectator. Om die reden wordt thans de tweede druk besproken waarin enkele uitbreidingen en herzieningen zijn aangebracht. De benaming *documentaire* wekt verwachtingen waaraan niet geheel wordt beantwoord door hetgeen de schrijver zijn lezers aanbiedt: de documenten waarop hij zich baseert zijn niet de objectieve bewijsstukken die

beslist geen boek dat zich in één ruk laat uitlezen. Wie een dergelijk oordeel wil vormen in het kader van de wetenschappelijke toetsing waarop hierboven werd bedoeld, zal de gebruikte tijd stellig welbested vinden. Het is twijfelachtig of dat zelfde evenzeer geldt voor hen die slechts op zoek zijn naar bruikbare ideeën en tips voor een beter persoonlijk functioneren te midden van andere leden van de krijgsmacht: voor hen zal ook de prijs wel te hoog blijken. Dat zestien van de twintig leden van het schrijverscollectief in enigerlei verband staan of hebben gestaan tot de jubilerende KMA moge een vermeldenswaardige bijkomstigheid zijn, het heeft — helaas — geen enkele invloed op de gebruikswaarde van dit boek dat nochtans waard is te mogen dienen als katalysator bij de verdere discussie over Krijgsmacht en Welzijn. W. WALTHUIS

men zou willen aanvaarden als gedegen fundament voor het vormen van een verantwoord oordeel over de beschreven gebeurtenissen, doch integendeel de onmiskenbaar subjectieve verslaglegging van het gebeuren zoals die werd geboekstaafd in een aantal dagboeken van mensen die daarbij rechtstreeks betrokken zijn geweest. De hoofdmoot bestaat uit het dagboek van een tante van de schrijver, die in maart 1942 kans zag met haar man uit het bedreigde Bandoeng weg te komen en zich in te schepen op de Poelau Bras die hen naar Australië zou kunnen brengen maar door Japanse bommenwerpers tot zinken werd gebracht. Afwisselend met, en verweven door die persoonlijke belevenissen verhaalt Bijkerk van alle zaken die mede een rol hebben gespeeld in de woelige dagen waarin het Nederlandse rijk in Oost-Indië door de Japanners onder de voet werd gelopen. De kwaliteiten, maar ook de tekortkomingen van zowel de po-

litieke als de militaire leiding worden aan kritiek onderwerpen op een wijze die de lezer geenszins irriteert, omdat zij niet achteraf-betweterig is maar alleszins reëel en in overeenstemming met wat ook uit andere bronnen kan worden geconcludeerd. Als voorbeeld daarvan diene hetgeen de schrijver — zelf in de Oost geboren en getogen — aantekent over de strategische waarde van de Nederlandse defensie-inspanning in de Aziatische kolonie:

Het Koninklijk Nederlands-Indische Leger is van oorsprong niet ingesteld op een buitenlandse vijand. Als zodanig dient dit leger dan ook in eerste instantie als politiemacht om de rust en vrede in Indië te handhaven. De verdediging van een eilandenrijk, zo groot als Europa, met 35.000 beroepsmilitairen, betekent dan ook het aanvaarden van een onmogelijke taak. Generaal Berenschot moet eens tegen vertrouwden gezegd hebben: „We mogen blij zijn als Java het bij een invasie drie dagen uithoudt!” Lucht-doelkanonnen slechts in Batavia, Bandoeeng en Soerabaja, een deel daarvan is afgekeurd scheepsgeschut. Moderne richtoestellen alleen in de krokodillenstad... Twintig tanks... Bij het uitbreken van de oorlog acht hiervan wegens slijtage buiten gebruik gesteld. 54 veldkanonnen. Een aantal pantserauto's en vrachtwagens; sommige van eigen makelij... 25.000 dienstplichtigen van middelbare leeftijd; in haast opgeroepen en ingedeeld bij Landstorm, Stads- of Landwacht. Met hun bewapening is het treurig gesteld. De administratieve afdeling bij de Landstorm krijgt een knuppeltje om het aanzien te versterken. Maar de geest is goed! Uiterlijk tenminste, want sommige alarmerende stemmen in de samenleving beginnen fluisterend defaitistische praatjes rond te strooien. Laaiend enthousiasme en diepe twijfel geven een typisch cachet aan het Nederlandse publiek in de Oost...

Het boek ademt inderdaad een geest van subjectiviteit en verwoordt een

droeve constatering van de feitelijkheid dat een eertijds in schijn onwankelbaar imperium in onvoorstelbaar korte tijd ten onder kon gaan. Het tekent de grootheid die mensen ook onder dergelijke cruciale omstandigheden ten toon kunnen spreiden, onder meer tot uiting komend in 'schrijvers eerbetoon aan de laatste gouverneur-generaal Tjarda van Starkenborgh Stachouwer en aan de vele naamloze vrouwen die op voorbeeldige wijze de verschrikkingen van oorlog, nederlaag en internering doorstonden. Bijkerk heeft bij dat alles niet slechts zijn eigen geheugenn en het dagboek van zijn tante geraadpleegd, hij heeft een gedegen studie gemaakt van hetgeen door anderen ter zake werd gepubliceerd (zijn verantwoording aan het einde van zijn boek vermeldt een respectabel aantal betrouwbare boekwerken en artikelen) of in persoonlijke notities werd vastgelegd dan wel in de een of andere vorm voor het nageslacht werd verwoord (zoals bijvoorbeeld

aanwezig is in het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie, Indische Afdeling).

Zoals hierboven reeds aangestipt, lijkt de benaming *documentaire* een weinig te ambitieus. De lezer — en met name de jongere generatie moge haar belangstelling richten op boeken zoals het hier besprokene — zal ervaren dat dit boek wel degelijk een kwalificatie verdient waarin het begrip „document” figureert: het is een boek dat, wanneer men de rode draad vasthoudt die door het relaas loopt, met recht mag worden betiteld als een *document humain* in de ware betekenis van die term. Als zodanig is het ontegenzeggelijk een leerzaam boek dat, ook al voegt het nauwelijks iets nieuws toe aan de bestaande literatuur, zeer zeker mag worden aanbevolen voor hen die een totaalbeeld willen zien van de ineensstorting van een imperium, geschilderd door een ooggetuige die afstand van zijn onderwerp heeft kunnen en willen nemen.

W. WALTHUIS

Axis combat tanks, door P. Chamberlain en C. Ellis, 64 blz., geïll. Uitg.: Macdonald and Jane's, Londen, 1977. Prijs: £ 2.25.

Opnieuw verscheen een deeltje in de inmiddels alom bekend geworden serie *World War 2 fact files* waarover reeds eerder in deze kolommen werd gesproken (met name betrof dat toen de US Navy and Marine Corps Fighters, en de Japanese Army fighters). In dit boekje worden de verschillende tanks behandeld die in gebruik waren bij de strijdkrachten van de As, van de Japanse 3-tons minitanks tot de indrukwekkende 70-tons Königstiger Modell B die in februari 1944 van de produktielijn rolde. Ook dit boekje bevat een schat aan informatie over het behandelde onderwerp dat, zoals gebruikelijk, door de samenstellers volkomen wordt beheerst; daardoor zijn de verstrekte gegevens juist ge-

doseerd en precies gericht op de interesse van de lezer, zonder veel overbodige toevoegingen of omhaal. De illustraties geven een duidelijk beeld van de verschillende typen die in de Aslanden en in enkele bondgenootschappelijke landen werden geproduceerd. Doordat de indeling naar land van herkomst werd aangehouden, en proefmodellen niet werden besproken tenzij daaruit een latere operationele versie is voortgekomen, geeft het boekje geen ontwikkelingsgang van het tankwapen te zien doch laat zich wel goed hantieren samen met andere deeltjes uit dezelfde serie waarin de geallieerde tanks worden gezien, of de gespecialiseerde mechanische uitrusting als brugleggende tanks, e.d.

De liefhebber zal ook dit werkje met plezier toevoegen aan zijn vakliteratuur.

W. WALTHUIS

